

บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ
พระราชสุวรนเวที (ประถม กนต์สีโล)

THE ROLES OF SANGHA ADMINISTRATION OF
PHRARAJASUWANVEDHI (PRATHOM KANTASILO)

พระสมุห์อุดร ปริบูรณ์ (มะลิพวง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ
พระราชสุวรนเวที (ประถม กนฺตสีโล)

พระสมุห์อุดร ปรีปญฺโณ (มะลิพวง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE ROLES OF SANGHA ADMINISTRATION OF
PHRARAJASUWANVEDHI (PRATHOM KANTASILO)**

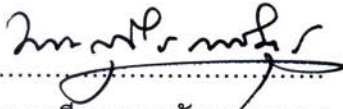
Phrasamu Udon Paripunno (Malipueng)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

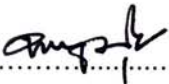
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E.2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

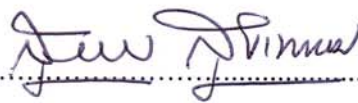
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปริมาณุรักษ์, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุภกิจ โสทัต)

..... กรรมการ
(อาจารย์พระมหาสม กลยาโณ, ดร.)

..... กรรมการ
(พระมหาบุญเลิศ อินุทปญโญ, ผศ.)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

อาจารย์พระมหาสม กลยาโณ, ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหาบุญเลิศ อินุทปญโญ, ผศ.

กรรมการ

ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที
(ประถม กนุตสีโล)
ผู้วิจัย : พระสมุห์อุตร ปรีบุญโณ (มะลิพวง)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: อาจารย์พระมหาสม กุลยาโณ, ป.ธ.๕, พธ.บ., M.S.W., Ph.D.
: พระมหาบุญเลิศ อินุทปญโญ, ผศ.,ป.ธ.๗, ป.ชส., พธ.บ., ศศ.ม.
: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม, พ.ม.,พธ.บ.,MA, Ph.D
วันสำเร็จการศึกษา : ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัย จนถึงยุคปัจจุบัน (๒) เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนุตสีโล) และ (๓) เพื่อศึกษาผลสำเร็จอันเกิดจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนุตสีโล) โดยทำการศึกษาเชิงคุณภาพมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญซึ่งประกอบด้วย พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง รวม ๑๕ รูป นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และทำการวิเคราะห์ตามหลักตรรกะ ควบคุมบริบทโดยมีสถิติเชิงพรรณนาประกอบ

ผลการศึกษาพอสรุปได้ ดังนี้

๑. รูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตั้งแต่ยุคสุโขทัย จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบันนี้ มีกระบวนการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี และการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหารไปสู่ความเจริญและมีกฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่าง ๆ มาเกี่ยวคู่พระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒. บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนุตสีโล) จะทำให้เห็นว่า ท่านให้ความสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ครบทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ได้จัดประชุม สัมมนา พระสังฆาธิการ และการตรวจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองเป็นประจำ ด้านการศาสนศึกษา ดำรงตำแหน่งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาจังหวัดอ่างทอง เป็นประธานอำนวยการสอบธรรมสนามหลวงชั้นโท – เอก

และเป็นประธานอำนวยการสอบบาลีสนามหลวง จังหวัดอ่างทอง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ตั้งทุนศึกษาสงเคราะห์แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษา ตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา และตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นอุดมศึกษา สนับสนุนศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และนอกวัด ให้ศูนย์ราชการในจังหวัดอ่างทองใช้อาคารสถานที่ในการฝึกอบรมโครงการต่างๆ เป็นต้น ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ได้จัดโครงการอบรมปริวาสกรรม ปฏิบัติธรรมเจริญสมาธิภาวนา และอบรม ด้านทฤษฎีทางพระพุทธศาสนาและหลักการปฏิบัติแก่พระภิกษุสงฆ์ และจัดโครงการการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ เป็นประจำทุกปี ด้านการสาธารณูปการ ได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่างๆ ทั้งเขตสังฆาวาส และพุทธาวาส รวมถึงการปรับปรุงภูมิทัศน์ต่าง ๆ ของวัดให้สว่างาม ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้จัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชน และชุมชนรอบๆ วัดต้นสน นอกจากนี้ยังอนุเคราะห์ประชาชน และหน่วยงานราชการ ในการใช้สถานที่ภายในวัดจัดกิจกรรมต่างๆ และยังมีโครงการสงเคราะห์ต่างๆ โดยให้ความช่วยเหลือประชาชนทั่วไป สงเคราะห์ศพไม่มีญาติ การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ และการตั้งโรงทานเลี้ยงอาหารแก่ประชาชนที่ไปร่วมงานเทศกาลทางพระพุทธศาสนาที่วัดเป็นประจำ เป็นต้น

๓. ผลสำเร็จอันเกิดจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที (ประถมนกนตสีโล) นั้น ท่านสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ให้มีประสิทธิภาพ เกิดผลสัมฤทธิ์ในทางที่ดีต่อด้านต่างๆ มากมาย เป็นที่ประจักษ์ชัด เป็นที่ไว้วางใจของพระมหาเถระผู้ปกครองโดยตรงของท่าน และเป็นที่ยอมรับของพระภิกษุสามเณร และญาติโยม ประชาชนทั่วไป จนกระทั่งทำให้ท่านได้รับพระราชทาน “เสมาธรรมจักร” จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สาขาสงเคราะห์ประชาชน โดยบริจาคเครื่องอุปโภค บริโภคให้แก่ผู้ยากไร้ และผู้ประสบภัยธรรมชาติ

Thesis Title : The Role of Sangha Administration of Phra Rajasuwanvedhi (Prathom Kantasilo)

Researcher : Phrasamu Udorn Paripunño (Malipueng)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Som Kalyano Pali V, B.A., M.S.W., Ph.D.

: Asst.Prof.Phramaha Boonlert Indapañño Pali VII, B.A., M.A.

: Asst.Prof.Dr.Surapon Suyaprom Dip.in Ed., B.A., M.A., Ph.D.

Date of Graduation : March 25, 2012

ABSTRACT

The main objectives of this research are: i) to study the forms and methods of Sangha administration from Sukhothai period to the present; ii) to study the role of Sangha administration of Phra Rajasuwanvedhi (Prathom Kantasilo); and iii) to study the achievements derived from Sangha administration of Phra Rajasuwanvedhi (Prathom Kantasilo). The qualitative research was conducted in this study. The key informants in this study consisted of 15 Sangha administrators in Angthong province. The collected data were categorized into group and logical analysis along with the contexts was employed. In addition to this, descriptive statistics were used.

The findings of this study were concluded as follows:

1. The forms and methods of Sangha administration from Sukhothai period to the present consisted of the process of technological development and integration of Buddhadhamma resulting in the progress of administration. There were laws, regulations and rules which assisted the doctrine and discipline (Dhammavinaya), especially the forms of Sangha administration in the areas of administration, religious studies, social education, propagation, construction and social welfare in the present were clearly more practical than that in the past.

2. With regard to the role of Sangha administration of Phra Rajasuwanvedhi (Prathom Kantasilo), the study revealed that he had given an importance in all six aspects of Sangha administration i.e. for administration: there were regular meetings, seminars of administrators and Sangha inspections under his leadership, for religious

studies: he was a teacher of Dhamma and Pali studies, the head of provincial religious studies, and the president of Royal Dhamma and Pali Studies Examinations in Angthong province, for social education: he established social educational funds for students in elementary, secondary and high education, he also supported the temple nursery school, the State's various training courses and projects were allowed to conducted in his temple, for Buddhism propagation, monks training courses and meditation training for the Buddhists were carried out regularly in his temple, for construction; he had restored and repaired many buildings in the temple and managed to improve his temple to be clean and beautiful, and for social welfare: he had organized various social welfare activities and projects such as Public Social Welfare Project, Corpse without Relatives Project, Public Food Feeding Project, etc.

3. For the achievements derived from Sangha administration of Phra Rajasuwarnvedhi (Prathom Kantasilo), it was found that: he had effectively administered the Sangha administration in Angthong province obtaining many achievements. He was widely accepted both among senior Sangha administrators and public in his skillful Sangha management. For these achievements, he was bestowed "the Semadhammacakra Award" for his tireless social welfare services by Her Royal highness Princess Sirindhorn.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขอขอบพระคุณ พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, พระครูปริมาณุรักษ์, รศ.ดร. ประธานกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ของอนุโมทนาขอขอบคุณ อาจารย์ดร.สุภกิจ โสทัศน์ กรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ที่ได้ทำการเปิดสอนหลักสูตรนี้ขึ้นมา ขอขอบพระคุณ อาจารย์พระมหาสม กลยาโณ, ดร. ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และขอขอบพระคุณ พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, ผศ. กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้คำชี้แนะ และแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง และพระสังฆาธิการทุกรูปในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลในการทำวิจัย และความกรุณาเป็นอย่างยิ่งในการให้สัมภาษณ์สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณต่อคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอาจารย์ผดุง วรรณทอง ที่ได้ให้ความรู้พร้อมคำแนะนำแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณพระใบฎีกาวิญญู ปสนฺโน พระครูสุนันทกิจโกศล พระครูอุดมธรรมจารี และเพื่อนสหธรรมิก การจัดการเชิงพุทธทุกรูป ที่ได้คำปรึกษาแนะนำในการศึกษา พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา และพี่ๆ น้องๆ ครอบครัว มะลิพวง ครูอาจารย์ โดยเฉพาะ คุณโยมทองใบ เปี่ยมศิริมงคล คุณอานนท์ ฐานวิชานนท์ คุณปิยะพัชร์ อัครจินดากรณ์ รวมทั้งคณะญาติโยมผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด ที่ได้อุปถัมภ์ กำลังทรัพย์ กำลังใจ สนับสนุน ด้วยดีเสมอมา ขออวยว่า “ไม่เคยลืม” จึงเป็นที่มาของการทำงานวิจัยครั้งนี้ ให้ประสบผลสำเร็จด้วยดี

พระสมุห์อุตร ปริบูรณ์

๑๕ มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญแผนภูมิ	(๘)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๙)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	๘
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์	๑๓
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๒๖
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๘
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๐
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๑
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants)	๗๑
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๒
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๔
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๗๔

สารบัญ(ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	
๔.๑ ชาติภูมิของพระราชสุวรรณหเวที่ (ประถม กนุดสีโล)	๗๕
๔.๒ บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ของพระราชสุวรรณหเวที่ (ประถม กนุดสีโล)	๗๗
๔.๓ ผลสำเร็จอันเกิดจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระราชสุวรรณหเวที่ (ประถม กนุดสีโล)	๘๔
๔.๔ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย	๙๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๓
๕.๒ อภิปรายผล	๑๐๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๕
บรรณานุกรม	๑๐๗
ภาคผนวก	๑๑๓
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๑๔
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๓๐
ภาคผนวก ค รูปการสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๓๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๔

สารบัญแผนภูมิ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๐
๔.๑	สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๙๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ เป็นหลัก โดยใช้ระบบย่อคำ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ส.ข. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวรรค (ภาษาไทย)

ส.ม. (บาลี) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรคคปาตี (ภาษาบาลี)

ส.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุที่ เล่ม/ข้อ/หน้า หลัง คำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ที่ฉนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ที่ฉนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ และการดำรงอยู่ของคณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ นอกจากนั้นการปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย สามารถสร้างศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจ ให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตน ในฐานะพุทธบริษัทอีกด้วย เมื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมวินัย ของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็มีวิธีแสดงออกหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาวพุทธมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล กุลบุตรชาวพุทธ จะต้องหาโอกาสบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการยังมลทินให้ออกไป^๑ และศึกษาพระธรรมวินัย เพื่อช่วยกันจรโลงพระพุทธศาสนา ภายหลังจากที่พุทธปรินิพพาน ล่วงมาแล้ว ๒๐๐ ปี หลังจากที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้วเสร็จในปี ๒๓๕^๒ ก็ได้มีการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนามาเป็นลำดับมา

ดังนั้น เมื่อมีการบรรพชาอุปสมบทกันอย่างแพร่หลาย ทำให้มีพระภิกษุสามเณรเพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวางระบบการบริหารจัดการเพื่อปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม เพราะการปกครองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา ให้มีความเจริญก้าวหน้า ความตั้งมั่นของพระศาสนาจะเกิดประโยชน์แก่มหาชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม การศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ในแง่วิชาการเกี่ยวกับความหมายของปกครอง คณะสงฆ์ รวมถึงการใช้อำนาจในรูปแบบตามพระวินัยบัญญัติกับรูปแบบตามอำนาจของรัฐซึ่งตราผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับต่าง ๆ และวิวัฒนาการการปกครองในแต่ละยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับ นำมาซึ่งความเข้าใจอันดีงามและมีประโยชน์โดยตรงต่อการ

^๑พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), *ธรรมบทวิเคราะห์*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวัน, ๒๕๓๐), หน้า ๖๓๓.

^๒สุชีพ ปุญญานุภาพ, *ประวัติศาสตร์พระศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมสาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๖.

ปกครองคณะสงฆ์ ให้มีความสงบเรียบร้อยเป็นแบบอย่างการปกครองของสังคมทั่วไป ซึ่งในสังคมสงฆ์ได้รับการยกย่องเชิดชูให้มีสถานภาพสูงกว่าบุคคลทั่วไป^๓

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ยังยึดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามปกติได้ โดยพระพุทธองค์ทรงมอบหมายภารกิจสำคัญนี้ให้แก่พระเถระผู้ทรงภูมิรู้และภูมิธรรมให้ได้พิจารณาร่วมกับคณะสงฆ์ ในสมัยนั้นได้จัดการปกครองพระสงฆ์ผู้บวชใหม่แบบที่สอนน้องกล่าวคือให้พระเถระร่วมกับสงฆ์ทำพิธีบรรพชาและอุปสมบท ด้วยความสามัคคีทั้งกายภาพและจิตตภาพ กายภาพต้องประกอบด้วยพระสงฆ์จำนวน ๕ รูป ในเขตชนบทที่อยู่ห่างไกล และพระสงฆ์ ๑๐ รูปขึ้นไปในเขตเมือง หรือมัชฌิมชนบท ส่วนจิตตภาพ คือความเห็นพร้อมร่วมกัน

ในการพิจารณาคุณสมบัติของผู้สมัครใจเข้าเป็นสมาชิกของสงฆ์ หรือการมีความเสมอกันในความเห็น (ทิวฐิสสามัญญตา) และการปฏิบัติเสมอกัน (สีลสามัญญตา) เพื่อร่วมกันอนุญาตให้เข้าเป็นสมาชิกของสงฆ์ และการแบ่งการดูแลสมาชิกใหม่ ภายใต้ความรับผิดชอบของพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญในคำสอนหรือพระธรรมและพระวินัยในสำนักของตนเอง^๔ พระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิธีการปกครองและการเผยแผ่ไว้หลายรูปแบบเช่น การแสดงธรรม^๕ การสนทนาธรรม^๖ การแนะนำ^๗ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส และการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย^๘ เป็นต้น โดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองและการเผยแผ่ ก็ได้อาศัยอำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน เมื่อเกิดความไม่เรียบร้อยในคณะสงฆ์ จนเป็นเหตุขัดข้องและจำเป็นต้องพึ่งรัฐ ก็ได้อาศัยอำนาจรัฐช่วยแก้ไข ดังเช่นสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช การคณะสงฆ์และการพระศาสนาได้ดำเนินมาด้วยลักษณะนี้ และเป็นที่ยอมรับนับถือของพุทธศาสนิกทั่วไป ตลอดจนองค์ประมุขของประเทศ เพราะคณะสงฆ์ได้ดำเนินกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ไปศาล แก่คณะสงฆ์และประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ครั้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทรศก ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)^{๑๐} คณะสงฆ์จึงได้จัดการปกครองตามกฎหมายแต่นั้นมา ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ ได้มีการตรา

^๓คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย , กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

^๕วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐/๒๗.

^๖ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๐๑/๔๓๔.

^๗ส.ข. (ไทย) ๑๗/๙๐/๑๔๗.

^๘วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗ ๒.

^๙ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๒๗/๔๐๐.

^{๑๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔^{๑๑} เพื่อให้จัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ โดยมีรูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักรตามระบอบประชาธิปไตย และให้อำนาจบัญญัติสังฆานัติ ตรากติกาสงฆ์ ออกกฎองค์กรเป็นต้นใช้บังคับได้ เมื่อบัญญัติสังฆานัติระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และสังฆานัติระเบียบพระคณาธิการ ได้กำหนดนามรวมตำแหน่งผู้บริหารการคณะสงฆ์ว่า “พระคณาธิการ” ต่อมาในรัชกาลปัจจุบัน ได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และให้อำนาจมหาเถรสมาคมออกกฎและระเบียบต่างๆ ขึ้นบังคับได้ ได้มีการกำหนดตำแหน่งคณะสงฆ์เรียกว่า “พระสังฆาธิการ”^{๑๒} พระสังฆาธิการขึ้นเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ โดยมีกำหนดไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ “พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” มีตำแหน่ง ดังนี้

เจ้าคณะใหญ่	
เจ้าคณะภาค	รองเจ้าคณะภาค
เจ้าคณะจังหวัด	รองเจ้าคณะจังหวัด
เจ้าคณะอำเภอ	รองเจ้าคณะอำเภอ
เจ้าคณะตำบล	รองเจ้าคณะตำบล
เจ้าอาวาส	รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

เจ้าคณะระดับต่างๆ และเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมายและครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็แต่โดยได้รับการมอบหมายจึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเปรียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร^{๑๓}

พระสังฆาธิการ จึงมีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป

วัดและพระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญแก่ประชาชนและสังคมมาตลอดไม่ว่าจะเป็นแหล่งให้การศึกษา การอาชีพ การรักษาโรค การพิจารณาตัดสินความ การให้คำแนะนำสั่งสอนและ

^{๑๑}พระเทพเวที (ประกอบ ธรรมเสฏฐโธ), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๗๘.

^{๑๒}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๘.

^{๑๓}พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), การพัฒนาพระสังฆาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙.

ปรึกษา สร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องที่รวมอยู่ในวัด ต่อมาบทบาทดังกล่าวได้ลดน้อยลงตามสภาพความเจริญและการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มีการแบ่งความรับผิดชอบกิจกรรมบางอย่างที่วัดเคยมีบทบาทออกไป เช่นการศึกษา การรักษาพยาบาล ประกอบกับวิถีชีวิตของประชาชนที่รับเอาอารยธรรมทางตะวันตกมากขึ้น กระทั่งความจำเป็นในการประกอบอาชีพ ทำให้บุคคลที่เคยเข้ามาร่วมในกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดลดลงไปด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและพระสงฆ์กับประชาชนก็ห่างกัน ขาดการส่งเสริมการให้ความร่วมมือในกิจกรรมการทํานุบำรุงดูแลรักษาวัด และกิจการในพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ส่งผลให้โอกาสของประชาชนที่จะได้ศึกษารับรู้หลักธรรมทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง มีผลให้คุณธรรมจริยธรรมในสังคมเสื่อมลง ประกอบกับมีวัดหลายแห่งได้มุ่งเน้นการพัฒนาในด้านวัตถุ มีการก่อสร้างที่ใหญ่โตสวยงาม ใช้งบประมาณจำนวนมาก ทำให้เกิดความจำเป็นและไม่สอดคล้องกับสภาพชุมชนเศรษฐกิจและการใช้งาน เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมของวัด มุ่งหารายได้เข้าวัดมากเกินไป พระสงฆ์ไม่สนใจศึกษาเล่าเรียน รวมทั้งการปฏิบัติและเผยแผ่แก่ประชาชน ทำให้เกิดวิกฤติศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมสนับสนุน เพื่อให้องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องคือ วัด พระสงฆ์ ตลอดจนถึงพุทธศาสนิกชน ได้มีการฟื้นฟู พัฒนา กำหนดแนวทางดำเนินกิจการพระศาสนาให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์ เป็นศูนย์รวมจิตใจโดยพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและช่วยชี้แนะทางที่ถูกต้อง^{๑๔}

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการทำการวิจัยเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที่ (ประถม กนตสีโล) เจ้าอาวาสวัดอ่างทองวรวิหาร เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นพระมหาเถระ ชั้นปกครอง ที่คอยดูแลกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทองโดยปกครองดูแลในงานด้านต่างๆ ทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ที่มีต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ เพื่อนำมาปรับใช้ในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นอันจะเป็นแบบอย่าง และแนวทางสำหรับพระสังฆาธิการอื่นๆ โดยส่วนรวมต่อไป

^{๑๔}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือวิชาการโครงการคณรัษฎา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๔.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัย จนถึงยุคปัจจุบัน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ของราชสุวรรณเวที (ประทม กนฺตสีโล)

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาผลสำเร็จอันเกิดจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประทม กนฺตสีโล)

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษา ความหมาย แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ตั้งแต่ยุคสุโขทัย จนถึงยุคปัจจุบัน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ได้แก่ พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑๕ รูป

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประทม กนฺตสีโล)” ภายในเขตการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย ๗ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองอ่างทอง อำเภอป่าโมก อำเภอไชโย อำเภอวิเศษชัยชาญ อำเภอโพธิ์ทอง อำเภอแสวงหา และอำเภอสามโก้

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๕ รวมเป็นระยะเวลา ๑ ปี

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ รูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัย จนถึงยุคปัจจุบัน เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของราชสุวรรณเวที (ประทม กนฺตสีโล) ทั้ง ๖ ด้าน เป็นอย่างไรบ้าง

๑.๔.๓ ผลสำเร็จอันเกิดจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) มีอะไรบ้าง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาตามหน้าที่หรือตำแหน่งที่เป็นอยู่ในขณะนั้น เพื่อให้เป็นที่รู้เห็นของบุคคลอื่น และการแสดงออกนั้นอาจจะตรงกับความต้อง การของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ก็ได้

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง ภาระหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่จะต้องใช้อยู่ ความรู้ความสามารถในการทำงานคณะสงฆ์เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามบทบาท ซึ่งประกอบด้วยภารกิจ ๖ ด้าน คือ

๑) **การปกครอง** หมายถึง การปกครองคณะสงฆ์และการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆา ธิการ ในการดูแลคณะสงฆ์ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ ของมหาเถรสมาคม

๒) **การศาสนศึกษา** หมายถึง การจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยแห่ง พระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือ การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรม ซึ่งเป็น หนึ่งในสัทธรรม ๓ ของบรรพชิตและคฤหัสถ์

๓) **การศึกษาสงเคราะห์** หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งจะช่วยเหลือเกื้อกูล สถาบันการศึกษาหรือจัดสถานศึกษาภายในวัด เพื่อสงเคราะห์แก่เยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่า เรียน โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย อาจจะเป็นโรงเรียนการกุศลภายในวัด หรือโรงเรียนศึกษา สงเคราะห์เด็กยากจน หรือศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์

๔) **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา** หมายถึง การจัดให้มีการฟังธรรมเทศนา อบรม สมถวิปัสสนากรรมฐาน การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม การจัดศาสนพิธีต่างๆ เพื่อรักษา ประเพณีและวัฒนธรรมทางศาสนา และการให้ธรรมะหรือสนทนาธรรมแก่คนในชุมชนและสังคม รวมทั้งการจัดตั้งห้องสมุดไว้ในวัด เพื่อจัดหนังสือธรรมะไว้เผยแผ่ให้แก่ประชาชนได้ศึกษา

๕) **การสาธารณูปการ** หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติใน วัด ด้วยการรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมให้มั่นคง ถาวร และก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับศาสนสมบัติที่จำเป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้ มั่นคง

๖) **การสาธารณสงเคราะห์** หมายถึง การดำเนินกิจการสาธารณะประโยชน์เพื่อ ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนในชุมชนและสังคม โดยการจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณสมบัติ หรือ สาธารณ กุศล เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่คนในชุมชน รวมทั้งการพัฒนาสังคมและชุมชน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงรูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ไทย ตั้งแต่ยุคสุโขทัย จนถึงยุคปัจจุบัน

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ของพระราชสุวรรณหเวที (ประทม กนฺตสีโล)

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงผลสำเร็จอันเกิดจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที (ประทม กนฺตสีโล)

บทที่ ๒

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนุตสีโล) ผู้วิจัยทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบความคิดและแนวทางในการวิจัย ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๒. ความหมายของบทบาท

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า^๑มีผู้ให้ความหมายของบทบาทไว้ดังนี้
ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย บทบาท ไว้ว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การแสดงพฤติกรรมตามบทบาท หรือตำแหน่งหน้าที่^๒ บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่างๆ มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับ บทบาทในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

สุชา จันท์เอม กล่าวว่า “บทบาท คือ สิ่งที่คุณคนได้สถานภาพต่างๆ ฟังกระทำและขยายความออกไปอีกว่า เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพอย่างใดแล้วบุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น”^๓

ประสพสุข พันธุ์ประยูร กล่าวว่า “บทบาทคือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคม”^๔

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นาน มีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^๒สุชา จันท์เอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘.

^๓ประสพสุข พันธุ์ประยูร, รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันวิจัยสังคม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพ คือสิ่งที่เราเป็น^๕”

พัทยา สายหู กล่าวว่า “สถานภาพและบทบาทเปรียบเสมือน “ตัว”(ละคร) และ บท (บทบาท) ในการเล่นละคร ก็คือ การกำหนดตำแหน่ง และหน้าที่ ให้ผู้แสดงแต่ละคนมาเล่นเรื่องเดียวกันและโรงเดียวกันนั่นเอง”^๕

ไพบุลย์ ช่างเรียน ได้ให้ความหมายแตกต่างออกไปโดยอธิบายว่า บทบาท โดยทั่วไปพิจารณาความหมายได้สองนัย คือนัยแรกพิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาทหมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคมบทบาทจึงหมายถึงผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพแห่งการปะทะสังสรรค์นั้น ตามนัยแรก บทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งถูกจำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีต่อปทัสถาน ตามนัยหลัง บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ดังนั้น บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความสามารถ มूलเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ^๖

ส่วนสำนักวิชาการตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการไทย ได้ให้ความหมายของ บทบาทไว้หลายนัยด้วยกัน พอประมวลมาเป็นข้อสรุปเพื่อการศึกษาได้ดังนี้

พาร์สัน (Parsons) เป็นนักสังคมชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท และสรุปไว้ว่า สถานภาพและบทบาท เป็นคุณลักษณะของผู้แสดงบทบาท คือการจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของเขาในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการรวบรวมความคาดหวัง ซึ่งเกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย สถานภาพ คือตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันที่เขาอยู่ จึงสรุปได้ว่า บทบาทมีลักษณะเป็นกระบวนการ ส่วนสถานภาพมีลักษณะเป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคม ซึ่งกลไกของการขัดเกลาทางสังคมจะเตรียมบุคคลให้แสดงบทบาทที่เขาชอบ^๗

^๕ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๙.

^๕พัทยา สายหู, **กลไกของสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๔.

^๖ไพบุลย์ ช่างเรียน, **สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗-๒๘.

^๗ปพาศน์ จิตวิวัฒนา, รายงานการวิจัยเรื่อง “สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู”, เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติประจำปี ๒๕๒๓, หน้า ๗.

สมคิด เพ็งอุดม^๕ กล่าวว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งสถานภาพต่างๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติบทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพ จึงแยกจากกันไม่ได้

จากความหมายดังกล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

ลักษณะของบทบาท เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมานักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมาแตกต่างกันเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก มีความเห็นว่า บทบาทมี ๒ ลักษณะ โดยมีทิตยา สุวรรณชฎ ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทว่ามี ๒ ประการ คือ (๑) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงระดับความคิดเท่านั้น และ (๒) บทบาทตามอุดมคติ หรือ บทบาทตามความคาดหวัง (Ideal Role) เป็นบทบาทที่บุคคลควรปฏิบัติที่สังคมคาดหวังเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดเห็นส่วนบุคคลเพื่อสนองตอบสิ่งที่เราแต่ยังไม่ได้ปฏิบัติจริง

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า บทบาทมีลักษณะ ๓ ประการคือ

(๑) บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed Role of Ideal Role) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคมไว้ เช่น พระสงฆ์จะมีสิทธิและหน้าที่เป็นอย่างไร ดังนั้น จึงทำให้พอคาดหวังบทบาทของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นได้

(๒) บทบาทตามความรู้สึกที่ได้รับรู้ (The Percieved Role) เป็นบทบาทที่แสดงออกโดยการวินิจฉัยของตนเอง เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดหวังด้วยตนเองว่าควรจะเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยม หรือบุคลิกภาพและประสบการณ์แต่ละคนอีกด้วย

(๓) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (The Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติได้จริง บางครั้งการแสดงบทบาท ก็เป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากความคาดหวัง และการรับรู้เหมือนกัน ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ต่างๆ ที่มี

^๕สมคิด เพ็งอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทฤษฎีของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สี่กระทรวงหลักระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

อิทธิพลต่อการแสดงบทบาทหนึ่งๆ อาจเป็นสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมทางสังคม

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีนักทฤษฎีได้ให้ความหมายมากมายและหลายรูปแบบ แต่พอจะสรุปประเด็นสำหรับการศึกษาได้ ดังนี้

(๑) บทบาทเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม มนุษย์จะเข้ามามีส่วนร่วมอยู่ในสังคมได้จากการเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคม

(๒) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นจะทำให้มีการมองตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเจ้าของสถานภาพและบทบาทบางอย่าง และผูกพันอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่น และความคาดหวังนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของบทบาทในแต่ละคน

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหวังทางการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่ง ๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึด เพื่อนจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้

สรุปได้ว่า บทบาทคือ สิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง บทบาทของบุคคลอาจขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่สังคมคาดหวัง ความเชื่อหรือทัศนคติของบุคคล ชุมชนหรือสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท (Role Theory)

บุคคลจะแสดงบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพบทบาทที่ได้รับ มาตามข้อตกลงของสังคม ได้มีนักทฤษฎีกล่าวถึงทฤษฎีบทบาท ดังนี้

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ ได้กล่าวถึงบทบาทว่า ประกอบด้วยลักษณะต่างๆ ๓ ประการ คือ^{๑๑}

๑. บทบาทในอุดมคติ (ideal role) ได้แก่ บทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย หรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้ที่มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้น

^{๑๑}เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๕๔.

^{๑๑}จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๔๕.

๒. บทบาทตามที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (perceived role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยมหรือบุคลิกภาพและประสบการณ์ของบุคคลแต่ละคน

พจนานุกรมคอลลิินส์ ให้คำจำกัดความหมายของบทบาทไว้ ๓ ลักษณะ คือ^{๑๑}

๑. บทบาทการแสดงที่แสดงโดยผู้แสดงหญิงหรือชาย
๒. บทบาททางจิตวิทยาที่บุคคลแสดงตามกฎเกณฑ์ของสังคม ด้วยอิทธิพลของความคาดหวังของบุคคลที่คิดว่าเหมาะสม
๓. บทบาทที่เป็นหน้าที่ปกติ ซึ่งองค์กรเป็นผู้กำหนดให้

สุพร จุลทอง ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทซึ่งมีสาระสำคัญว่าบทบาทจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. รู้สถานภาพของตนในสังคม
๒. คำนึงถึงพฤติกรรมที่ควรแสดงออกในสถานการณ์นั้นๆ ที่เหมาะสมกับสถานภาพของตน
๓. คำนึงถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น
๔. ประเมินผลการแสดงบทบาทของตนเอง^{๑๒}

หงเยาว์ ปิฎกักรัตน์ ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาท โดยสรุปความมาจากแนวคิดของ Cohen ว่า การที่สังคมกำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้น เรียกว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนมิได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง การที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งของเขาความไม่ตรงกันของบทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้นอาจมีสาเหตุมาจากสิ่งต่างๆ ต่อไปนี้

๑. บุคคลขาดความเข้าใจในบทบาทที่สิ่งต้องการ
๒. ความไม่เห็นด้วยหรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
๓. บุคคลไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๓}

ไพบุลย์ ช่างเรียน ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า “บทบาทของบุคคลในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสภาพที่ตนครองอยู่และคุณสมบัติของบุคคล ดังนั้นบทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกัน

^{๑๑}Pass, Lowes & Davies, **Collins Dictionary Odeconomics**, (Glasgow : Harper Collins, 1993), p.1008.

^{๑๒}สุพร จุลทอง, “บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙.

^{๑๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

ออกไปตามลักษณะสภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมเลี้ยงดูและความพอใจ^{๑๔}

สรุปได้ว่า บทบาทคือการทำหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับมอบหมายโดยการปฏิบัติ ตามความรู้ความสามารถของบุคคล โดยบทบาทกับหน้าที่จะเป็นสิ่งคู่กันเสมอ หน้าที่ของบุคคล จะเปลี่ยนไปตามบทบาทที่ได้รับ

๒.๒. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

องค์ประกอบของพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้พระธรรมแล้วสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติชอบด้วยการ วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และเป็นผู้ปลุกให้ผู้อื่นตื่นด้วย ได้สมญานามเรียกขานว่า “พระพุทธเจ้า” ส่วนพระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ค้นพบ และพระสงฆ์ คือ กลุ่มคนที่เกิดศรัทธาเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ยอมสละเพศฆราวาสเข้าอุปสมบท ตามพระบรมพุทธานุญาต^{๑๕} และเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา

พระมหาประยูร ปยุตโต ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันนี้มีได้อยู่อย่างตัวใครตัวมัน แต่พระสงฆ์ได้กลายเป็นสถาบันศาสนา ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ^{๑๖} คือ

- ๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง
- ๒) บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น
- ๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเองของพระสงฆ์

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรงปรารภถึงฐานะหรือกิจที่พึงกระทำของพระสงฆ์ ๒ ประการ คือ

๑.๑ คันถฐานะ หมายถึง การศึกษาถึงหลักธรรมต่างๆ ที่พระองค์ได้แสดงไว้ จนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้ เรียกว่า บทบาทในการศึกษา

^{๑๔}ไพบูลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๗.

^{๑๕}พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน, การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๒.

^{๑๖}พระมหาประยูร ปยุตโต, พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนตีพร, ๒๕๑๓), หน้า ๕๖-๕๗.

๑.๒ วิปัสสนาธุระ หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึงทุกขลักษณะ อนิจจลักษณะ และอนัตตลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายามจนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพาน เรียกว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน ปกครองตน

จึงอาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อตนเองนั้นสามารถแบ่งได้ ๒ ประการ คือ บทบาทในการศึกษา และบทบาทในการปฏิบัติตน

บทบาทหน้าที่ในการศึกษา หมายถึง การเรียนรู้พระไตรปิฎกอันเป็นคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งในส่วนของพระวินัยปิฎก พระสุตตร และพระอภิธรรม หรือการเรียนรู้ถึงศีล สมาธิ ปัญญาที่เรียกกันว่า ลิกขา ๓ และการศึกษานี้ต้องครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดใน พระพุทธศาสนา หลักธรรม ศึกษาถึงความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางจิตและทางปัญญา มีความรู้ ความคิดเห็น ความเข้าใจ ซึ่งในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิทเทศ ความว่า “บุคคลย่อม ศึกษาอริสัจ คือ ศึกษาเรื่องความประพตติดีทางกาย วาจาให้ สูงขึ้นไปบ้าง ศึกษาในการ ผูกอบรมจิตในให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นไปบ้าง เมื่อหน่วงจิตคำนึงถึง การศึกษา ๓ อย่างนี้ ก็ชื่อว่า ศึกษา”^{๑๗}

สมัยพุทธกาลการศึกษาของพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเป็นผู้ทำหน้าที่ แนะนำเป็นครู เป็นกัลยาณมิตร แม้แต่พระอริยสาวกต่างก็มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ต่อกัน การศึกษาเป็นการศึกษาถึงหลักพระธรรมและพระวินัย เพื่อนำไปสู่การ ปฏิบัติและการเผยแผ่ต่อไป เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานลง พระสงฆ์สมัยต่อมา ได้ศึกษาจาก พระสงฆ์ผู้เป็นภันเต (ผู้มีอุปสมบทก่อนเรียกว่า “ภันเต” เรียกผู้ที่อุปสมบททีหลังว่า “อาวุโส”) มีการท่องจำพระวจนะของพระพุทธองค์สืบต่อกันมา จนถึงสมัยการทำสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ ๕ ที่ประเทศลังกาจึงมีการบันทึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ซึ่งต่อมามีการแปลเป็นภาษาต่างๆ ทั่วโลก พระไตรปิฎก คือได้ว่าส่วนใหญ่เป็นคำสอนของ พระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์ควรแก่การศึกษา ปัจจุบันพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมีทั้งหมด ๔๕ เล่ม และมีการบันทึกเป็นพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์บนแผ่นซีดี ซึ่งจัดทำโดยสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย) และสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มีย่อพระไตรปิฎกสำหรับประชาชน หรือฉบับเยาวชน รวมถึงมีการจัดทำคำบรรยายโดยพระสงฆ์ที่นำหลักธรรมจากพระไตรปิฎกมา ขยายความพระสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับในการศึกษาพระไตรปิฎกที่แตกฉานและมีผลงานเป็นที่ แพร่หลาย เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นต้น

^{๑๗} เสถียรโกเศศ, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๐), หน้า ๑๐๒.

การศึกษาที่เป็นอยู่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ได้มีการจัดระบบในรูปแบบใหม่ คือ^{๑๔}

๑. การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์เองโดยเฉพาะเป็นอิสระต่างหากจากระบบของรัฐโดยคณะสงฆ์เป็นผู้จัดดำเนินการเอง ประกอบด้วย

๑.๑ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกนักธรรม” ได้แก่ “นักธรรม” มี ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก เป็นการศึกษาในเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า รวมถึงพระสาวกสำคัญๆ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในหัวข้อต่างๆ วินัยและข้ออันพึงประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ ศาสนพิธีที่ว่าด้วยขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ และเพื่อเป็นการฝึกฝนในการแสดงธรรม ก็มีวิชาการต่างๆที่ซึ่งเป็นการแต่งขยายพุทธศาสนสุภาษิตเพื่อการแสดงธรรม นอกจากนี้ยังได้มีการจัดเพื่อให้บุคคลทั่วไปได้ศึกษาด้วย เรียกว่า “ธรรมศึกษา” และมีหลักสูตรเหมือนกับนักธรรมโดยเปลี่ยนเฉพาะส่วนของวิชาวินัยเท่านั้น

๑.๒ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกบาลี” ซึ่งเรียกว่า “ประโยค” มีตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นการศึกษาภาษาบาลี คำ หลักการของภาษา การแปล การแต่งประโยค เป็นต้น เมื่อผู้เรียนได้ประโยค ๓ขึ้นไปจะเรียกว่า “มหา” และถือว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยค คือ การศึกษาสูงสุดในระบบนี้ ซึ่งปัจจุบันมีการเทียบความรู้เท่ากับปริญญาตรีในทางโลก

๒. การศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐหรือที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ แบ่ง เป็น

๒.๑ การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ โดยหน่วยงานหรือบุคคลในพระพุทธศาสนาเป็นผู้จัดดำเนินการ ได้แก่

(๑) การศึกษาที่คณะสงฆ์รับเข้าเป็นการศึกษาคณะสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการสถาปนาขึ้นโดยพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ สามเณร ซึ่งปัจจุบันได้มีการขยายวิทยาเขตสู่จังหวัดต่างๆ เป็นการจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ที่รวมหลักสูตรทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน

(๒) การศึกษาที่รัฐกำหนดขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖) โดยจัดหลักสูตรที่รวมกันระหว่างวิชาสามัญกับวิชาพุทธศาสนา โดยยกเว้นวิชาพลศึกษาและเพิ่มวิชาธรรมะ วินัย ภาษาบาลีแทน

๒.๒ การศึกษาในระบบของรัฐ ซึ่งหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลจัดให้แก่พระสงฆ์ สามเณร ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งปัจจุบัน เปิดกว้างให้เข้าศึกษาได้ตลอดหลักสูตร

^{๑๔} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ศาสนากับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๔-๓๕.

๓. การศึกษาที่วัดจัดขึ้นเป็นอิสระต่างหากจากระบบคณะสงฆ์และระบบรัฐ เช่น จิตภาวนานิวทาลาย โรงเรียนอภิธรรม เป็นต้น เป็นการจัดการศึกษาที่เปิดอิสระของแต่ละสำนัก^{๑๙}

บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน^{๒๐} คือ การประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตนและของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำธรรมะและวินัยมาปฏิบัติเป็นการอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีล รวมถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสัมปชัญญะ การปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือเรียกว่าวิปัสสนาธุระอันเป็นการฝึกฝนอบรมจิตให้เป็นสมาธิให้มีพลังเพื่อนำไปใช้ในการกำจัดกิเลสความเศร้าหมองแห่งจิตและเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาข้างต้น (ปริยัติ) ได้ผลคือ การดับทุกข์เป็นขั้นๆ จนดับได้สิ้นเชิง พัฒนาคุณภาพจิตเสริมสร้างคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิ และการอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระ มองดู รู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำการต่างๆ ด้วยปัญญา เป็นบทบาทในการปกครองบริหารตนและคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสพระวาทะเกี่ยวกับลักษณะของพระสงฆ์ผู้เป็นสมณะในทางพระพุทธศาสนาไว้ในมหายมกวรรค มูลปิ่นธนาสก มัชฌิมนิกาย ใจความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่าไหนเล่าที่จะทำพวกเราให้เป็นสมณะ

๑. ภิกษุทั้งหลาย จริงแท้ พวกเราต้องสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยหิริและโอตตปปะ

๒. ภิกษุทั้งหลาย กิจที่พวกเราต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเป็นลำดับนั้นคืออะไร คือ สำเหนียกว่า กายสมาจาร ประพฤติชอบสม่ำเสมอด้วยกาย

๓. สำเหนียกว่า วชิรสมาจาร การประพฤติชอบสม่ำเสมอด้วยวาจา

๔. สำเหนียกว่า มโนสมาจาร การประพฤติชอบสม่ำเสมอด้วยใจ

๕. สำเหนียกว่า อาชีวะของเราบริสุทธิ์แล้ว

๖. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย

๗. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะอยู่เสมอ

๘. สำเหนียกว่า เราจักตามประกอบในธรรมเป็นเครื่องตื่น เราจักชำระจิตใจให้หมดโดยสิ้นเชิง

๙. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ

^{๑๙}พระราชวรมนู (ประยุทธ์ ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

^{๒๐}นงเยาว์ ปิฎกักรัชนี, “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะจังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๒), หน้า ๖๔.

๑๐. สำเนียงว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ มาเสพเสนาสนะอันสงัด คอยระวังจิต

๑๑. เธอก็โน้มจิตไปเฉพาะต่ออวาสกขยญาณ”

เพื่อให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ กำหนดหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗, ๓๘ กล่าว คือ “มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้^{๒๑}

ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม” ถ้าหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม เจ้าอาวาสก็มีอำนาจตามมาตรา ๓๘ คือ “เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิต คฤหัสถ์ซึ่งมิได้อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสเข้าไปอาศัยอยู่ในวัด

๒. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

๓. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม”^{๒๒}

๒.๒.๑. บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

หลังจากที่พระสิทธัตถะได้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเสวยวิมุตติสุขอยู่บริเวณรอบต้นโพธิ์เป็นเวลาอีกกระยะหนึ่ง เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสรู้ พระองค์ได้มีความวิตกรำพึงว่า

“ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมอันลึก สัตว์อื่นเห็นได้ยาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตาม เป็นธรรมระงับและประณีต ไม่เป็นวิสัยที่จะหยั่งลงง่ายๆ แห่งความตริก เป็นของละเอียด เป็นวิสัยรู้ได้เฉพาะบัณฑิต ก็สัตว์เหล่านี้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เพลิดเพลินแล้วในอาลัย สำหรับสัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีเพลิดเพลินในอาลัยนั้นยากนักที่จะเห็นปฏิจสมุปบาทอันมีสิ่งนี้ (คือมีอาลัย) เป็นปัจจัย ยากนักที่จะเห็นธรรม เป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง คือ ธรรมอันถอนอุปธิทั้งสิ้น ความสันตันทหา ความคลายกำหนด ความดับไม่เหลือและนิพพาน หากเราพึงแสดงธรรมแล้ว สัตว์อื่นพึงไม่รู้ทั่วถึงขั้นนั้น จักเป็นความเหน้อยเปล่าแก่เรา เป็นความลำบากแก่เรา”

^{๒๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

^{๒๒}พระมหาสมทรง สิรินุโร, “บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต”, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๘๖.

บทบาทของพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

ในปัจจุบัน พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยนับถือเป็นจำนวนมากที่สุดโดยที่พุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ จนเป็นที่เคารพเลื่อมใสกันมาช้านาน รวมทั้งพระมหากษัตริย์และฝ่ายปกครองส่วนหนึ่งมีความเคารพศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้าและได้ทำนุบำรุง อุปถัมภ์ พุทธศาสนามาโดยตลอด จึงกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย จนมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาติอื่นๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^{๒๓}

พุทธศาสนาที่ประดิษฐานมั่นคงในประเทศไทยมี ๒ นิกาย^{๒๔}คือ นิกายเถรวาทหรือมหานิกายและเถรวาท โดยมีลักษณะที่ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์และคติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสังเทวดา พุทธศาสนาได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมของไทยในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านจิตใจ บุคลิกภาพของคนไทย รวมทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูปปฏิมากร เป็นต้น พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองนับแต่อาณาจักรสุโขทัย ต่อเนื่องถึงอยุธยาและมาเสื่อมโทรมในคราวกรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้แก่พม่า จนกระทั่งพระยาตากกอบกู้เอกราชและตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรีแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงฟื้นฟูศาสนาให้เป็นปึกแผ่นขึ้นใหม่ แต่ก็ยังไม่บรรลุผลจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงจัดระเบียบการปกครองพระสงฆ์ทรงตั้งกรมสังฆการีขึ้นให้มีบทบาทหน้าที่ดูแลพระสงฆ์โดยตรง ปัจจุบันรูปแบบการปกครองพระสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงเป็นการปกครองโดยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรของสงฆ์ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบและบริหารกิจการของคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

แต่เดิมพุทธศาสนาที่เข้ามาในประเทศไทยเป็นพุทธศาสนานิกายมหานิกายต่อมาพระสงฆ์ศรีลังกาเดินทางเข้ามาถึงสุโขทัยและได้นำพุทธศาสนานิกายเถรวาทมาเผยแพร่ คนไทยได้นับถือพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางมาโดยลำดับ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศาสนาได้แบ่งย่อยออกเป็นมหานิกาย กับธรรมยุตินิกาย ซึ่งมีธรรมทรรศนะและวัตรปฏิบัติที่มีรายละเอียดแตกต่างกันแต่โดยหลักการยังคงยึดถือตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นสำคัญเช่นเดียวกัน^{๒๕}

ในด้านความสัมพันธ์กับสังคม กล่าวได้ว่า พุทธศาสนามีบทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจและการเมืองมาโดยตลอดในขณะเดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน กล่าวคือ พุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่เอื้ออำนวยให้สังคมดำรงอยู่อย่างเป็นปึกแผ่น

^{๒๓} คะเนิงนิตย์ จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒), หน้า ๕๕.

^{๒๔} ประสาร ทองภักดี, พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามสมาคม, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

^{๒๕} จำนงค์ ทองประเสริฐ, ราชบัณฑิต ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิรมหาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๗.

มันคงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในทำนองเดียวกันสังคมได้อุปถัมภ์และส่งเสริมให้ศาสนามีความเจริญและเป็นที่ยอมรับนับถืออย่างกว้างขวาง^{๒๖} พุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่มีความหมายและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ เป็นที่มาและการถ่ายทอดวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของชาติ ซึ่งกล่าวโดยสรุปถึงบทบาทหน้าที่ของพุทธศาสนาต่อสังคมไทยได้ดังนี้

(๑) พุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นพลังที่สร้างสรรค์บูรณาการสังคม เป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ

(๒) พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยม และมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์ และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคม ตลอดจนทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย

(๓) พุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคม และความยุติธรรมเพื่อประโยชน์สุขของมวลชนทั้งหลาย^{๒๗}

จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาได้มีบทบาทในการส่งเสริมให้หลักศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมในแง่ที่หลักธรรมและการปฏิบัติทางศาสนาเป็นความเชื่อและวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมให้เป็นอย่างเดียวกัน เสริมสร้างสังคมให้เป็นเอกภาพและมีการผสมผสานชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสังคมไทยและนับถือศาสนาพุทธให้เกิดการบูรณาการเป็นพวกเดียวกัน ทำให้สังคมไทยไม่มีความขัดแย้งระหว่างชนเผ่านอกจากนี้หลักธรรมคำสอนยังเป็นสื่ออบรมให้รู้จักระเบียบของสังคม ช่วยให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามเกณฑ์และประเพณีของส่วนรวม จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย^{๒๘}

พุทธศาสนากับการจัดระเบียบทางสังคม

สมบูรณ สุขสำราญ ได้ศึกษาเกี่ยวกับพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม พบว่าในสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา พุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ในการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อความคงอยู่ของสังคมโดยสรุปได้ดังนี้^{๒๙}

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๒๗} สมบูรณ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๗.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔.

^{๒๙} อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๐.

อบรมให้รู้ระเบียบสังคม

พุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม ค่านิยม และระเบียบประเพณีที่สำคัญของชนชาวไทย การอบรมระเบียบสังคมผ่านกระบวนการและสถาบันหลายอย่างทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เช่น วัดและพระสงฆ์เป็นที่ปลูกฝังคุณธรรม เป็นสื่อการสอนอบรมระเบียบสังคมแบบพุทธอบรมกลุ่มมเกล่าให้กุลบุตรกุลธิดา อุบาสก อุบาสิกา ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และประเพณีหลาย ๆ ประการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบชาวพุทธ คือสังฆธรรม และแนวปฏิบัติแบบพุทธ เช่น ค่านิยมที่ว่าด้วยความเมตตาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก การโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การวางตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การปฏิบัติตนต่อบุคคลที่สถานภาพต่าง ๆ กัน เช่น ศิษย์ต่อครูอาจารย์ ลูกต่อบรรพบุรุษ ฯลฯ

เป็นสื่อหรือกลไกในการควบคุมระเบียบสังคม

การที่มนุษย์มารวมกันอยู่เป็นสังคมนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมให้สมาชิกของสังคมอยู่ในเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนเพื่อความเรียบร้อย ปลอดภัยและสวัสดิภาพของสังคมแต่ละสังคม จึงมีการตรากฎหมาย ระเบียบต่างๆ ที่สถาบันทางการปกครองใช้เป็นกลไกควบคุมสังคมอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ระเบียบประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติหรือความเชื่อที่ปฏิบัติสืบมรดกกันมา เป็นกลไกควบคุมระเบียบสังคมอีกอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ดี กลไกต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นเครื่องบังคับทางด้านร่างกายและพฤติกรรมภายนอก การที่บุคคลจะเชื่อปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมมากน้อยเพียงใดนั้น ศาสนามีความสำคัญในการกระทำหน้าที่ดังกล่าวมาก วัดและพระสงฆ์เป็นกลไกทางพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศหลักธรรมสำคัญ ๆ ที่ช่วยควบคุมสังคม ตัวอย่างเช่น ศีล ๕ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ นาถกรณธรรม ๑๐ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ เป็นต้นการที่บุคคลได้รับการสั่งสอนหลักธรรมและยึดถือเป็นแนวทางชีวิตร่วมกัน จะทำให้สังคมมีความขัดแย้งน้อยลง และช่วยลดปัญหาสังคมนานาประการ^{๓๐}

เป็นสื่อในการสร้างความเป็นอันเดียวกันในสังคม

การที่พุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่โน้มน้าวให้ประชาชนมีความเชื่อและปรัชญาในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เท่ากับเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคม สังคมที่มีบูรณาการทางเชื้อชาติและศาสนาเข้มแข็งจะทำให้มีความมั่นคงแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม นอกจากพระธรรมคำสอนแล้ว พิธีกรรมและเทศกาลทางพุทธศาสนายังมีส่วนสำคัญในการเน้นสำนึกความเป็น “พวกเดียวกัน” หรือเป็นคนไทยด้วยกัน ตัวอย่างของพิธีกรรม เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ งานพิธีทางศาสนา งานบวชนาค งานศพ งานบุญ

^{๓๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๓๓.

ต่างๆ ตัวอย่างของเทศกาลของพุทธศาสนา ได้แก่ วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น พิธีกรรมและเทศกาลต่างๆ เป็นสื่อให้ประชาชนได้มาร่วมงานกัน และได้สร้างสรรค์เกิดความรู้สึกร่วมเป็นพวกเดียวกัน มีความใกล้ชิดกัน จะฉีกกำลังเพื่อสังคม

บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

พุทธศาสนาในประเทศไทย มีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไปซึ่งสามารถให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มาขอคำปรึกษาได้ เพราะโดยปกติแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนา และยอมรับนับถือความสามารถของพระสงฆ์ตลอดมาตั้งในสมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินได้ให้วัดเป็นสถานที่ให้การ ศึกษาอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมให้ประชาชนมีคุณภาพ เพื่อสนองนโยบายบ้านเมือง และต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้วัดมีบทบาทต่อประชาชนมากตามไปด้วย โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษากับประชาชน วัดจะจัดให้ตามความสามารถเท่าที่พระสงฆ์ในวัดนั้นๆ จะจัดให้ได้หรือถ้าประชาชนมีความต้องการความรู้เพิ่มเติม ก็จะแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของเขาเหล่านั้น และนิยมฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ เข้ารับการศึกษเล่าเรียนวิชาความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการป้องกันตัว และการเรียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเพื่อเตรียมเข้าสู่การอุปสมบทต่อไป และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่ ๔ การศึกษาต่างๆ ก็ยังจัดให้อยู่ในวัด ดังจะเห็นได้จากการสร้างหอมนเทียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนจิตใจ สอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และสร้างวัดโพธิ์ขึ้นพร้อมกับวาดภาพฤกษ์ตัดตนเขียนตำรายาต่างๆ ไว้ตามระเบียบงโอบสถ์และวิหารเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้^{๑๐}

จะเห็นได้ว่าวัดและพระสงฆ์กับชุมชนนั้นเป็นของคู่กันมาแต่สมัยโบราณของไทย เพราะวัดนอกจากจะให้การศึกษาแก่ชุมชน ยังเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนาอีกด้วย วัดยังมีบทบาทหน้าที่ด้านอื่นๆ ดังนี้

๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมารับใช้พระรับการอบรมทางด้านศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้นๆ รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

^{๑๐} พระมหาสมทรง สิรินุโร, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีต, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีต, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่
ศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด

๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายยา รักษาผู้เจ็บป่วย

๔) เป็นที่พักคนเดินทาง

๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หากความรู้เพิ่มเติม

๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน

๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์
ต่างๆ

๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเปรียบเสมือน
พิพิธภัณฑ์

๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดและขอ
ยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ

๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน
บอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิต
ของทุกคนในระยะต่างๆ

บทบาทของพระสงฆ์ และวัดในสังคมปัจจุบันว่าพระสงฆ์ และวัดมีบทบาทมาก
พระสงฆ์ และวัดต้องอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น เมื่อเอ่ยถึงวัดก็หมายถึง
พระสงฆ์ด้วย วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่อาศัยและปกป้องรักษาวัดก็
ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติบทบาทตามประเพณี ของพระสงฆ์ประกอบ
ด้วยการสอนธรรม เป็นพิธีกรในการประกอบพิธีกรรม ช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน
ปลอบโยนประชาชน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเป็นทุกข์และช่วยตัดสินปัญหาข้อพิพาทระหว่าง
สมาชิกของหมู่บ้าน พระสงฆ์มีการติดต่อกับชาวบ้านทุกวัน และพัวพันกับปัญหาทางโลกของ
ชาวบ้านบทบาททางสังคมของพระสงฆ์จะเป็นการสนองตอบต่อช่องทางที่รัฐบาลไม่อาจ
ช่วยเหลือ ประชาชนได้ เช่น ขาดสถานที่เรียนหนังสือ ขาดที่รักษาพยาบาล ไม่มีระบบตำรวจ
และศาลยุติธรรมในการบริการทางสังคมและสวัสดิการชุมชน เมื่อไม่มีสิ่งดังกล่าวพระสงฆ์จึงเป็น
ผู้ตัดสินปัญหาความขัดแย้ง ทำการอบรมเด็กคือที่พ่อแม่ไม่อาจจะอบรมได้และช่วยอนุเคราะห์
เด็กกำพร้า พระสงฆ์ช่วยสร้างและสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งเรียนได้ในวัด เช่น
สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่
จากข้อเท็จจริงดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้รับใช้ประชาชนในชนบท ช่วยรักษา
ประเพณีและพิธีกรรม นำเสถียรภาพมาสู่สังคมและช่วยสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน
ดังนั้น ผู้นำที่แท้จริงคือ พระสงฆ์ ซึ่งช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ กล่าวถึงงานของพระสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติไทยในสังคมปัจจุบัน แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชน และการช่วยเหลืองานของทางราชการ ดังต่อไปนี้^{๓๒}

๑. การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง คุณภาพของพลเมืองโดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรม มีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติอย่างยิ่ง งานของพระสงฆ์ในด้านนี้ ได้แก่

๑) การให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรของชาติทุกระดับอายุให้เข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัยศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย

๒) การเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะและในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่าง ๆ การเทศน์ทางวิทยุ โทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ การเรียบเรียงหนังสือธรรมะเผยแพร่ในงานและโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแผ่พุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล

๓) การจัดสอนศาสนาศึกษาแก่เด็กและประชาชน

๔) การดำเนินกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาของวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

๒. การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งทางด้านขวัญและกำลังใจและวัตถุอีกด้วย ดังนี้

๑) การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม

๒) การช่วยประกอบศาสนพิธีในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศลต่างๆ

๓) การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียน อยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาตัว การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูก ให้ประชาชนที่ขัดสนปลูกบ้านอาศัย

๔) การดูโชคชะตาราตี การประพรมน้ำพระพุทธรูป การให้ฤกษ์ยาม

๕) การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้งจัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ

(๖) การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

^{๓๒} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๘-๔๐.

(๗) การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยจากธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น

๓. การช่วยเหลืองานทางราชการ พระสงฆ์พยายามที่จะช่วยเหลืองานทางราชการทั้งในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัยของชาติ เช่น

๑) ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การปฏิบัติตามคำแนะนำ ชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่างๆ

๒) ช่วยสงเคราะห์ประชาชนโดยรับช่วงงานจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้การสงเคราะห์ในท้องถิ่นกันดารที่วัดตั้งอยู่

๓) การช่วยทางราชการเกี่ยวกับกิจการอันเกี่ยวกับความมั่นคง

พระมหาสุภา อุทโท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๕๐)” โดยพิจารณาจากทัศนะของนักวิชาการถึงแนวโน้มของสังคมในอีก ๒๐ ปีข้างหน้า ว่า กระแสโลกจะเป็นกระแสที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อสังคมไทยในอนาคต นั่นคือ กระแสทุนนิยม บริโภคนิยม การศึกษาที่เน้นอิสระเสรี ธรรมชาติและองค์รวม การพัฒนาแบบยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติต่างๆ จากเหตุนี้ ทำให้เศรษฐกิจไทยยังมีแนวโน้มเติบโต แม้ว่าจะไม่มากเท่าที่ผ่านมา มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น การติดต่อสื่อสารของคนในสังคมจะผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยมากขึ้น การพัฒนาประเทศจะเน้นการพัฒนาแบบยั่งยืนมากขึ้น ขณะเดียวกัน กระแสบริโภคนิยม ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและโรคเอดส์ จะแพร่กระจายอย่างรุนแรงและกว้างขวาง ในเมืองจะมีกลุ่มชนหลายเชื้อชาติที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย มีระบบการศึกษาที่หลากหลาย มีปัญหาสังคมต่างๆ ที่ซับซ้อนเพิ่มขึ้น และปัญหามลพิษ จะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมด้านสุขภาพจิตของคนในเมืองมากยิ่งขึ้น ส่วนชนบทจะมีการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ลดลง การกระจายบริการด้านสาธารณสุขจะยังไม่ทั่วถึง และชนบทยังคงเป็นฐานรองรับการผลิตของเมืองต่อไป^{๓๓}

ดังนั้น พระสงฆ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย จึงควรที่จะเข้ามามีบทบาทให้สอดคล้องและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย พระสงฆ์ควรดำเนินบทบาทต่อสังคมที่ไม่ขัดกับหลักการของพระธรรมวินัย ดังต่อไปนี้

๑) บทบาทผู้เรียนรู้และวิจัย คือ การแสวงหาความรู้และความเข้าใจอย่างเป็นระบบในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาชุมชน กฎหมาย การสื่อสาร เทคโนโลยีการสื่อสาร เป็นต้น เพื่อการทำงานพัฒนาและช่วยเหลือสังคมหรือชุมชนของพระสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพ

^{๓๓}พระมหาสุภา อุทโท, พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑-๖๒.

๒) บทบาทผู้สอนศีลธรรม คือ การชี้แจงหรืออธิบายหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ถูกต้องให้แก่บุคคลระดับต่างๆ ได้

๓) บทบาทผู้ให้การศึกษา คือ พระสงฆ์ควรส่งเสริมการให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ถูกต้องแก่ประชาชน ด้วยว่าในอนาคตการเมือง จะมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนจะมีอำนาจในการปกครองตนเอง มีบทบาทในการตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ และนักการเมืองมากขึ้น

๔) บทบาทผู้เป็นที่ปรึกษา คือ การให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตส่วนตัวแก่ประชาชนทุกระดับเพราะในอนาคต ปัญหาต่างๆ มีแนวโน้มว่ามีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

๕) บทบาทผู้ปลุกจิตสำนึก คือ การปลุกจิตสำนึกให้คนมีความขยัน ประหยัด และรับผิดชอบและไม่ให้ตกเป็นทาสบริโภคนิยม โดยการประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาที่สอดคล้องและทันสมัย

๖) บทบาทผู้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ พระสงฆ์ควรจัดวัดให้ร่มรื่น สงบ สะอาดและมีที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับพัฒนาศีลธรรมและจิตใจ

๗) บทบาทผู้สงเคราะห์ชุมชน คือ พระสงฆ์ควรสร้างสถานที่รักษาผู้ป่วย เพราะในอนาคตปัญหาโรคร้ายต่างๆ จะแพร่กระจายรวดเร็ว เช่น คนป่วยโรคเอดส์ จะถูกครอบครัวและสังคมทอดทิ้งมากขึ้น ปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง ปัญหาเด็กเร่ร่อน จะมีความรุนแรงมากขึ้น

๘) บทบาทผู้ประสานงาน คือ พระสงฆ์ควรประสานงานทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นประชาชน เจ้าหน้าที่เอกชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน

๙) บทบาทผู้ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ พระสงฆ์ควรเป็นผู้นำในการใช้ยาสมุนไพร ให้คำแนะนำและส่งเสริมอาชีพการปลูกสมุนไพร รวมทั้งส่งเสริมการฝึกอบรมเรื่องยาสมุนไพร เป็นต้น

๑๐) บทบาทผู้รวมกลุ่ม คือ พระสงฆ์ควรกระตุ้นให้คนร่วมกันคิดแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในชุมชน

สรุปว่า การที่พระสงฆ์ได้เข้ามาทำหน้าที่ในการพัฒนาสังคมนั้น เนื่องมาจากเป็นหน้าที่และความผูกพันกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชนที่ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ต้องอาศัยประชาชนเลี้ยงชีพ ในด้านหลักพุทธธรรมก็เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ กล่าวคือ เมื่อพระสงฆ์มีชีวิตเนื่องด้วยประชาชน จำเป็นจะต้องช่วยเหลือประชาชนให้ด้านต่างๆ เช่น ให้การศึกษา เผยแผ่ธรรมและการสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่างๆ กันตามความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แต่ละรูป

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มมีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้นนั้น ย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ คือจากแรงจูงใจภายนอกที่ผู้อื่นไปมอบหมายหน้าที่ให้

พระสงฆ์ทำ ขอร้องให้พระสงฆ์ช่วย และจากแรงจูงใจภายในส่วนตัวของพระสงฆ์เอง ที่พระสงฆ์ได้อยู่ในชุมชน ได้เห็นความทุกข์ยากของชาวบ้าน พระสงฆ์ทนไม่ได้จึงต้องออกมาช่วยชุมชนที่พระสงฆ์อยู่เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และจากแรงจูงใจทำให้ได้อาศัยแนวพุทธธรรมที่ตนได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ทางพุทธศาสนา ประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม จึงทำให้เริ่มขบวนการพัฒนาสังคมโดยมีหลักพุทธธรรม คือ ปัญญา และความเมตตากรุณาเป็นแกนนำ มุ่งประโยชน์สุขทั้งโลกนี้ทั้งในอนาคตกาลและประโยชน์สูงสุด กล่าวได้ว่า พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ โดยนัยนี้ พระสงฆ์ถือว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม

๒.๓. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติ อันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ประการ^{๓๔} คือ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ วิธีการดำเนินงานการทั้ง ๖ ประการดังกล่าว บางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายอาณัติ แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่

๑. การปกครอง หรือ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม
การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครองแปลว่าการควบคุมดูแล รักษา ควบคุมให้ทำนอกรวมในที่ที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎหมายอาณัติ ขอบบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราช

นอกจากนั้นพระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมทั้งตลอดควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ภายใต้เขตปกครองของตนชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใช้ในการบังคับบัญชาให้เป็นไป

^{๓๔}พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินฺโน), วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๙-๕๒.

โดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจการ และประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๓๔} ดังนั้น จะเห็นได้ว่า งานควบคุมและการส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดังกล่าวเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง ดังามตั้งนั้นอาจ กล่าวได้ว่า^{๓๕}งานปกครองเป็นงานนำ เป็นงานลึกซึ้งกว้างขวาง ยิ่งใหญ่และละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่สำเร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้าวางปกครองดำเนินไปอย่างใดงานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้าวางปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นๆ ก็จะดำเนินไปไม่ได้ เช่นกันผู้ปกครองวัดก็คือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๑ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องปกครองวัด คำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการคือ หมายถึง ศูนย์กลางแห่งการศาสนาทั้งปวง และหมายถึงแหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ ๑. ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งวัดและบริเวณ มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเหมาะที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ ๒. ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้าง เป็นเสนาสนะต่างๆ เป็นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน ที่แสดงถึงความถูกต้อง เรียบร้อย นำไปสู่ความสงบ ๓. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุ สามเณรที่มีลักษณะเป็นสมณะ ตั้งอยู่ในศีล จารวัตรบำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติและแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบ บำเพ็ญสังคมสงเคราะห์ ตามสมณวินัยศิษย์วัดที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายกทายิกาที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร ๔. ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดจนคำสั่งสอนและแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่องเชิดชูและศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ ๕. ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่างๆ ทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังฆมณฑล เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนา

เจ้าอาวาสมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนาทั้ง ๕ นี้ไปพร้อมๆ กัน ด้วยความรับผิดชอบ โดยนโยบายที่สุขุมรอบคอบ เหมาะสมกับกาลเทศะและสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้ภารกิจที่เจ้าอาวาสจะต้องให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นพิเศษ คือ การบริหารศาสนบุคคล โดยเริ่มงานปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นพื้นฐานในเบื้องต้น นอกจากภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาสทั้ง ๕ ประการ ดังกล่าวแล้ว เจ้าอาวาสยังมีภาระหน้าที่สำคัญตามพุทธประสงค์คือ การช่วยพัฒนาท้องถิ่นด้วย เพราะปัจจุบัน ประชาชนนับถือพระภิกษุที่ประพฤติดีมีน้อย นับถือพระที่ผิดมากกว่า การนับถือพระถูกต้องจะต้องนับถือที่ท่านใช้ชีวิตของท่านตามพระพุทธประสงค์การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่ง

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

^{๓๕} พระพุทธวรญาณ(ทองย้อย กิตติทินโน), ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปีพระพุทธวรญาณ, หน้า

สำคัญมากปัจจุบัน พระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอนและการเผยแผ่พระธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญาและสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีกทั้งนี้ หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงามสิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือระบบกลั่นกรองและกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกผู้ที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลารักษาสำหรับผู้ผ่านการบวชมาแล้วอันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมียุอยู่แล้วตามพระธรรมวินัยโดยอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือ การกล่อมเกล่าทั้งในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงามทั้งคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์จะไม่มีระบบกลั่นกรองแต่ถ้ามีระบบกล่อมเกล่าที่ดีก็ยังมีหลักประกันว่าผู้ที่มาบวชเป็นพระจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดี สามารถทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้ดังนั้นคณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกล่าที่ดี ได้แก่ ระบบกล่อมเกล่าที่ไม่เป็นทางการก็คือ การดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์^{๓๗} นอกจากนั้น การศึกษาโดยใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องฝึกฝน พัฒนาตนนั้น การเล่าเรียนทางวิชาการพุทธศาสนาและการฝึกฝนพัฒนาจิตที่เรียกว่า ปริยัติและปฏิบัติ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในชุมชนสงฆ์ วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยจนมีฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชนพระสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติอยู่ในสังคมที่งดงามและมีความสามารถในการอบรมประชาชนให้มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการดำรงชีวิต นับว่ามีความสำคัญมาก^{๓๘} พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัดกับบ้าน พระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยวัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยากรแก่ชาวบ้านทุกๆ ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรมวัฒนธรรมและประเพณีประชาชนก็จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดว้าวารามกันมากขึ้น^{๓๙} ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาบทบาทและกิจกรรมต่างๆ ที่วัดจัดทำก็จะพบว่า วัดมีความหมายที่สำคัญๆ อยู่ ๕ ประการดังนี้^{๔๐}

^{๓๗} พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๕-๒๗๗.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๖.

^{๓๙} พระมหาอรุณ ธีรปัญญา, พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท, การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, หน้า ๕๓-๖๗, (เอกสารอัดสำเนา).

^{๔๐} ชำเลียง วุฒิจันทร์, การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ปี ๒๕๒๖, หน้า ๑-๔, (เอกสารอัดสำเนา).

๑. วัดเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสามเณร
๒. วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน
๓. วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด
๔. วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน
๕. วัดเป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมของชุมชน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน บทบาทของวัดได้ถูกทำให้ผิดเพี้ยนไปจากเดิม กรมการศาสนาจึงได้รวบรวมโครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

๑. มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ที่สะอาด เรียบร้อย รมรื่น เพื่อจูงใจให้ประชาชนได้เข้ามาสู่วัดมากขึ้น

๒. มุ่งในการปกครองศาสนบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดให้อยู่กันด้วยความเรียบร้อยและสงบสุข มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกันอย่างจริงจัง และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน

๓. มุ่งให้วัดได้จัดกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ได้แก่ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนและช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากขึ้น

ดังนั้น การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนก็คือ การพัฒนาวัดตามหลักการ ๓ ข้อ คือ ^{๕๑}

๑. การพัฒนาบริเวณวัดให้สะอาดเรียบร้อย รมรื่น เป็นสัดส่วน
๒. จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และผู้อยู่ในวัดให้เรียบร้อยดีงาม
๓. จัดอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้ใช้ชีวิตเป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศลและร่วม

ประกอบกิจกรรมทางสังคมประเพณีไทยได้อย่างเต็มที่นอกจากหลักการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนดังกล่าวแล้ว วัดยังจะต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประชาชน เป็นผู้นำชุมชน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชุมชน ให้ประชาชนในชุมชนนั้นปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดีแต่อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสวัดต้องเริ่มต้นพัฒนาวัดของตนเองเสียก่อน ให้พร้อมที่จะพัฒนาไปเป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งในประเด็นนี้^{๕๒} ได้เสนอแนะว่าวัดที่จะเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น จะต้องประกอบด้วย ๑. พระภิกษุ สามเณร ของวัดจะต้องเป็นผู้นำของชุมชนทุกด้าน เป็นที่พึ่งของประชาชนสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนอยู่ดีกินดี มีความสงบสุขได้ รวมทั้งสามารถสอนให้ประชาชนนำเอาหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ หรือสอนให้ประชาชนมีความศรัทธา ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธองค์ได้ ทำให้ชีวิตเขามีความสุข จิตใจ สงบ มีสมาธิในการประกอบสัมมาชีพ ๒. สงบ รมรื่น วัดต้องสงบรมรื่น

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๕๒} นำทรัพย์ จันทรหอม, การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ,การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ปี ๒๕๒๖, หน้า ๕๓-๖๗, (เอกสารอัดสำเนา).

มีต้นไม้ ๓. สะอาด วัดจะต้องสะอาด บริเวณวัดจะไม่มีสิ่งปฏิกูลต่างๆ ๔. สวยงาม วัดจะต้องมีสิ่งก่อสร้างสวยงาม เหมาะกับเศรษฐกิจของชุมชน ๕. เสนาสนะ การปลูกสร้างเสนาสนะเป็นระเบียบ มีแบบแปลนแผนผังที่ดี ๖. ถูกสุขลักษณะ วัดควรจะมีการจัดระเบียบให้ถูกสุขลักษณะ มีระบบจัดการเก็บขยะการกำจัดขยะมูลฝอย มีทางระบายน้ำ ๗. สิ่งแวดล้อม วัดไม่ควรปล่อยปลະละเลยให้บ้านเรือนราษฎรล้ำเข้ามาในเขต ๘. สะดวก วัดควรให้ความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าไปในวัด ๙. สัตว์ส่วน วัดควรมีฝูงบริเวณที่ดี กำหนดสัดส่วนที่เป็นพุทธาวาส เขตสังฆาวาส ๑๐. สร้างศรัทธา วัดควรสร้างเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อวัด ๑๑. ความสามัคคีในหมู่พระภิกษุสงฆ์และสามเณรภายในวัด

๒. การศาสนศึกษา การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศาสนศึกษา ดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์สงฆ์ไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการคือ^{๔๓}

๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา
๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
๕. เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
๘. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๙. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่าเป็นฐานะในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆกัณฑ์ร่วมจัดด้วย ดังนี้

^{๔๓} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๔๐, หน้า ๔๑.

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา

๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด

๓. ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังกัดร่วมจัดด้วย

จากบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นธุระเรื่องการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิด^{๔๔} ที่กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้คือ การศึกษา การเผยแผ่ และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสกอุบาสิกาให้ได้ พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังของศาสนาอีกประการหนึ่งก็คือการไปสอนวิชา ศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้อาจทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกรับภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหา มาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่นๆซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลี อันเป็นการศึกษาพระพุทธรศาสนาโดยตรงเพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

๓. การศึกษาสงเคราะห์ การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่า โดยลักษณะ ควรแยกออกเป็นลักษณะ คือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ^{๔๕}

^{๔๔} พระมหาสมทรง สิรินุโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘-๔๙.

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

๒) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัด และพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมปมนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

๔) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรม หมวดธรรมบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น จึงจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษาการจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้สำหรับกิจกรรมที่จะส่งเสริมนั้น วัดควรจัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา บางวัดจัดให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามเณร บางวัดจัดให้มีโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ การสงเคราะห์การศึกษาอื่นที่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุทั่วไป จัดการสงเคราะห์ เป็นการส่วนตัว หรือเป็นรูปคณะสงฆ์ได้อีกหลายรูปแบบ ได้แก่^{๔๖}

๑. จัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
๒. การช่วยพัฒนาสถานศึกษา
๓. การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา
๔. ช่วยเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

^{๔๖} อ้างแล้ว, หน้า ๗๘.

การช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวนี้เป็นการสงเคราะห์การศึกษาเป็นผลดีแก่ประเทศไทย โดยส่วนรวมและผลสะท้อนย้อนกลับถึงพระสงฆ์ การจัดการศึกษาเองก็ดี การช่วยเหลือทางด้านการศึกษาด้วยการจัดตั้งกองทุนก็ดี การช่วยพัฒนาการสถานศึกษาก็ดี การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาก็ดี การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาอยู่ก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดยแท้มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์และส่งเสริมการดำเนินการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้น ต้องมีส่วนควบคุมและส่งเสริมให้เจ้าอาวาสดำเนินการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ตามสมควร ถ้าเพิกเฉยเสียย่อมเป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ เพราะการศึกษาประเภทนี้เป็นการของคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เป็นกิจการของวัดตามหน้าที่เจ้าอาวาส ส่วนเจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นควรให้การช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้ศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนของพระสงฆ์ เช่น ช่วยขวนขวายในการสร้างอาคารเรียน ช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมและอุดมศึกษา ตามหลักการประกาศของมหาเถรสมาคม ช่วยแก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ และพิจารณาให้กำลังใจและบำรุงขวัญแก่เจ้าอาวาสตามสมควรแก่การปฏิบัติหน้าที่

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือการทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไป ให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงพระประสงค์ ๓ ประการ คือ ภูมิธรรมมีกตัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมัตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้น มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕^{๔๗} ดังนี้ตามบทบัญญัตินี้ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องจัดตั้งทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไป แยกออกเป็น ๒ ประเภทคือ

^{๔๗} กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

๑. เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต

๒. เป็นธุระในการอบรม และสั่งสอนธรรมะแก่คฤหัสถ์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัด และพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยอบรมทางจิต ซึ่งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้อย่างนั้น

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ของตน

๓. ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

๔. ไม่เห็นแก่ความง่ายดีความธรรมวินัยตามชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดี ต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีคำที่ใช้อยู่ ๒ คำ คือ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแผ่” คำว่า “เผยแผ่” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้น้อยยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจูงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ ส่วนคำว่า “เผยแผ่” หมายถึงการประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่น่ารังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ้มอล่วยและแสดงถึงการมีใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน^{๔๔} ในการเผยแผ่หรือเผยแผ่พระพุทธศาสนาถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์ นิยมใช้คำว่า “เผยแผ่” เช่นอำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันนับเป็นศาสนาประจำชาติ

องค์การ สมาคมต่างๆ ที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะใช้คำว่าเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่า เผยแผ่ เช่น “พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้าขาดการเผยแผ่แล้ว พระพุทธศาสนาจะไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้” หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอน

^{๔๔} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺโณ), คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

ประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้^{๔๙}

๑. อบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญา และอบรมในเรื่องจรรยาบรรณ ตลอดจนจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และให้ได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องพระศาสนาโดยถูกต้อง

๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ

๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระ สวดมนต์ เป็นต้น

๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี หรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระ สวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรม ตามวัดต่างๆ ได้ท่อง ได้อ่านได้ ได้ฟังตามควรแก่สถานที่และโอกาส

๙. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไป เพื่อให้เด็กที่ขัดสนนิยมใช้ในการเรียนกิจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี และปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้นมีการดำเนินการ ดังนี้^{๕๐}

๑) การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน และผู้อาราธนาที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดี่ยวหรือเทศน์ปุจฉาวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไปและได้มีการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียง นำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ

๒) การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุม ที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือโดยทาง

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๕๐} อ้างแล้ว, หน้า ๘๘.

วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกถาวรเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแพร่ที่อื่น ในโอกาสต่างๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์

๓) การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการ ประจำ หรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระ ธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธ มามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธรักษาวันอาทิตย์ ฯลฯ

๔) การเผยแพร่พระพุทธรักษาด้านคุณศัพท์มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแพร่ พระพุทธรักษา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่ง ประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธรักษาต่างๆ การบรรยายธรรมในที่ ประชุมและทางสื่อมวลชนต่างๆ การตั้งชมรมพุทธรักษาในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ

๕) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธรักษาต่างๆ บางวัดจัดให้มี ปาฐกถาธรรม เป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียน เข้าพรรษาอาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์ จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทราย เข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย นอกจากนั้น กิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธรักษาเป็นการจัดกิจกรรม เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธรักษาต่าง จัดให้มีการเทศน์หรือปาฐกถาธรรม เป็นประจำทุก สัปดาห์ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอีกหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา มีการประกวด เทียนเข้าพรรษา วันสงกรานต์ มีการจัดพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อ เจดีย์ทราย เป็นต้น

๕. การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ กล่าวว่า เป็นคำนาม หมายถึง “ การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็น ระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง^{๕๐}

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกการ ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดราษฎร์เป็น พระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัดการสาธารณูปการทั้ง ๔ ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ ในหน้าที่เจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาตรา ๓๗ (๑) ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่

^{๕๐} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔-๕๕.

บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการตามความหมายที่กล่าวมานี้ จะมีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน ๓ ประการ คือ

- ๑) การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม
- ๒) การกระทำด้วยเอกสารรายงาน
- ๓) การกระทำโดยการจัดประโยชน์

การกระทำใน ๓ ลักษณะนี้ บางอย่างเป็นกิจการเฉพาะในหน้าที่ของเจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรง เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการ โดยเฉพาะงานบางอย่างเริ่มแล้วผ่านการพิจารณาตามลำดับ ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และฝ่ายราชอาณาจักร บางอย่างเริ่มต้นจากเจ้าคณะ และหรือเจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักรหรือผู้มีศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์ ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามระเบียบแบบแผนคณะสงฆ์ ดังนั้น ผู้จัดการสาธารณูปการ จึงได้แก่

๑. เจ้าอาวาส
๒. เจ้าคณะ
๓. เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร
๔. ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์

การจัดการสาธารณูปการ หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มียุคเดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น^{๕๖} การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมสาธารณูปการ ส่งเสริมสาธารณูปการการควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติสอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา
๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควรแก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน
๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ
๔. ควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ - รายจ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี
๕. ควบคุมดูแลเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๗.

๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวงการส่งเสริมกิจการของวัด เจ้าคณะทุกชั้นควรส่งเสริมเจ้าอาวาสในการสาธารณูปการ ดังนี้^{๕๓}

- ๑) ออกตรวจตราเยี่ยมเจ้าอาวาสให้เร่งรัดการพัฒนาวัด
 - ๒) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสดังนี้
 - ๒.๑ จัดหาช่างดำเนินการก่อสร้าง
 - ๒.๒ จัดแปลนอาคารตลอดแผนผังวัด
 - ๒.๓ ดูแลการหาทุนก่อสร้างด้วยการขอเงินงบประมาณ
 - ๒.๔ ให้คำชี้แจง แนะนำการปฏิบัติงานสาธารณูปการเพื่อเข้าใจให้ถูกต้อง
 - ๒.๕ ขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีการสาธารณูปการเป็นเหตุ
 - ๓) แนะนำการจัดงานวัด และการเรียกรูปให้เป็นไปตามระเบียบและคำสั่งของมหาเถรสมาคม
 - ๔) ช่วยยกฐานะวัดที่ได้พัฒนาดีแล้ว เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง
 - ๕) ช่วยยกย่องเจ้าอาวาสผู้มีผลงานสาธารณูปการดี หรือแม่แต่รองเจ้าอาวาส และหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสก็ควรยกย่องด้วยแต่อย่าเกินกว่าเจ้าอาวาส
- ๖) แนะนำชี้แจงการจัดประโยชน์ของวัดให้ถูกต้องตามกฎหมายจะเห็นได้ว่างานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญโดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีเจ้าอาวาสและเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่มักเป็นเหตุก่อปัญหาเช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคสมานสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การณ์คณะสงฆ์ และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น

๖. การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่งหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณะสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจและวัตถุด้านจิตใจ กระทำได้โดย

๑. เป็นที่ปรึกษา แนะนำในปัญหาชีวิตและด้านอื่นๆ เช่น ทางวิชาการบางอย่าง

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

๒. ทำให้วัดร่มรื่น ร่มเย็น สมเป็นอารามให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใสและนับถือ สร้างความร่มเย็นเมื่อเห็นวัดและพระสงฆ์ด้านวัตถุ กระทำได้โดย

๑) แนะนำชักจูงให้ผู้อื่นกระทำ เช่น การสาธารณูปโภค จัดให้มีโรงเรียน โรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ เป็นต้น

๒) นำสิ่งของหรือบริการที่รับจากผู้อื่นมาแบ่งปันให้มีประโยชน์กว้างขวางออกไป คือ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำไปบริการสังคมการสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมข้อหนึ่ง “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดว่า เป็นวิธีดำเนินการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” การสาธารณสงเคราะห์แยกโดยลักษณะที่ควรจะมี ๔ ประการ ดังนี้^{๕๔}

๒.๑. การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลได้แก่ วัดหรือคณะสงฆ์ ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่นๆ กิจการเหล่านี้อาจเป็นกิจการที่ทำเองหรือ โครงการที่กำหนดเองที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราวก็ได้

๒.๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งให้ดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่สังคม ชุมชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาชุมชน การพัฒนาตำบล การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ หรือการช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์ เป็นต้น

๒.๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า และอื่นๆ

๒.๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสูตทุภักดิ์ การประกันอัคคีภัย การประสูตทุภักดิ์ หรือคราวอากาศหนาวจัด หรือแม้ยามปกติตามโอกาส มีการจัดการช่วยเหลือด้วยการจัดการสงเคราะห์ เช่น สงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการและสงเคราะห์โดยประการอื่นนอกจากนั้น ยังกล่าวได้ว่า กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ จัดให้มีที่พักสำหรับประชาชน อาหารกลางวันสำหรับเด็ก ยารักษาโรค ห้องสมุดประชาชน จัดที่ดินให้ประชาชนอยู่อาศัย ตั้งหน่วยสงเคราะห์และฝึกอาชีพ

^{๕๔} อ่างแล้ว, หน้า ๖๑-๖๒.

ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตด้านต่าง ๆ ด้วยเมตตาธรรม^{๕๕} การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจนสำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากได้แก่วัดและเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้^{๕๖}

- ๑) จัดกิจการของวัดให้เป็นให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย
- ๒) เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- ๓) ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศลหน้าที่เหล่านี้

ย่อมเข้าได้กับการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นการคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เจ้าอาวาสจึงมีหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อันเป็นกิจการของวัด การให้การศึกษอบรมและการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จะมีเจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยประชาชนเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่งวิธีการจัดการสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ได้กำหนดวิธีการไว้ชัดในระเบียบมหาเถรสมาคม เพื่อให้กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีคณะกรรมการมีการประชุม มีการปฏิบัติงานการอบรมประชาชนประจำตำบล การปฏิบัติงาน ควรจัดในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ

๑. อบรมทั่วไป ได้แก่ จัดประชุมแนะนำทางวิชาการ โดยมีวิทยากรบรรยายทางวิชาการ
๒. อบรมเฉพาะกรณี ได้แก่ จัดอบรมประชาชนเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่

เกิดขึ้นโดยวิธีที่แจ่มแนะนำชักชวนความเข้าใจ

๓. อบรมเฉพาะบุคคล ได้แก่ การพบปะบุคคลบางคนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือชี้แจงแนะนำชักชวนความเข้าใจในเฉพาะบางเรื่องอันเกี่ยวกับผู้นั้นมหาเถรสมาคมกำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริม ไว้ชัดแจ้ง คือกิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดหน่วยงาน ให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง เจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้น รองกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบล เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณสงเคราะห์ ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

^{๕๕} นาททรัพย์ จันทรหอม, การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทพระสงฆ์ไทย, หน้า ๕๓-๖๗, (เอกสารอัดสำเนา).

^{๕๖} พระเทพปริยัติสุธี (วารวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๖๒-๖๕.

๑. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การป้องกันโรคเอดส์

๒. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนกิจสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

๓. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรจะช่วย เช่น การประสูติทารก หรือช่วยคนชรา หรือคนพิการการสาธารณสงเคราะห์ จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงาม และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นสาธารณสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสม และสมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควรกรรมการโดยตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ ๕-๙ คน เป็นกรรมการ สำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีกรรมการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาคและกรรมการ อำนวยการอบรมประชาชนกลางการควบคุมการสาธารณสงเคราะห์ก็เพื่อให้การดำเนินการถูกต้องตามระเบียบและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปเพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์นั้นควรดำเนินไปได้อย่างไม่มีอุปสรรค แนวการส่งเสริมพอสรุปได้ดังนี้

๑. ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่
๒. ช่วยในการกำหนดในแผนงานในแต่ละปี
๓. ช่วยในคราวขาดแคลนทรัพยากร
๔. ช่วยยกย่องเชิดชูผู้ปฏิบัติหน้าที่
๕. ช่วยสนับสนุนด้านการทุนตามที่จะมีโอกาส
๖. ช่วยประสานงานคณะกรรมการให้เกิดความสามัคคี ร่วมกันอันดี
๗. ช่วยการอื่นอันเหมาะสม

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน วัดเป็นสถานที่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงต้องเป็นผู้นำประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์โดยตรงกิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นหน่วยงานเพื่อประโยชน์ดังกล่าวได้ดียิ่ง

๒.๓.๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย

พระพุทธศาสนา ในสมัยกรุงสุโขทัยนี้มีลัทธิหรือกายเถรวาทและมหายานตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ต้นราชวงศ์พระร่วง ต้นราชวงศ์พระร่วง ที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัย ได้รับอิทธิพลจากคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ สืบเนื่องจากพระราชกุลเถระได้มาประกาศพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชตอนใต้ของประเทศไทย แรกเริ่มต้นพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง สร้างศรัทธา ความเลื่อมใสให้กับประชาชนจนเป็นที่รู้จักในนามพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เจริญรุ่งเรืองอย่างมาก

จนถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์ ในพ.ศ. ๑๘๒๒ พระองค์ทรง สดับกิตติศัพท์ของคณะสงฆ์ลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราช จึงโปรดให้อาณาประชาราษฎร์ แห่งคณะสงฆ์ลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราชมาประดิษฐานพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เมือง สุโขทัย ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า

เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยมีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงทรงทำโอยทานแด่พระมหา เถรสังฆราช ปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง (รู้หลัก) ว่าปู่ครูในเมืองทุกคนลูก (จารึก) แต่เมือง นครศรีธรรมราช^{๕๗}

ตามศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งจารึกไว้ประมาณ พ.ศ. ๑๘๓๕ ว่า นคร สุโขทัยมีปู่ครูมีพระมหาเถระและมีพระเถระ สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพได้ทรงให้ ทักตนว่า “สังฆราชเห็นจะเป็นตำแหน่งสังฆนายกชั้นสูงสุด (ปัจจุบันเรียกว่า สกลมหาสังฆปริณายก) ตำแหน่งปู่ครูตรงกับที่เราเรียกพระครูทุกวันนี้ เป็นตำแหน่งของพระสังฆราช แต่พระมหา เถระที่กล่าวนั้น เห็นว่าเป็นพระที่มีอายุพรรษามากและทรงคุณธรรมด้านศาสนาเท่านั้น มิใช่ สมณศักดิ์ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง”^{๕๘}

ในกรุงสุโขทัย ระยะเวลาเริ่มคงมีพระสงฆ์ ๒ คณะ คือ คณะสงฆ์ฝ่ายหินยาน ซึ่งมีอยู่เดิม ตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์กับคณะสงฆ์ฝ่ายหินยานแบบลังกาวงศ์ที่จารึกมาจากเมือง นครศรีธรรมราช ได้รวบรวมยุบป็นคณะเดียวกันเมื่อคราวเป็นคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ และไม่ ปรากฏว่ามีการจัดองค์กรการปกครองคณะสงฆ์

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ปรากฏเป็นแบบแผนชัดเจนในรัชสมัยพระ ธรรมราชาลิไท เพราะว่าพระองค์ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชจากเมืองนครพนั ชาวศรี ลังกา ทำให้บทบาทของพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มั่นคงขึ้น ที่เห็นได้ชัด คือคณะสงฆ์ลังกา วงศ์นั้นนิยมอยู่ตามป่าเป็นพระนักปฏิบัติ คณะนี้เรียกว่าคณะอรัญวาสี คือ กลุ่มพระสงฆ์ผู้จำวัด อยู่ในป่าหรือวัดป่า (สายวิปัสสนา) ส่วนพระสงฆ์นิกายเดิมที่ชอบอยู่บ้านหรืออยู่วัดบ้านที่ เรียกว่าคณะคามวาสี หมายถึง ที่พักอยู่ในบ้านหรือวัดที่อยู่ใกล้ตัวเมือง ส่วนมากจะเป็นพระสาย กลุ่มศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม

คณะสงฆ์ ในสมัยกรุงสุโขทัยจะมี ๒ คณะ คือ คณะฝ่ายขวาและคณะอรัญวาสี คือ คณะ ฝ่ายซ้าย ทั้งสองฝ่ายปกครองแยกจากกัน คือ เป็นเหมือนองค์กรที่เรียกว่าพระสังฆราชมีหน้าที่ รับผิดชอบดูแลฝ่ายของตน ดังนั้นกรุงสุโขทัยจึงมีพระสังฆนายกหรือประมุขสงฆ์ ๒ รูป คือ

^{๕๗} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

^{๕๘} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์, พิมพ์ ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕), หน้า ๗.

พระสังฆราชคณะคามวาสีและพระสังฆราชมหาสามีเจ้า สถิต ฌ วัดป่าแต่ทรงเป็นพระสังฆราชคณะอรัญวาสี อีกฝ่ายคือพระสังฆราชญาณรุจิมหาเถร เป็นพระสังฆราชของคณะคามวาสี^{๕๙}

การปกครองคณะสงฆ์ ในหัวเมืองต่าง ๆ นอกจากกรุงสุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราชประจำแต่ละหัวเมือง ในลักษณะเดียวกันที่ทรงแต่งตั้งประเทศราชไปครองหัวเมืองใหญ่ในฝ่ายอาณาจักร จึงมีพระสังฆราชหลายพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

“ในประเทศสยาม เมื่อพระนครสุโขทัยเป็นราชธานี เห็นจะมีพระสังฆราชองค์เดียวด้วยวิธีปกครองพระราชอาณาจักรในตอนนั้น หัวเมืองใหญ่ที่ห่างไกลราชธานีเป็นเมืองประเทศราชโดยมาก แม้เมืองที่อยู่ใกล้ราชธานีที่เป็นเมืองใหญ่ที่ตั้งเจ้านายในราชวงศ์ออกไปปกครองอย่างทำนองเจ้าประเทศราชเมืองใหญ่เมืองหนึ่ง น่าจะมีพระสังฆราชองค์หนึ่งเป็นสังฆปริณายกของสังฆบริษัทเขตเมืองนั้น”^{๖๐} สมเด็จพระสังฆราชได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์เท่านั้น

มีหนังสือพงศาวดารเหนืออีกแห่ง ๑ ที่กล่าวได้เกี่ยวกับการจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ ในกรุงสุโขทัย ฝ่ายขวาฝ่าย ๑ ฝ่ายซ้าย ๑ และมีราชทินนามสำหรับสังฆปริณายก^{๖๑}

อาณาจักรกรุงสุโขทัยสิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๐ โดยถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหน้าของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์จะประพฤติปฏิบัติโดยเคร่งครัด ตามหลักธรรมวินัยแล้ว จะต้องประพฤติปฏิบัติตนมิให้ขัดต่อจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมและกฎหมายของบ้านเมือง ซึ่งเปรียบเป็นอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาด้วย^{๖๒}

๒.๓.๒ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยอยุธยา

เมื่อกรุงสุโขทัยหมดอำนาจ พระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๓ ซึ่งถือว่าเป็นราชอาณาจักรที่ ๒ ของไทย และมีพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ติดต่อกันถึง ๓๓ พระองค์ กล่าวด้านพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่สืบเนื่องจากสุโขทัย การปกครองคณะสงฆ์คงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในยุคสุโขทัย คือ เป็นคณะคามวาสีและคณะอรัญวาสี แต่ว่าความเลื่อมใสในพระสงฆ์ลังกาวงศ์ยังมีความเจริญแพร่หลายมาตามลำดับ คณะของพระภิกษุสงฆ์คณะเดิมเริ่มมีน้อยลงเพราะ

^{๕๙} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร รมมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๘.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๖๑} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์, อ่างแล้ว, หน้า ๘.

^{๖๒} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๖๘.

พากันไปบวชอยู่ในคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ ปรากฏตามหลักฐานพงศาวดารหนังสือตำนานโยนก
ว่า^{๖๓}

เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๕ ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระอินทราชาธิราชที่ ๖ ครองราชย์
สมบัติ มีคณะพระภิกษุ จำนวน ๑๐ รูป โดยแยกจากสายได้ ดังนี้

๑) สายพระมหาเถระ จากเชียงใหม่ ๗ รูป คือ

(๑) พระธรรมคัมภีร์	(๒) พระเมธีขังกร
(๓) พระญาณมงคล	(๔) พระศีลวงศ์
(๕) พระสารีบุตร	(๖) พระธรรมรัตนากร
(๗) พระพุทธสาคร	

๒) สายพระมหาเถระจากกรุงศรีอยุธยา ๒ รูป คือ พระพรหมมุนี และพระฉสมเถระ

๓) สายพระมหาเถระจากประเทศกัมพูชา ๑ รูป คือ พระญาณสิทธิ

ทั้ง ๑๐ รูป ได้พาพระภิกษุอีกจำนวนมากไปประเทศศรีลังกาและได้อุปสมบทแปลง
นิกายใหม่เป็นสิงหลนิกาย ณ อุทกุกเขปสีมา แม่น้ำกัลยาณี โดยมีพระวันรัตนมหาเถระเป็นพระ
อุปัชฌาย์ ใน พ.ศ. ๑๙๖๗

ทั้งคณะได้ศึกษาพระธรรมวินัยในประเทศศรีลังกาหลายปี เมื่อจะเดินทางกลับประเทศ
ไทยจึงได้อาราธนาพระชาวลังกา ๒ รูป คือ พระมหาวิกรมพาหุ และพระอุตมปัญญา ให้มาร่วมกัน
เผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยโดยขึ้นมาจากกรุงศรีอยุธยาแล้วค่อยแยกย้ายกันไปเผยแผ่
พระพุทธศาสนา จนมีผู้เลื่อมใสศรัทธาขออุปสมบทเป็นภิกษุ เกิดเป็นคณะใหม่ที่เรียกว่า
คณะคามวาสี ฝ่ายขวา หรือคณะป่าแก้ว ที่ชื่อว่าคณะป่าแก้วเพราะมีอุปัชฌาย์รูปเดียวกัน ที่ชื่อ
ว่า วันรัตน์ ซึ่งแปลว่า ป่าแก้ว ดังนั้น วัดวาอารามที่มีคณะสงฆ์นี้พำนักอยู่ วัดจะมีชื่อว่าคณะป่าแก้ว
เช่น วัดไตรภูมิคณะป่าแก้ว วัดเขียนป่าแก้ว^{๖๔} เป็นต้น

การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คณะสงฆ์แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ

๑) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คือ คณะของพระสงฆ์นิกายเดิมที่มีมาตั้งแต่แรกสถาปนา
กรุงสุโขทัย มีพระพุทโธษาจารย์ เป็นคณะฝ่ายคามวาสีฝ่ายซ้าย

๒) คณะอรัญวาสี คือ คณะที่สืบต่อประเพณีพระสงฆ์ลังกาวงศ์ในกรุงสุโขทัยมีพระ
พุฒาจารย์ เป็นเจ้าคณะ

๓) คณะคามวาสีฝ่ายขวา คือ คณะสงฆ์นิกายเดิมที่ศรีลังกาแล้วอุปสมบทใหม่แล้ว
กลับมาตั้งคณะใหม่ ในนามที่เรารู้จักคือ คณะป่าแก้ว มีพระวันรัตน์ เป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่าย
ขวา

^{๖๓} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์,
อ้างแล้ว, หน้า ๑๖.

^{๖๔} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, อ้างแล้ว, หน้า ๑๒.

ตำแหน่งพระพุฒาจารย์นี้ตั้งขึ้นใหม่ เป็นเจ้าคณะแทนพระวันรัตน์ ประมุขฝ่าย
อริยวาสีเดิม ซึ่งสับเปลี่ยนไปเป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา ในรัชกาลที่ ๔ แห่งรัตนโกสินทร์ได้
เปลี่ยนนามใหม่เป็นพระพุฒาจารย์

คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย มีสมเด็จพระอริยวงศาสจรรย์ราชธวัช อยู่วัดมหาธาตุ เป็นเจ้า
คณะมีฐานานุกรม ๑๐ รูป พระราชาคณะ ๑๘ รูป มีพระพิมลธรรม เป็นต้น

คณะอริยวาสีมีพระพุทธรูปอยู่วัดโบสถ์ราชเดโช เป็นเจ้าคณะบังคับบัญชา
พระสงฆ์ฝ่ายสมถและวิปัสสนาทั้งหมด มีพระราชาคณะ ๗ รูป มีพระญาณไตรโลก เป็นต้น

คณะคามวาสีฝ่ายขวา มีพระวันรัตน์ อยู่วัดป่าแก้ว เป็นเจ้าคณะมีฐานานุกรม ๑๑ รูป
มีพระราชาคณะ ๑๗ รูป มีพระธรรมโศภิต เป็นต้น ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
ได้เปลี่ยนนามใหม่ เป็น พระธรรมวโรดม

คำว่า “สมเด็จพระ” เป็นภาษาเขมร เชื่อนำมาใช้หน้าพระราชาคณะชั้นนำ ตั้งแต่
สมัยกรุงศรีอยุธยา^{๖๕}

๒.๓.๓ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยธนบุรี

กรุงธนบุรีจัดได้ว่าเป็นราชอาณาจักรที่ ๓ ของประเทศไทยโดยสมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ สืบเนื่องจากกรุงศรีอยุธยาแตกแพ่งทัพพม่า ในปี พ.ศ.
๒๓๑๐ ช่วงนี้ทำให้คณะสงฆ์แตกกระจัดกระจายพากันหนีอย่างระส่ำระสาย จนสมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชได้ ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ทรงได้สืบเสาะหาพระมหาเถระ
ผู้ใหญ่ในเมืองกรุงศรีอยุธยาผลปรากฏว่าพระผู้ใหญ่ชั้นนำในเมืองกรุงศรีอยุธยาไม่มี จึงมีพระ
ราชประสงค์แต่งตั้งพระอาจารย์ดีซึ่งเป็นพระธรรมมา ไม่มีสมณศักดิ์อะไรมาก่อนเลยจากวัด
ประตู อยุธยา เป็นพระสมเด็จพระสังฆราชรูปแรก และทรงสถาปนาแต่งตั้งคณะอาจารย์สี่ วัดพ
นัญเชิง อยุธยา เป็นพระสังฆราชรูปที่สอง

ในสมัยกรุงธนบุรีนี้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีความวิริยะอุตสาหะที่จะ
ฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อคณะสงฆ์รวมพลเป็นกลุ่มแล้วทำให้การ
ปกครองเหมือนยุคกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว ก็ทรงให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้น แต่การปกครอง
คณะสงฆ์ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทรุดและเสื่อมอีกครั้งเป็นเพราะพระองค์ทรงวิปัสสนากรรมฐาน
สั่งปลดสมเด็จพระสังฆราช (สี) ออกจากตำแหน่งแล้วตั้งพระธรรมธีรราชกุมาร (สิ้น) วัดหงส์รัตน
าราม ให้เป็นสมเด็จพระสังฆราชแทน (รูปสุดท้ายในสมัยกรุงธนบุรี)

ส่วนตำแหน่งการปกครองและการแต่งตั้งสมณศักดิ์ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
มหาราช ทรงสันนิษฐานว่า “ในสมัยกรุงธนบุรี ดูเหมือนว่าจะไม่จัดให้มีทำเนียบสมณศักดิ์ขึ้น

^{๖๕} นนทิ ธรรมสถิต, พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอ็ดสัน,
๒๕๓๓), หน้า ๗๑.

ตามลำดับของพระเจ้าธนบุรี” การปกครองไม่แตกต่างจากกรุงศรีอยุธยา แต่ในยุคกรุงธนบุรีใช้ระยะเวลาแค่ ๑๔ – ๑๕ ปี เท่านั้น

๒.๓.๔ การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยต้นรัตนโกสินทร์

สมัยรัชกาลที่ ๑

สืบเนื่องจากกรุงธนบุรีสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ซึ่งถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนอาณาจักรของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างกรุงเทพมหานครเป็นราชธานี ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่ง มีวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นต้น^{๖๖}

นับว่าเป็นปัญหาแรกเลยที่เดิยวที่พระองค์ทรงจัดคือ เรื่องสังฆมณฑล ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนมาแต่ปลายรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ทำให้เกียรติและฐานะของคณะสงฆ์มีวามมองลงไป จึงโปรดให้พระมหาเถระประชุมกันแล้ว ถอดถอนสมณศักดิ์ของสมเด็จพระสังฆราช (ชื่น) วัดหงส์ มาเป็นพระธรรมธีรราชมุณี (องค์ที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่ ๓ แห่งกรุงธนบุรี) แล้วทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (สี) พระพุทธรจารย์ พระพิมลธรรม ที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงถอดยศสมณศักดิ์กลับให้มีสมณศักดิ์ ให้สมเด็จพระสังฆราช (สี) เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรกในกรุงรัตนโกสินทร์^{๖๗}

ส่วนโครงสร้างรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ยังเป็นแบบกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์ออกมารวม ๑๐ ฉบับ คือ

ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕	ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๓๒๕	ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๓๓๒
ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๓๓๗	ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๓๔๔

วัตถุประสงค์ของการตรากฎหมาย เพื่อการควบคุมดูแลหรือลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยอยู่เป็นประจำ ถ้าคงอาศัยพระธรรมวินัยหรือที่เรียกว่าศีล ๒๒๗ ข้อก็คงไม่เพียงพอสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ในปัจจุบันนี้ และทรงมีพระประสงค์ให้พระภิกษุสงฆ์ปรับปรุงคณะสงฆ์ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

^{๖๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๘.

^{๖๗} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, อ่างแก้ว, หน้า ๑๘.

ในราชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ทรงปรารถนาให้กระทำสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้น เพราะว่าพระไตรปิฎกที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรับสั่งให้รวบรวมจากหัวเมืองต่างๆ เช่น เมืองนครศรีธรรมราช กัมพูชา เป็นต้น ยังมีความคลาดเคลื่อนผิดบ้างประการ จึงเห็นสมควรให้ทรงทำการรวบรวมสังคายนาพระไตรปิฎกใหม่ โดยทรงโปรดให้พระมหาเถระ ๒๑๘ รูป และราชบัณฑิต ๓๒ คน ประชุมการกระทำสังคายนาขึ้นเมื่อวัน ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ณ วัดศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์)^{๖๔}

สมัยรัชกาลที่ ๒

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับเป็นช่วงระยะเวลาสั้นมาก คือ ๑๕ ปีเท่านั้นที่ทรงครองราชย์ แต่ทรงโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นถึง ๓ พระองค์ คือ สมเด็จพระสังฆราช (ศุก) วัดมหาธาตุ, สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ และสมเด็จพระสังฆราช (ต่อน) วัดมหาธาตุ ทั้ง ๓ พระองค์อยู่วัดมหาธาตุฯ จนถึงยุคนั้นกล่าวได้ว่าใครที่เป็นพระสมเด็จพระสังฆราชต้องอยู่วัดมหาธาตุฯ และในรัชกาลนี้ได้ส่งพระสงฆ์ไทยดูกิจการงานพระศาสนา ณ ประเทศศรีลังกา และในสมัยสมเด็จพระสังฆราช (มี) โปรดให้มีการบำเพ็ญกุศลวันมาฆบูชาเป็นกิจจะลักษณะ^{๖๕}

สมัยรัชกาลที่ ๓

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทรงมีความเคารพในองค์พระภิกษุสามเณรอย่างยิ่ง แม้พระภิกษุจะประพฤติชั่วอย่างไรไม่คอยสนพระทัยนักจนเป็นที่มาของคำว่า “ชั่วชั่งชี ดีชั่งสงฆ์” ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ ทรงโปรดให้ทรงสร้างวัดพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานครเข้าด้วยกัน โดยจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เพิ่มอีก ๑ คณะ จากรูปแบบเดิม คือ

๑. คณะคามวาสีฝ่ายชาย ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคเหนือ
๒. คณะอรัญญวาสี ปกครองพระนักปฏิบัติทั่วราชอาณาจักร
๓. พระคามวาสีฝ่ายขวา ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองใต้
๔. คณะกลาง ปกครองพระอารามหลวงกับวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานคร

จึงสรุปได้ว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคนั้นบริหารตามภาค คือ

- ๑) คณะกลาง กรุงเทพมหานคร
- ๒) คณะเหนือ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ๓) คณะใต้ ภาคใต้
- ๔) คณะอรัญญวาสี วัดป่าทั้งหมด

^{๖๔} แสวง อุตมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๒.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

การบริหาร ๔ คณะอย่างว่านี้ มีเจ้าคณะใหญ่ที่เป็นผู้บังคับบัญชาดูแล กิจการคณะสงฆ์ ในเขตปกครองของตน แต่ว่าเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ต้องขึ้นอยู่กับสมเด็จพระสังฆราช

สมัยรัชกาลที่ ๔

ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ ตำแหน่งสังฆปริณายกวางลง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่ทรงดำริแต่งตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่ยังมีทรงได้แต่งตั้งตามพระราชประสงค์พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน จึงเป็นเหตุให้ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลงอีก ลุถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกสถาปนาพระเกียรติยศกรมหมื่นปรมาณุชิตชิโนรสขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปรมาณุชิตชิโนรส เป็นประธานปกครองสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ และทรงตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ตามพระราชประสงค์สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แต่มิได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะใหญ่เหนือเท่านั้น และทรงแต่งตั้งพระธรรมมูดม (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนใต้ พระพุทธาจารย์ (สน) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่อรัญญวาสี พระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ดำรงตำแหน่งเจ้าใหญ่หนกลาง และต่อมาทรงสถาปนาพระองค์เจ้าฤกษ์ ขึ้นเป็นกรมหมื่นบวรรังษีสूरียพันธ์ เป็นเจ้าคณะธรรมยุติกนิกาย ปกครองดูแลสังฆมณฑลแห่งธรรมยุติกนิกายทั่วประเทศ

ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โครงสร้างโดยภาพรวมทั่วไปเหมือนสมัยรัชกาลที่ ๓ คือแบ่งออกเป็นการบริหาร ๕ คณะ โดยเพิ่มคณะธรรมยุติกนิกายอีก ๑ คณะ

แท้จริงนั้น คณะธรรมยุติกนิกายได้ก่อกำเนิดมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพราะขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงผนวชอยู่ทรงได้พระฉายาว่า วชิรญาณโณ ใน พ.ศ. ๒๓๖๗ ขณะที่ผนวชอยู่นั้นประทับอยู่วัดมหาธาตุฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เสด็จสวรรคต แต่มิได้มอบเวนราชสมบัติให้แก่ผู้ใดเลย แต่ว่าโบราณราชประเพณีแล้วเจ้าฟ้ามงกุฎ (พระวชิรญาณภิกขุ) เป็นพระราชโอรสซึ่งประสูติแต่พระอัครมเหสีควรแก่การสืบราชสมบัติสันตติวงศ์แต่พระวชิรญาณโณภิกษุไม่ประสงค์จะรับตำแหน่งราชสมบัติเพราะได้ปรึกษาทางญาติผู้ใหญ่แล้ว จึงตัดสินใจจะผนวชต่อไป

ฉะนั้น พระราชวงศ์ผู้ใหญ่และคณะเสนาบดีจึงมอบถวายพระราชสมบัติแก่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๓ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ คณะเสนาบดีพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่จึงมอบถวายราชสมบัติแก่พระวชิรญาณภิกษุเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาล ๔

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่นั้นทรงได้ศึกษาบาลี สอบได้เปรียญ ๕ ประโยค ต่อมาทรงเลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติของพระรามัญ คือ พระชาย พุทฺธวิโส ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นพระราชคณะที่พระสุเมธมุนี วัดบวรเมณฑล หลังจากทีพระองค์ทรงปรินิพพานแล้วยังพระราชศรัทธาเกิดขึ้นยิ่งนัก จึงให้มีการอุปสมบทใน ส่วนพระองค์โดยมีพระสุเมธมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ในโบสถ์กลางน้ำ แล้วทรงตั้งธรรมยุติกนิกาย อย่างเป็นทางการ โดยพระองค์เองเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ในครั้งนั้น จึงเป็นที่เจริญอย่างยิ่งของ ธรรมยุติกนิกาย และทรงตั้งพระมหาเถระ ๙ รูป เป็นกรรมการที่ปรึกษาไม่ว่าเรื่องภายในคณะ สงฆ์และในพระราชสมบัติ และในคณะกรรมการธรรมยุติกนิกายในชุดนั้นต่อมาภายหลังเป็น สมเด็จพระราชาคณะ ๒ รูป คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทโว)

๒.๓.๕ การบริหารการคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ. ร.ศ. ๑๒๑

สมัยรัชกาลที่ ๕

การจัดโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เมื่อ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน ได้ ทรงปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ด้วย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระอิศริยยศแก่กรมหมื่น บวรรังสีสุริยพันธุ์ ขึ้นเป็นกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ในพ.ศ. ๒๔๓๒ ทรงปรับปรุงการศึกษา พระปริยัติธรรม เดิมมีการจัดทำสอบที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามโปรดให้ย้ายมาที่วัด มหาธาตุฯ ทรงสถาปนา “มหาธาตุวิทยาลัย” ขึ้น ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๙ มีพระ บรมราชโองการประกาศเปลี่ยนนาม “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็น “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”^{๗๐} และใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยด้วย

การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มีข้อที่สังเกตคือคณะรัฐบาลต้อง อาศัยคณะสงฆ์โดยเฉพาะสงฆ์ในต่างจังหวัดช่วยจัดการศึกษาของชาติตามโครงการปฏิรูป การศึกษาให้ทันสมัย ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยนั้น จึงสอดคล้องและสนับสนุน นโยบายรัฐบาล เพราะเมื่อฝ่ายพุทธจักรมีการปกครองคู่กันกับฝ่ายพระอาณาจักร เหตุผลข้อนี้ ปรากฏอยู่ในการประกาศ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ว่า

“ด้วยเมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๗ ได้โปรดให้พระราชคณะหลายรูปออกไปจัด การศึกษาตามอารามในหัวเมืองและได้อาราธนาพระเจ้าห้องยาเธอ กรมหมื่นนวิกรมานุโรสที่ สมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ให้ทรงรับภาระธุระดำเนินการนั้นในฝ่ายสมณะและได้โปรดให้

^{๗๐} มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *มหาจุฬายในรอบศตวรรษ*, จำนวน ๓ ท้องประเสริฐ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๓.

พระเจ้านางเชอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ทรงรับหน้าที่อุดหนุนนั้นในส่วนหน้าที่เจ้าพนักงานฝ่ายฆราวาส ความแจ่มอยู่ในประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ซึ่งได้ออกเมื่อ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗ นั้นแล้ว

พระสงฆ์เถรานุเถระและเจ้าหน้าที่พระนิกายในฝ่ายฆราวาสได้ช่วยกันจัดและอำนวยความสะดวกด้วยความสามารถและอุทิศหาอันเป็นฝ่ายที่พอพระราชหฤทัย ได้เห็นผลความเจริญในการเล่าเรียนตลอดจนความเรียบร้อยในการปกครองสังคมชนชั้นโดยลำดับมาบัดนี้ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถึงเวลาสมควรจะตั้งเป็นแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยแล้ว

จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๒ ความแจ่มอยู่ในพระราชบัญญัตินั้นแล้ว'

ในส่วนสาระสำคัญของพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้วิเคราะห์ไว้ในหนังสือการปกครองคณะสงฆ์ไทย ดังต่อไปนี้^{๗๑}

๑) การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง หมายถึง การปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ตามมาตรา ๔ ที่บัญญัติไว้ให้เจ้าคณะใหญ่ฯระใต้ เจ้าคณะใหญ่ฯระกลาง และเจ้าหน้าคณะธรรมยุติกนิกายกับพระราชคณะที่เป็นรองเจ้าคณะทั้ง ๔ คณะ ทั้งหมดรวม ๘ รูป เป็นมหาเถรสมาคม มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาในการพระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์แต่พระมหากษัตริย์ การประชุมวินิจฉัยคดีในที่ประชุมมหาเถรสมาคมตั้งแต่ ๕ รูป ขึ้นไปถือเป็นสิทธิขาด ผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้

๒) การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นผู้ปกครองดูแลข้าหลวงเทศาภิบาลผู้ทำหน้าที่ปกครองประชาชน และบริหารราชการ และบริหารราชการแผ่นดินในมณฑล ของฝ่ายบ้านเมือง รองเจ้าคณะมณฑลลงมามีเจ้าคณะมณฑลลงมามีเจ้าคณะเมืองก็คือเจ้าคณะแขวงหรืออำเภอ เป็นผู้ปกครองเจ้าอาวาสวัดต่างๆ

อนึ่ง ในมาตรา ๓ แห่งพ.ร.บ.ฉบับนี้ว่า "พระราชบัญญัตินี้ไม่เกี่ยวข้องกับนิกายสงฆ์กิจและสิทธิเฉพาะนิกาย นั้นๆ ซึ่งเจ้าคณะหรือสังฆนายกในนิกายนั้นได้เคยมีอำนาจว่ากล่าวบังคับมาแต่ก่อนประการใด ก็ให้คงเป็นไปตามเคยทุกประการ" ข้อความนี้แสดงว่ากฎหมายคณะสงฆ์ฉบับนี้รับรองการแบ่งนิกายของคณะสงฆ์ไทยออกเป็นมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย

จะเห็นได้ว่าการจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์มีลักษณะขนานคู่ขนานกับโครงสร้างการบริหารและการปกครองของฝ่ายอาณาจักร

^{๗๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๓๕ - ๓๗.

สมัยรัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตตมาภิเษก ทรงเลื่อนพระอิสริยยศ กรมหลวงวชิรญาณวรโรรส ขึ้นเป็น กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตำแหน่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า เป็นมหาสังฆปริณายกทั่วพระราชอาณาจักร และเป็นเจ้าคณะธรรมยุติกนิกายด้วย การปกครองคณะสงฆ์ยังคงใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ แต่เป็นอันงดใช้อำนาจจากมหาเถรสมาคม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ยังคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น ดังข้อความที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายเป็นเชิงอรรถในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติ มีความว่า

ในดินแดนปรตยุบัน โปรดให้ข้าพเจ้าเป็นผู้บังคับบัญชาการคณะสงฆ์โดยทั่วไป การประชุมตามพระราชบัญญัตินี้ก็คือว่า เป็นอันงดชั่วคราวโดยนัย หรือกล่าวอีกโหวทหนึ่งว่า ยังไม่ถึงคราวเรียกประชุมตามพระราชบัญญัติ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ายังบัญชาการอยู่ ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้มหาเถรสมาคม คงมียืนอยู่ด้วยประการหนึ่ง จึงคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น

รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พอสรุปได้ดังนี้

๑) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ในที่ประชุมมหาเถรสมาคมโดยปกติ ตัวอย่างเช่นที่ทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ในยุคนี้จึงใช้ว่า “พระมหาสมณวินิจฉัย” ไม่ใช่คำว่า “มหาเถรสมาคมวินิจฉัย”

๒) เจ้าคณะมณฑล

๓) เจ้าคณะเมือง หรือจังหวัด

๔) เจ้าคณะแขวง

๕) เจ้าอาวาส

เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สิ้นพระชนม์ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ (สมศักดิ์เสมอพระพุฒาจารย์) เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

สมัยรัชกาลที่ ๗

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ครั้นมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว การปกครองคณะสงฆ์ในยุคนี้ไม่มีอะไรที่เปลี่ยนมาเพราะรูปแบบการปกครองคลึงคล้ายในสมัยรัชกาลที่ ๖ คือ มีสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เองและมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ให้คำปรึกษา จนกระทั่งมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๘

๒.๓.๖ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ. ๒๔๘๔

สมัยรัชกาลที่ ๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ขณะนั้นยังทรงพระเยาว์พระชนม์เพียง ๙ พรรษา การปกครองของไทยเป็นระบอบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองฝ่ายอาณาจักรครั้งนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ไปด้วย นั่นคือให้มีรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์สอดคล้องกับการปกครองของอาณาจักร จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ คณะรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ ดังข้อความต่อไปนี้ “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้รับความเห็นชอบของคณะสงฆ์ และได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วโดยราบรื่น ความสำคัญในพระราชบัญญัติก็คือได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อนุโลมระบบการปกครองบ้านเมืองเท่าไม่ขัดกับพระธรรมวินัย”^{๗๒}

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีโครงสร้างที่มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์โดยที่พระองค์เองไม่มีอำนาจหน้าสิทธิ์ขาดในการบริหาร เพราะพระองค์ทรงบัญญัติสังฆานัติโดยผ่านสังฆสภา ทรงบริหารคณะสงฆ์ผ่านสังฆมนตรี และทรงพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ผ่านทางคณะวินัยธร โดยที่องค์การนั้นๆ มีอำนาจหน้าที่ปกครองที่ต่างกันคือ

๑) สังฆสภา เทียบได้กับรัฐสภาของฝ่ายบ้านเมืองมีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติสังฆานัติหรือระเบียบสำหรับใช้ในการบริหาร และการปกครองคณะสงฆ์ประกอบด้วยสมาชิก ๔๕ รูป เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป เป็นคณาจารย์เอกและเป็นพระเปรียญเอกด้วย

๒) สังฆมนตรี มีอำนาจหน้าที่จุดเช่นคณะรัฐมนตรีของฝ่ายอาณาจักร คือทำหน้าที่เป็นคณะรัฐบาลบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีสังฆนายก ๑ รูป และสังฆมนตรี ๙ รูป งานภายในมีหน้าที่รับผิดชอบงานเฉพาะหน้าที่เหมือนกับแต่การทรวง คือ^{๗๓}

- (๑) องค์การปกครอง
- (๒) องค์การศึกษา
- (๓) องค์การเผยแผ่
- (๔) องค์การสาธารณูปการ

นอกจากนี้ยังมีเจ้าคณะตรวจการในภาคต่างๆ ที่กำหนดในสังฆานัติ คือ

- (๑) เจ้าคณะตรวจการภาค

^{๗๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๑๙.

^{๗๓} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๔๔.

(๒) เจ้าคณะจังหวัด

(๓) เจ้าคณะอำเภอ

(๔) เจ้าคณะตำบล

(๕) เจ้าอาวาส

๓) คณะวินัยธร คือ ศาลของคณะสงฆ์ มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัย อธิกรณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวงการคณะวินัยธรแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์และชั้นฎีกา มีอำนาจหน้าที่เหมือนฝ่ายนิติบัญญัติของอาณาจักรนั่นเอง ดังแผนภูมิที่ ๒.๔

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับนี้ จะเห็นได้ว่า ได้ยุบเลิกมหาเถรสมาคม คือ เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิคายจึงไม่มีกฎหมายรองรับ โดยวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็เพื่อรวมคณะสงฆ์มหานิกาย และคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิคายเข้าด้วยกัน ให้และเสร็จภายในเวลา ๘ ปี นับแต่วันประกาศใช้ตั้งที่บัญญัติไว้ในบทเฉพาะกาล มาตรา ๖ ว่า “ก่อนที่จะสังคายนาพระธรรมวินัยให้ครบถ้วนแต่ยัง ห้ามมิให้ออกสังฆาณัติ กติกาสงฆ์ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช กฎกระทรวงหรือระเบียบใดที่จะบังคับให้ต้องเปลี่ยนลัทธิที่นิยมนับถือและปฏิบัติกันมาช้านานแล้ว”

จากความพยายามในการรวมนิกายทั้ง ๒ นิกายเข้าด้วยกันคณะรัฐบาลนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะเถรานุฝ่ายธรรมยุติกนิคาย จำนวน ๒๒ รูป ได้ลงนามคัดค้านการใช้บทเฉพาะกาลมาตรา ๖ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ หลังจากนั้นคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิคายมีการปกครองกันเอง โดยมีเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิคายเป็นผู้ดูแล ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ไม่ขึ้นตรงกับคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย

๒.๓.๗ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ.๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕)

สมัยรัชการที่ ๙

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลปัจจุบันนี้ เป็นการบริหารตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ให้เหตุผลในการประกาศใช้พระบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ว่า

“การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์มิใช่เป็นการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์ เพื่อกรถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่กฎหมายในปัจจุบันและโดยระเข่นวานั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จ

พระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา”^{๗๔}

ความวุ่นวายทั้งภายในและภายนอกของคณะสงฆ์ และรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยการนำพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาใช้อย่างเป็นทางการ ซึ่งพอประมวลสรุปเนื้อหาสาระได้ดังนี้

๑) ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๕ นั้นหมายถึง การยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรี คณะนัชมรร อำนวยการทั้งหมดมอบให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมใช้แทน

๒) สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทยและเป็นประธานมหาเถรสมาคม และมหาเถรสมาคมนั้น ประกอบด้วยสมเด็จพระราชาคณะจำนวน ๘ รูป เป็นโดยตำแหน่ง

โครงสร้างของคณะสงฆ์สองส่วนนี้ เป็นองค์กรบริหารคณะสงฆ์ทุกด้านเช่นเดียวกับหัวหน้าและรัฐบาลเผด็จการที่รวบรวมอำนาจไว้กับตน”^{๗๕}

ดังนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งมีผลใช้บังคับเป็นเวลานานถึง ๓๐ ปี จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้ผ่านความเห็นชอบจากรัฐบาลและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนักเพราะว่าโครงสร้างบริหารและการปกครองยังอยู่เหมือนเดิม ดังที่ข้อความปรากฏชัดเจนอยู่ในเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่า

“โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้บังคับมาเป็นเวลานานแล้วสมควรปรับปรุงบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติแทนสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งถอดสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนวยการหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การสละสมณเพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัด ศาสนสมบัติกลาง และการดูแลรักษาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนปรับปรุงบทกำหนดโทษให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน จำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”^{๗๖}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่นในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการมหาเถรสมาคมมี ๒๑

^{๗๔} สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๙ ตอนที่ ๑๑๕ ก ฉบับพิเศษ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๒๓), หน้า ๒๙.

^{๗๕} สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงการเมืองระบอบไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๐.

^{๗๖} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๕๔.

รูป เหมือนเดิมแต่ว่าอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่างชัดเจนกว่าฉบับ ๒๕๐๕ คือ

- (๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
- (๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- (๓) ควบคุมและส่งเสริมการศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

(๔) รักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

(๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ

- (๑) ด้านการปกครอง
- (๒) ด้านการศาสนศึกษา
- (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์
- (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธ
- (๕) ด้านการสาธารณูปการ
- (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์

มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ทั้งด้านอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งมีหน้าที่ในการตรากฎหมายมหาเถรสมาคม และออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม วางระเบียบมหาเถรสมาคม ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม มีมติมหาเถรสมาคม และออกประกาศมหาเถรสมาคม และด้านอำนาจบริหารของมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่บริหาร คือจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และแต่งตั้งถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์ และในนามคณะกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น จะมีคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคม แต่งตั้งอีกหลายคณะคือ

- คณะกรรมการศึกษาของสงฆ์
- คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- คณะกรรมการร่างกฏนิกหกรรม
- คณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ (ศ.ต.ภ.)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับชั้นคือ ตั้งแต่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และ เจ้าอาวาส โดยแบ่งสายการปกครอง ดังนี้^{๗๗}

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑,๒,๓,๑๓,๑๔, และ ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๔,๕,๖, และ ๗

(๓) เจ้าหน้าที่ใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๘,๙,๑๐,๑๑ และ ๑๒

(๔) เจ้าหน้าที่ใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑๖,๑๗ และ ๑๘

(๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ทุกภาค

เขตการปกครองคณะสงฆ์แบ่งตามภาค ๑๘ ภาค ประกอบด้วยจังหวัดต่างๆ ดังนี้

ภาค ๑	มี ๔ จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และ สมุทรปราการ
ภาค ๒	มี ๓ จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี
ภาค ๓	มี ๔ จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี
ภาค ๔	มี ๔ จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และเพชรบูรณ์
ภาค ๕	มี ๔ จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และ อุตรดิตถ์
ภาค ๖	มี ๕ จังหวัด คือ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน
ภาค ๗	มี ๓ จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน
ภาค ๘	มี ๕ จังหวัด คือ อุตรธานี หนองคาย เลย สกลนคร และหนองบัวลำภู
ภาค ๙	มี ๔ จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด
ภาค ๑๐	มี ๖ จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร ศรีสะเกษ นครพนม และอำนาจเจริญ
ภาค ๑๑	มี ๔ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์
ภาค ๑๒	มี ๓ จังหวัด คือ ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก และฉะเชิงเทรา
ภาค ๑๓	มี ๔ จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด
ภาค ๑๔	มี ๔ จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร
ภาค ๑๕	มี ๔ จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม และประจวบคีรีขันธ์
ภาค ๑๖	มี ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑

ภาค ๑๗ มี ๕ จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ และระนอง

ภาค ๑๘ มี ๖ จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

สรุปความ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ระบบการบริหารแบบพ่อปกครองลูกประกอบด้วยสันติวิธีธรรมหรือสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพเสมอกันไม่เลือกชนชั้นวรรณะ โดยอาศัยการนับอายุพรรษาในการนับระดับชั้นอาวุโส มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขสงฆ์ ทรงเป็นประธานในการตัดสินวินิจฉัยวางกรอบแนวการปกครองคณะสงฆ์ให้อยู่ในรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ด้วยหลักพระธรรมวินัย ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว คณะสงฆ์ในยุคนั้นๆ ก็ยังยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นข้อบัญญัติเกณฑ์กำหนดตัดสิน ให้ดำเนินไปด้วยหลักประชาธิปไตย โดยยึดหลักเสียงข้างมากเป็นมติเอกฉันท์ กล่าวโดยรวมในสมัยพุทธกาลนั้นได้กำหนดรูปแบบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ คือ การบวช พระธรรมวินัย การศึกษา และการเผยแผ่

หลังจากพุทธปรินิพพานมาแล้ว การบริหารกิจการคณะสงฆ์เริ่มต้นด้วยการทำสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้เข้าเป็นหมวดหมู่ และมีการตรวจสอบเพื่อความถูกต้องตามหลักธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ เพื่อป้องกันมิให้กระจัดกระจาย ในภายหลังพุทธกาลไม่นาน คณะสงฆ์เริ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมวินัยแตกต่างกันไป จนเกิดความแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์โดยแบ่งแยกรูปแบบการปกครองออกไปเป็นหลายคณะ และอานิสงส์จากทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ทำให้ประเทศไทยได้รับพระพุทธศาสนาเผยแผ่ในเมืองไทย เริ่มจากดินแดนอาณาจักรสุพรรณภูมิ สู่อาณาจักรกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จวบกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ การปกครองคณะสงฆ์ไทยยังปฏิบัติตามรูปแบบการปกครองของพระพุทธองค์ถือตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ คณะสงฆ์จะมีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร การพึ่งอำนาจรัฐน่าจะเป็นการสร้างควมศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาไปตามนานาอารยประเทศ ถึงกระนั้นก็ตาม พระสงฆ์ก็ยังอยู่บนกรอบแห่งพระธรรมวินัยเดี๋ยวกั้นนั่นเอง

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ มีกระบวนการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี และการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหารไปสู่ความเจริญ และมี กฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งถือว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล

ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อมด้านจริยวัตรข้อปฏิบัติที่ดีงาม และเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔.๑. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์

ในการวิจัยเรื่อง เกี่ยวกับบทบาท ในเรื่อง บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนฺตสีโล) ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยดังต่อไปนี้

พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมฺโม (เปจิตตัง) ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย" ผลการวิจัยพบว่า บทบาทตามภารกิจ ๖ ด้าน ที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย พบว่า ด้านการปกครอง หลักการปกครองจะมีทั้งพระเดชและพระคุณ สมณศักดิ์มีความสำคัญและจำเป็นต่อการปกครอง ด้านศาสนศึกษา เกือบทุกวัดจะมีการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม – บาลี เป็นหลัก วัดที่เจริญจะมีการเรียนการสอนแผนกสามัญศึกษาด้วย พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์มี วิธีการส่งเสริมการศึกษา เช่น สนับสนุนปัจจัย ๔ และให้ทุนการศึกษา เป็นต้น ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในปัจจุบันคือไม่ค่อยมีคนบวช และพระเณรขาดแรงจูงใจในการเรียนนักธรรม – บาลี คณะสงฆ์ต้องปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน หลักสูตรและการวัดผลประเมินผลให้ได้มาตรฐานกว่านี้ ผลการจัดการศึกษาคือทำให้ได้บุคลากร ทางศาสนาที่มีคุณภาพ ด้านการศึกษา สงเคราะห์ มีโรงเรียนพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ และโรงเรียนการกุศลวัดระดับอนุบาล-มัธยมศึกษา การส่งเสริมการศึกษา เช่น มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน เป็นต้น ปัญหาที่พบคือ ทุนการศึกษายังมีไม่เพียงพอ เจ้าอาวาสแต่ละแห่งต้องจัดกิจกรรมหาทุนทุกปี ด้านการเผยแผ่รูปแบบการเผยแผ่ เช่น การเทศน์ บรรยายธรรม อบรมศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน เขียนหนังสือธรรมะ เป็นต้น นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องยึดองค์แห่งธรรมกถึก ๕ และมีเทคนิควิธีในการแสดงธรรม ด้านสาธารณูปการ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ นั้น วัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนเมืองจะได้เปรียบ เพราะชาวบ้านมีเศรษฐกิจดี ส่วนวัดที่อยู่นอกตัวเมืองที่ต้องสร้างแบบค่อยเป็นค่อยไป ปัญหาที่พบในการก่อสร้างคือ ขาดทุนทรัพย์ในการก่อสร้าง และถูกช่างเอารััดเอาเปรียบ พระสังฆาธิการสร้างสิ่งก่อสร้างได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดบ้าง เกินกำหนดบ้าง เงินก่อสร้าง ได้จากการบริจาคของชาวบ้าน สิ่งก่อสร้างได้ใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ด้าน

สาธารณประโยชน์ รูปแบบการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เช่น การสร้างสะพาน สร้างโรงเรียน สถานพยาบาล และอุปกรณ์ บริจาคปัจจัยและสิ่งของแก่ผู้ประสบภัย และผู้ยากไร้ เป็นต้น^{๗๘}

พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (อาสนะทอง) ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์" ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในอำเภอชุมแสงอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับพุทธจักรและอาณาจักร เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม ตลอดถึงการพัฒนาบุคลากร การศึกษาและอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์ โดยใช้หลักหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุที่มีอายุ พรรษา การศึกษาสามัญ การศึกษาทางธรรม และตำแหน่งที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๑^{๗๙}

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธนโร สังวาลย์สวय) ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี" ผลการวิจัยพบว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา ปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎหมายมหาชน ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ ๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์

การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของ

^{๗๘} พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมโม (เปจิตตัง), "บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

^{๗๙} พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (อาสนะทอง), "บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (= ๓.๙๑) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ และผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทาง การปกครอง แนวทางในการแก้ไข้ปัญหา ได้แก่ ควรอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี และมีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกันและเป็นธรรม รวมทั้งมีการยกย่องและชมเชยพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ กิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ^{๕๐}

พระมหาสังเวียร ปญญาธโร (ศรีมณฑะ) ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจาจารย์วัฒน์" ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระครูสุภาจาจารย์วัฒน์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งเอกสาร และภาคสนาม โดยการรวบรวมข้อมูล จากตำราหรือเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากการศึกษาภาคสนามที่วัดท่าลาด บ้านท่าลาด ตำบลนาโสน อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ดำเนินการโดยการรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะจากการวิจัยพบว่า พระครูสุภาจาจารย์วัฒน์มีบทบาททั้งในทางธรรมและทางโลกนำพาชาวบ้านทำกิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งพาธรรมชาติ กิจกรรมที่ทำประกอบด้วย การฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับบยาสมุนไพรสมุนไพรสุขภาพ กิจกรรมเกษตรพอเพียง เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ กองทุนพันธุ์ไม้และการพัฒนาแหล่งน้ำ การปลูกป่าชุมชน โรงสีข้าวปลอดสารเคมีโดยรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกในราคายุติธรรมให้สมาชิกมีรายได้จากการทำนาปลูกข้าวปลอดสารเคมี กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษไว้บริโภค และกิจกรรมอื่นๆ ที่มีความสอดคล้องกับหลักแห่งพุทธธรรม วิถีชีวิตในสังคมชนบท นำไปสู่การดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือพออยู่ พอกินและพอเพียงด้านหลักพุทธธรรมสำคัญที่พระครูสุภาจาจารย์วัฒน์นำมาใช้คือ หลักอิทธิบาท ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ และหลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นต้น มาเป็นหลักในการทำงาน โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เพราะเป็นธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน เป็นเรื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหน่วยงานกับชุมชน ทำให้ชุมชนมีคุณธรรมโดยผ่านกิจกรรมร่วมกันการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และทำให้ชุมชน

^{๕๐} พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธรรโธ สังวาลย์สวຍ), "บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความเป็นอยู่ดีขึ้นพระครูสุภาจารวัฒน์ เป็นพุทธสาวกรูปหนึ่งผู้ซึ่งได้นำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติให้เห็นประจักษ์ในชีวิตประจำวันและปลุกคนอื่นให้มีความสนใจและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการยึดหลักแห่งความเสียสละและการให้โอกาสคนอื่นเสมอในการทำงานร่วมกัน^{๕๑}

พระมหาสนอง อัครมโหม (ยาจิตร) ได้วิจัยเอง "บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง:ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส" ผลการวิจัยพบว่า พระครูพิพิธธรรมรสได้รับแนวคิดในการพึ่งตนเอง จากท่านพุทธทาสภิกขุ แล้วนำมาใช้ให้เหมาะสมแก่ชุมชนที่ตนไปพัฒนา โดยเริ่มจากปัจจัยที่มีผลให้ท่านมีแรงขับเคลื่อนการทำงาน จากหลายสาเหตุ ได้แก่ สภาพปัญหาที่ทำกั้นการขาดแคลนแหล่งน้ำบริโภค น้ำดื่ม การว่างงานของชาวบ้าน การเล่นเกมพนันของชาวบ้านชาวบ้านขาดความสามัคคี การไม่รู้จักรักษาสมุนไพรในท้องถิ่นมาใช้รักษาโรค เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาไม่มากนัก การใช้แรงงานสัตว์ไม่เหมาะสม การไม่รู้จักรปลูกพืชสวนครัวและอาหารที่จำเป็นต่อการดำรงชีพในด้านการแก้ปัญหาเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ผลการศึกษา พบว่าพระครูพิพิธธรรมรส ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมโครงการ ตลอดทั้งกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

- (๑) โครงการปลูกป่าเพื่ออนาคตของชุมชนและเยาวชน
- (๒) โครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง
- (๓) โครงการธนาคารข้าวโค-กระบือ สำหรับผู้ขาดแคลน
- (๔) โครงการอาหารกลางวันแด่น้องผู้หิวโหย
- (๕) โครงการนิคมเกษตรชาวพุทธ

วิธีการส่งเสริม คือ ให้ชาวบ้านปฏิบัติตามคำแนะนำ และท่านเป็นผู้นำในการทำโครงการต่างๆ นั้น อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในบางโครงการก็ประสบความล้มเหลว เนื่องจาก การบริหารงานไม่ครบวงจรบ้าง บุคคลผู้ปฏิบัติไม่มีความเข้าใจละเอียดบ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากนั้น ท่านยังส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมีกระทั่งฟื้นฟูแผ่นดินที่แห้งแล้งให้เขียวชอุ่มคืนมาได้ และชาวบ้านก็มีงานทำ ไม่ว่างงานเหมือนแต่เดิม มีรายได้เพิ่มต่อครัวเรือน เลิกเล่นเกมพนัน มีความขยันในการทำมาหาเลี้ยงชีพในด้านหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน ได้แก่ กฎแห่งกรรม สังคหวัตถุธรรม,เบญจศีล,ความสันโดษและอิทธิบาท ปราชญ์ชาวบ้านที่ปฏิบัติตามคำสอนของท่าน ที่ได้รับผลสำเร็จในการพึ่งตนเองแบบพุทธเกษตร ได้แก่ พ่อบุญเต็ม ชัยลา,พ่อทวด กระจยม และ พ่อผอง เกตุพิบูลย์

^{๕๑}พระมหาสังเวียร ญาณารโ (ศรีมันตะ), "บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า (๑).

โดยการปลูกพืชหมุนเวียน การเลี้ยงสัตว์จำพวก เป็ด ไก่ สุกร ตลอดจนการเลี้ยงปลา กาปลูกผักสวนครัวการทำผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเพื่อส่งขายสู่ตลาด^{๕๒}

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ (ภวกานันท์) ได้ศึกษาเรื่อง "บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี และเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๘๒ รูป เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนชนิดเดียวกัน ผลการวิจัยได้ดังนี้ ๑. บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมากได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน ๒. การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐาน^{๕๓}

พระมหาสุชญา โรจนญาโณ ได้ทำการศึกษารูปแบบของ พระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระมหาโมคคัลลานะได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิถิฆาฏิ การเป็นสมณทูตใน เทวโลกและยมโลก แล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายความ การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม^{๕๔}

^{๕๒} พระมหาสนอง อคฺคธมฺโม(ยาจิตร), "บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง: ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า (๑).

^{๕๓} พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ (ภวกานันท์), "บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า (๑).

^{๕๔} พระมหาสุชญา โรจนญาโณ, การศึกษารูปแบบของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑.

พระมหาสมณฺห์ สนฺตติโกโร ได้ทำการศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระมหากัจจายนเถระได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีการสอน ๔ อย่าง คือ สันทัสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และ สัมปหังสนา พร้อมทั้งใช้รูปแบบการสอนอีก ๔ อย่าง คือ แบบสากัจฉาหรือสนทนาธรรม แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และการวางกฎระเบียบโดยการอธิบายพุทธพจน์อย่างละเอียดลึกซึ้งเพื่อถ่ายทอดแก่นักภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจในหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้งเหมือนกับพระพุทธเจ้าทรง แสดงเองด้วยวิธีการบรรยายอธิบายเนื้อความแห่งธรรม และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้าให้ไปประกาศพระศาสนา ณ แคว้นอวันตี ทำให้บุคคลผู้ไม่มีศรัทธาเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้วเกิดความเลื่อมใสมยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อนก็หันมานับถือพระพุทธศาสนาประกาศตนเป็นอุบาสกจำนวนมาก ท่านได้ประพันธ์คัมภีร์ขึ้น ๖ เล่ม คือ กัจจายนไวยากรณ์ จูพนิรุตติ มหานิรุตติ เนตติเปฏฏโกปเทส และวัณณนที^{๔๔}

สรุปผลจากงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ สามารถสรุปได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิถิชาติภูฏี การเป็นสมณทูตใน เทวโลกและยมโลก แล้วนำ เรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายความ การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม

๒.๔.๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ในการวิจัยเรื่อง เกี่ยวกับการบริหาร ในเรื่อง บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยดังต่อไปนี้

พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทธิชัยพงศ์) ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี" ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอนเท่ากับ ๓.๘๕ ด้านการบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและ

^{๔๔}พระมหาสมณฺห์ สนฺตติโกโร, การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔.

ศาสนสมบัติเท่ากับ ๓.๗๘ ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลเท่ากับ ๓.๖๑ และด้านการบริหารและการปกครองเท่ากับ ๓.๕๖ ตามลำดับ

การเปรียบเทียบทัศนะของพระภิกษุและสามเณรต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนะต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสไม่แตกต่างกันตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิ การศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมและวุฒิการศึกษาสามัญ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

ผลการศึกษาปัญหาและแนวทางในการบริหารงานของเจ้าอาวาส พบว่า ปัญหาและแนวทางในการบริหารงานของเจ้าอาวาส ได้แก่ ๑) ด้านการบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติ วัดในจังหวัดนนทบุรีส่วนใหญ่ไม่มีการจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ ปัญหาเรื่องความสะอาดภายในวัด หรือบริเวณรอบนอกของวัด และ บางวัดมีโบราณสถานโบราณวัตถุที่มีสภาพทรุดโทรม ๒) ด้านการบริหารและการปกครอง ระยะเวลาในการประชุมแต่ละครั้งห่างกันนานเกินไป และบางวัดมีการรวมศูนย์กลางการปกครองไปที่เจ้าอาวาสเพียงผู้เดียว ทำให้ในบางครั้งการดูแลอาจไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร ๓) ด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอน ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการอบรมพระภิกษุ และสามเณร มีไม่เพียงพอ และไม่มีการอบรมครูพระ ทำให้เกิดการขาดแคลนครูพระที่จะทำหน้าที่ในการสอนหนังสือทั้งในแผนกบาลีและแผนกธรรม ๔) ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล การติดต่อบางครั้งไม่สะดวก การจัดกิจนิมนต์ไม่ทั่วถึง พิธีกรหรือมัคคทายก บางวัดยังทำหน้าที่ได้ไม่สมบูรณ์และไม่ถูกต้องตามรูปแบบประเพณี และสถานที่จอดรถภายในวัดคับแคบจนเกินไปทำให้ญาติโยมที่มาติดต่อหรือมาทำบุญที่วัดเกิดความไม่สะดวก

แนวทางในการแก้ไขปัญหในด้านต่างๆ ได้แก่ ๑) ด้านการบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติ การสรรงงบประมาณบางส่วนเพื่อใช้ในการจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ การจัดทำมีความสะอาดและปรับทัศนียภาพภายในและรอบนอกบริเวณวัดให้มีความสวยงาม รมรื่นตลอดจนการซ่อมแซมโบราณสถานและโบราณวัตถุ ๒) ด้านการบริหารและการปกครอง ควรมีการจัดประชุมอย่างน้อยเดือนละครั้ง และควรมีการกระจายอำนาจการปกครองออกไปยังผู้ที่มีส่วนร่วมในการบริหารและการปกครอง ๓) ด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอน ควรส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนนักธรรมภายในวัด และควรสนับสนุนให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถขึ้นมาเป็นครูสอนนักธรรม และควรจัดให้มีการอบรมครูพระทุก ๖ เดือน ๔) ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานหรือสำนักงานและจัดให้มีผู้รับผิดชอบ ควรมีการจัดอบรมพิธีกร หรือมัคคทายกขึ้นในจังหวัดเพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและเป็นรูปแบบ

เดียวกัน และควรจัดให้มีสถานที่จอดรถอย่างเพียงพอเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ญาติโยมที่มาทำบุญหรือติดต่อในการบำเพ็ญกุศลต่างๆ^{๔๖}

พระรัตน นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์) ได้วิจัยเรื่อง "การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์" ผลการวิจัยพบว่า ๑. พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ๒. ผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าพระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการแตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน ๓. ข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ควร มีการปกครองพระภิกษุสามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรม ด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุสามเณร ดำเนินกิจการบางอย่างภายในวัดอย่างเป็นระเบียบนอกจากนี้ควรให้พระภิกษุ สามเณร ได้สั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน ให้พระภิกษุสามเณร ทำวัดให้เป็นระเบียบ มีแบบแผน ตลอดจนให้พระภิกษุ สามเณร ดูแลสถานที่วัดให้ปราศจากอบายมุข และยาเสพติด^{๔๗}

นางกัญแก้วพาภรณ์ กลิ่นน้มนวล ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔" ผลการวิจัยพบว่า ๑. ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ ตามทัศนะของบุคลากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($X = ๔.๑๙$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านฉันทะ อยู่ในระดับมากที่สุด ($X = ๔.๒๖$) ส่วนด้านวิริยะ จิตตะ และวิมังสา อยู่ในระดับมาก

๒. ผลการเปรียบเทียบทัศนะของบุคลากรต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงาน จังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของบุคลากร ผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า บุคลากรที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และรายได้ ต่างกัน มีทัศนะต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตาม หลักอิทธิบาท ๔ โดย

^{๔๖} พระครูใบฎีกาอภิชาติ ฐมฺมสุโข (พรสุทธิชัยวงศ์), "ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

^{๔๗} พระรัตน นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์), "การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า (๑).

ภาพรวมไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า บุคลากรที่มีเพศต่างกันมีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิมังสา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารสำนักงานจังหวัดพิษณุโลก คือ บุคลากรควรมีความต้องการใฝ่ใจรักที่จะปฏิบัติงานอยู่เสมอปรารถนาที่จะปฏิบัติงานให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป มีความขยัน หมั่นประกอบการทำงานด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ต้องตั้งใจรับรู้ในภารกิจที่ได้รับมอบหมายโดยปฏิบัติงานด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่งานที่ปฏิบัติอย่างแท้จริง และหมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผลตรวจสอบข้อบกพร่องในงานนั้นๆ ที่สำคัญต้องรู้จักการวางแผนงาน วัดผลและคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงงานให้ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา^{๔๔}

พระครูสังฆรักษ์กฤษฏ์ตถกณ สุเมโธ ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี" ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๔๕ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครองและด้านสาธารณูปการมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ และ ๓.๕๔ ตามลำดับ ส่วนด้านอื่นๆ ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ และด้านการสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสบางส่วนไม่มีการประชุม ปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนา วัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน และเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกกับงาน จึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพ แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้แก่ ควรมีการประชุมพระภิกษุ สามเณร ภายในวัด เนื้องๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด และเพื่อความสามัคคีภายในวัด ส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัดมีการนำเอา

^{๔๔}นางกัญแก้วพารณ กิ่งนันทนวล, "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

เทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้ในการพัฒนาวัดมากขึ้น และควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่าง วัดและชุมชน^{๕๔}

พระครูสถิตนพคุณ เสนอสุข ได้ทำการศึกษาเรื่อง "สภาพการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่ง เจ้าอาวาสของพระสังฆาธิการ : กรณีศึกษาเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าอาวาสของพระสังฆาธิการ บัณฑิตที่มีผลต่อการปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสทั้งในแง่ส่งเสริมและทำลาย และแนวทางในการส่งเสริมการ ปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร โดยใช้แบบสอง ถามศึกษาความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างคือพระภิกษุสามเณรลุ่มวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ใน ๖๓ วัด จำนวน ๑๒๖ รูป ผลการวิจัยพบว่า ในส่วนของการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสในด้าน สาธารณูปการ เจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธรปฏิบัติหน้าที่ใน ระดับมาก เกี่ยวกับการจัดการศาสนศึกษาภายในวัด กลุ่มตัวอย่างระบุการปฏิบัติหน้าที่ในด้านนี้กลุ่ม เจ้าอาวาสอยู่ในระดับปานกลาง เช่น การกวดขันให้พระภิกษุสามเณรที่พรรษายังไม่ถึง ๕ และสามเณร ที่ยังไม่ได้รับนันทกรรมได้เรียนพระธรรมวินัย การจัดตั้งวัดให้เป็นโรงเรียนนันทกรรมและปริยัติธรรม ประจำจังหวัด โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ การจัดการเรียนการสอนให้แก่พระนวกะล้วน แล้วแต่อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการจัดการศึกษาสงเคราะห์ คือ การให้การสนับสนุนการศึกษาแก่ เด็กและเยาวชนซึ่งนอกเหนือการปฏิบัติหน้าที่ทางการศึกษาในทางคณะสงฆ์ กลุ่มตัวอย่างส่วนมาก ระบุว่า กลุ่มเจ้าอาวาสให้ความเอาใจใส่อยู่ในระดับสูง ยกเว้นการสอนศีลธรรมในโรงเรียน/สถานศึกษา จัดอยู่ในระดับปานกลาง การจัดการด้านสาธารณูปการคือการจัดการให้วัดเป็นสถานที่ที่ร่มเย็น คุนย์กลางชุมชนทั้งด้านร่างกายและจิตใจ และการดูแลเสนาสนะ ศาสนวัตถุในวัดกลุ่มเจ้าอาวาสให้ ความเอาใจใส่ในระดับที่สูง ยกเว้นการสงเคราะห์อาหารยามขาดแคลนและการจัดการโครงการต้นไม้ ธรรมะหรือต้นไม้พุทได้ ความเอาใจใส่อยู่ในระดับปานกลาง เช่นเกี่ยวกับการจัดการด้านสาธารณ สงเคราะห์ กลุ่มตัวอย่างส่วนมากระบุว่ากลุ่มเจ้าอาวาสให้ความเอาใจใส่ในระดับปานกลาง การ จัดการศาสนสมบัติของวัด ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง เจ้าอาวาสมีความเอาใจใส่ในการ จัดการศาสนสมบัติของวัดในระดับที่สูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดเก็บศาสนสมบัติให้เป็นระเบียบ ส่วน งานด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่างส่วนมากระบุว่ากลุ่มเจ้าอาวาสมีความเอาใจใส่งาน ด้านนี้อยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงพระธรรมเทศนาและการกล่าวสัมโมทนียกถาใน วันธรรมสวนะ และการแสดงธรรมเทศนาตามกาลนิยมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

^{๕๔} พระครูสังฆรักษ์ภุชภูติภณ สุเมโธ, "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสใน เขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการ เชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

การเทศน์มหาชาติ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ การเทศนาสั่งสอนในวัดหรือบ้านผู้อาราธนา การบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุ การแสดงพระธรรมเทศนาในการทำบุญตามเทศกาล ก็มีการปฏิบัติอยู่ในระดับสูงเช่นเดียวกัน ส่วนปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ที่กลุ่มตัวอย่างส่วนมากระบุเป็นปัญหาของตัวบุคคลซึ่งส่งผลต่อการดำเนินการของส่วนรวม ได้แก่ เจ้าอาวาสไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของพระลูกวัด คณะกรรมการวัดและประชาชน เจ้าอาวาสเห็นแก่ลาภสักการะ ชอบสะสมทรัพย์และไม่เอาใจใส่ภาระงานของวัด ในขณะเดียวกันก็มีปัญหาที่สะท้อนจากฝ่ายเจ้าอาวาส ก็คือ ฝ่ายประชาชนมักจะปฏิบัติตนมีอำนาจภายในวัด ชัดขวางอำนาจการตัดสินใจในกิจการต่าง ๆ ของเจ้าอาวาสโดยเฉพาะ การจัดซื้อจัดจ้างวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพย์สินต่าง ๆ ในประเด็นนี้กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนวทางแก้ไขว่า น่าจะมีการอบรมประชาชนให้เข้าใจระเบียบปฏิบัติและพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ ส่วนปัญหาอุปสรรคหลัก ๆ อีกประเด็นหนึ่งที่กลุ่มตัวอย่างเสนอก็คือ ปัญหาด้านงบประมาณ ดำเนินการเกี่ยวกับถาวรและกิจการต่าง ๆ ในวัด ซึ่งสรุปเป็น ๒ ประเด็น คือ งบประมาณไม่พอและงบประมาณพอแต่นำมาใช้ไม่ได้ ต้องผ่านความคิดเห็นจากหลายฝ่าย^{๕๐}

บุญมี ธิอุต ได้วิจัยสภาพและปัญหาการบริหารงานของพระสงฆ์ระดับปกครองจังหวัดลำปาง พบว่า ขาดการแนะนำให้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุด และการให้บริการประชาชน พระสงฆ์ขาดความสามารถในการวางแผนการอบรมสั่งสอนประชาชนหรือนักเรียน เพื่อให้ประชาชนและนักเรียนได้ค้นคว้าจากห้องสมุดขาดการศึกษาดูงานจากแหล่งวิทยาการอื่น ๆ ขาดอุปกรณ์ โสตทัศนูปกรณ์^{๕๑}

ศิริธร สุขโขใจ ศึกษาเรื่องการบริหารปฏิบัติงานของพระสงฆ์ระดับปกครองในจังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่ในการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ส่วนใหญ่สรุปได้ว่า เกิดจากการขาดงบประมาณ บุคลากร แหล่งวิชา การวางแผน ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน การประสานงานความร่วมมือ และการติดตามประเมินผล^{๕๒}

สมพิศ สวัสดิ์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของพระสงฆ์ระดับปกครองของวัดที่ได้รับรางวัลพระราชทาน ปีการศึกษา ๒๕๓๓ พบว่า ในส่วนพฤติกรรมของผู้บริหารที่แสดงออก

^{๕๐} พระครูสถิตินพคุณ เสนอสุข, "สภาพการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าอาวาสของพระสังฆาธิการ : กรณีศึกษาเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๐), หน้า (๑).

^{๕๑} บุญมี ธิอุต, "การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร", วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

^{๕๒} ศิริธร สุขโขใจ, "การปฏิบัติงานของพระสงฆ์ระดับปกครองในจังหวัดฉะเชิงเทรา", วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

นั้นจะต้องแสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้ปรากฏ จัดให้มีประชุม อบรม สัมมนา โดยกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติงาน จัดให้มีการประสานงาน พบปะสังสรรค์และให้มีการติดต่อสื่อสารแบบสองทางรวมทั้งจัดให้มีการนิเทศ และติดตามผลเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง ในการนิเทศต้องใช้ทักษะผู้นำและมนุษยสัมพันธ์ ในการนิเทศงานด้านต่างๆ^{๙๓}

กฤษฎา มมตะขบ ได้ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจ การปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พบว่าทัศนคติของพระสงฆ์โดยทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจเห็นว่า โครงสร้างอำนาจเดิมไม่สอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศ เจ้าอาวาสมีอำนาจมากเกินไปควรนำพระธรรมวินัยมายึดเป็นหลักในการตัดสินใจ ตัดสินปัญหา ควรมีการกระจายอำนาจให้พระสงฆ์ภูมิภาคในทุกชั้นตอนของการบริหาร การแต่งตั้งและถอดถอน รัฐควรเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือสถาบันศาสนามากขึ้น และนอกจากนี้ประชาชนควรเข้ามามีอำนาจในระดับที่เหมาะสม^{๙๔}

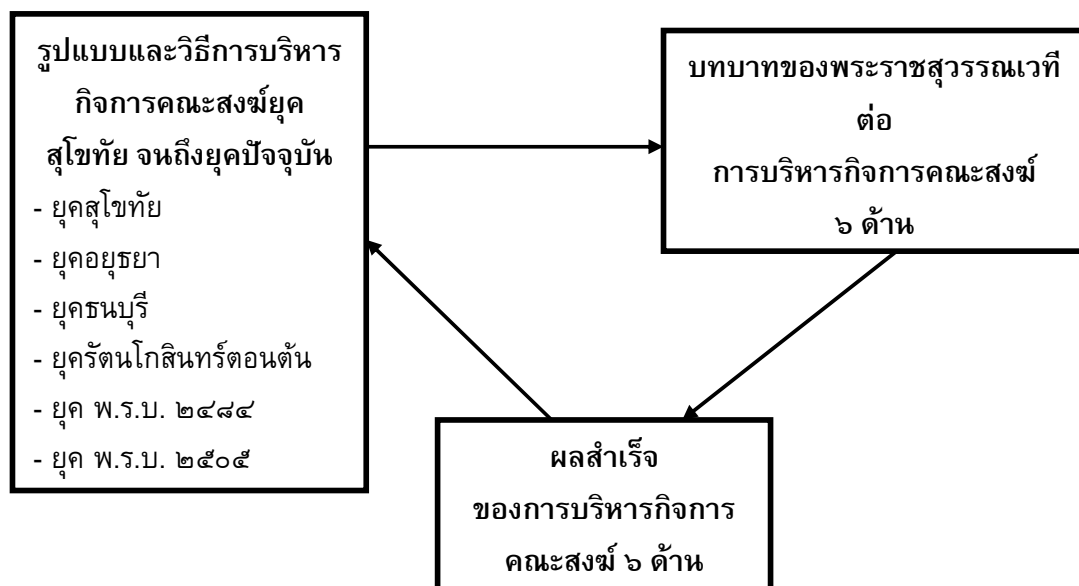
สรุปผลจากการศึกษางานวิจัยต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหาร ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหลายเรื่องที่น่าสนใจเป็นเรื่องเกี่ยวกับบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์เกือบทั้งสิ้น จะมีระบบการทำงานที่คล้ายคลึงกันและมีรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาองค์กรสงฆ์และกิจการคณะสงฆ์ที่ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น ผลการวิจัยแต่ละเรื่องที่น่าสนใจในการศึกษานี้ จะเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการทำวิจัยเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะสามารถนำมาเป็นกรณีศึกษาได้ ปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของการพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคสมัยใหม่นี้ได้ของผู้ที่ทั้งหลายที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้นนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ด้วย

^{๙๓} สมพิศ สวัสดิ์ดี, “พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่ได้รับรางวัลพระราชทานปีการศึกษา ๒๕๓๓”, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^{๙๔} กฤษฎา มมตะขบ, “ทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”, วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการเมืองและการปกครอง, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๗๕.

๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที (ประภม กนุตสิโล)” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที่ (ประถม กนุตสีโล) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ศึกษาบทบาท ในภารกิจการบริหารกิจการคณะสงฆ์ งาน ๖ ด้านของ พระราชสุวรรณหเวที่ (ประถม กนุตสีโล) โดยมีขั้นตอน วิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants)
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที่ (ประถม กนุตสีโล)” ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบโครงสร้าง (Structured Interview) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) เพื่อให้ได้ความจริง ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยอาศัยฐานคิดกระบวนการทัศน์แบบสร้างสรรค์นิยม (Constructive) ที่เป้าหมายของการวิจัยต้องอาศัยทัศนะของผู้ให้ข้อมูลมากที่สุดในการศึกษาสถานการณ์ที่ทำการศึกษา

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑๕ รูป ดังนี้

- ๑) พระราชสุวรรณหเวที่ (ประถม กนุตสีโล) เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง (วัดต้นสน)
- ๒) พระราชสุธรรมาภรณ์ (วิวัฒน์ จิตเปโม) เจ้าคณะอำเภอป่าโมก (วัดป่าโมกวรวิหาร)
- ๓) พระมหาสนอง เตชวีโร เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง (วัดอ่างทองวรวิหาร)
- ๔) พระครูวิสุทธิชัยคุณ (สะอาด สุชีโว) เจ้าคณะอำเภอไชโย (วัดมหานาม)

๕) พระครูปัญญาประโชต (พายัพ ปญญาโสโต) เจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ (วัดห้วยโรง)

๖) พระครูสุกิตติยาภิวัฒน์ (จลุง) รักษาการเจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง (วัดท่าโขง)

๗) พระครูสุวรรณธรรมรังษี (ทองหล่อ ปภาโกร) เจ้าคณะอำเภอแสวงหา (วัดหัวสะแกต)

๘) พระครูสิริวิฑูมิกิจ (พิษณุ วุฑูมิโก) เจ้าคณะอำเภอสสามโก้ (วัดสามโก้)

๙) พระครูสุทธิกิจจาทร (ประเวศ สุทธิธามาโน) เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง (วัดอ่างทองวรวิหาร)

๑๐) พระครูสุวัฒน์วรกิจ (สุพจน์ สุวจโจ) เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง (วัดช้าง)

๑๑) พระครูวิกรมธรรมโสภณ (วิชาญ เตชธมโม) เลขานุการเจ้าคณะอำเภอสสามโก้ (วัดสามโก้)

๑๒) พระครูโสภิตกิจจานุกิจ (นพดล กมโล) เลขานุการเจ้าคณะอำเภอป่าโมก (วัดป่าโมกวรวิหาร)

๑๓) พระครูสุเมธานุวัตร (ประเมษฐ จานิสโร) เลขานุการเจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ (วัดตลาดใหม่)

๑๔) พระครูพัฒนกิจจานุกูล (เจริญศักดิ์ ธีราจาโร) เลขานุการเจ้าคณะอำเภอไชโย (วัดมหานาม)

๑๕) พระสมุห์ถวิล ปิยธโร เลขานุการเจ้าคณะอำเภอแสวงหา (วัดแสวงหา)

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือโดยการให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือและนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้กับผู้ให้ข้อมูลที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อตรวจสอบความเข้าใจของข้อคำถาม ระยะเวลาที่ใช้สัมภาษณ์ แล้วปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้มีความถูกต้อง เหมาะสม

เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

สัมภาษณ์ พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล)

๑. พระเดชพระคุณฯ คิดว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอดีตกับปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง

๒. พระเดชพระคุณฯ คิดว่า อะไรคือข้อจำกัด หรือปัญหาอุปสรรค ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

๓. ตั้งแต่พระเดชพระคุณฯ ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง พระเดชพระคุณฯ มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน อย่างไรบ้าง

๓.๑ ด้านการปกครอง

๓.๒ ด้านการศาสนศึกษา

๓.๓ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

๓.๔ ด้านการเผยแพร่

๓.๕ ด้านการสาธารณูปการ

๓.๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๔. หลักการในการทำงานที่พระเดชพระคุณฯ ยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางในการทำงานมีอะไรบ้าง

๕. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระเดชพระคุณฯ นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง มีหลักธรรมอะไรบ้าง และนำมาใช้อย่างไร

๖. พระเดชพระคุณฯ มีบุคคลตัวอย่าง หรือบุคคลในอุดมคติที่เป็นผู้ให้กรอบความคิดในการทำงานหรือไม่ อย่างไร

๗. การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง มีปัญหา หรืออุปสรรคในการปฏิบัติงานอะไรบ้าง

๘. พระเดชพระคุณฯ มีแนวความคิดในการกำหนดทิศทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง โดยภาพรวมในอนาคต อย่งไรบ้าง

๙. พระเดชพระคุณฯ มีนโยบายเน้นการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ในด้านใดเป็นพิเศษ

๑๐. ในฐานะผู้นำ พระเดชพระคุณฯ มีแนวปฏิบัติที่จะสร้างพระสังฆาธิการในเขตปกครองให้เป็นที่ “ผู้นำ” และ “ผู้ตาม” ที่ดี อย่งไรบ้าง

๑๑. พระเดชพระคุณฯ คิดว่า หลักสัปปริสธรรม ๗ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับ “ภาวะผู้นำ” เพียงใด

สัมภาษณ์ เจ้าคณะอำเภอ, เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัด, เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอ

๑. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้จัดให้มีการประชุมพระสังฆาธิการในกรณีใดบ้าง

๒. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้ใช้หลักธรรมหมวดสัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างไรบ้าง จึงทำให้ผู้ร่วมงานในการสนับสนุน และเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้กำหนดแผนหรือโครงการในการปฏิบัติงานหรือไม่ อย่างไร

๓. ท่านคิดว่า การบริหารงานในตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ของพระราชสุวรรณหเวที มีลักษณะโดดเด่น ด้านใดบ้าง

๔. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้มอบหมายนโยบายในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ทั้ง ๖ ด้านของจังหวัดอ่างทอง อย่งไรบ้าง

๕. เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในเขตปกครองจังหวัดอ่างทอง ท่านเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้มีการสั่งการอย่างไรบ้าง

๖. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้มีวิธีการตรวจสอบ ติดตามผลงานต่างๆ การแก้ไข และอุปสรรคต่างๆ อย่างไร

๗. ท่านคิดว่าลักษณะพิเศษของเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ที่สร้างจุดแข็งในทางการบริหารให้เป็นที่ยอมรับแก่บุคคลทั่วไป มีอะไรบ้าง

๘. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้ใช้ภาวะผู้นำโน้มน้าวให้ท่านทำงานอย่างเป็นผลสำเร็จในด้านใดบ้าง

๙. ท่านคิดว่าเจ้าคณะจังหวัดอ่างทองมีผลงานเด่นในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านใดมากที่สุด เพราะเหตุใด

๑๐. ท่านมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ที่ต้องการให้เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เน้นการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองด้านใดเป็นกรณีพิเศษ(ข้อเสนอแนะ)

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

๑. ผู้วิจัยนำหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงพระสังฆาธิการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑๕ รูป เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

๒. ดำเนินการสัมภาษณ์โดยใช้เทคนิคดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๓. รวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์

๔. สรุปผล รายงานผล และเผยแพร่ผลการวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร (Documentary Data) ผู้วิจัยจะนำมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็นวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกและถอดข้อความจากเครื่องบันทึกเสียง แล้วนำมาเปรียบเทียบกันในด้านความคิดเห็นของแต่ละคน จากนั้นจะนำมาจัดเรียงเรียงข้อมูลใหม่เพื่อให้สามารถเข้าใจได้ง่าย และมีความชัดเจนยิ่งขึ้น และนำข้อมูลที่ได้มาประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปตามประเด็นวัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะหาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) นอกจากจะต้องการทราบการบริหารดังกล่าวแล้วยังจะทำให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางการส่งเสริม การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ ชาตภูมิของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล)

สถานะเดิม

พระราชสุวรรณเวที นามเดิม ประถม นามสกุล พงษ์สวัสดิ์ เกิดวัน ๒๒๒ ค่ำ ปีกุน ตรงกับวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐ อายุ ๖๓ พรรษา บิดาชื่อ นายย่วย มารดา ชื่อ นางแถ บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ที่ ๔ ตำบลนรสิงห์ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

วิทยฐานะ น.ธ.เอก ป.ธ. ๔ วัดต้นสน ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง

การบรรพชาอุปสมบท

พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) เข้ารับการบรรพชาอุปสมบท เมื่อวันที่ ๓ ๗ ๖ ค่ำ ปี มะแม ตรงกับวันที่ ๒๓ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ณ วัดปราสาท ตำบลนรสิงห์ อำเภอป่าโมก จังหวัดป่าโมก จังหวัดอ่างทอง โดยมี พระราชสุวรรณโมลี อดีตเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง และ เจ้าอาวาสวัดต้นสน เป็น พระอุปัชฌาย์ มี พระครูป่าโมกซ์คณารักษ์ วัดป่าโมก ตำบลป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เป็น พระกรรมวาจาจารย์ มี พระครูปราสาทสีลาจารย์ วัดปราสาท ตำบลนรสิงห์ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เป็น พระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า กนฺตสีโล

การศึกษา

พระราชสุวรรณเวที ได้รับการศึกษาเบื้องต้นจากโรงเรียนวัดปราสาท ตำบลนรสิงห์ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๑ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนวัดปราสาท ตำบลนรสิงห์ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๒ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก สังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดปราสาท ตำบลนรสิงห์ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง และ พ.ศ.๒๕๑๔ สอบไล่ได้ประโยค ๔ สังกัดสำนักศาสนศึกษาวัดต้นสน สำนักเรียนคณะจังหวัดอ่างทอง

การศึกษาพิเศษ

สอบประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) กระทรวงศึกษาธิการ เข้ารับการอบรมหลักสูตรครูฝ่ายศาสนาศึกษา จากวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร เข้ารับการอบรมหลักสูตรครูฝ่ายสามัญศึกษา ณ วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร เข้ารับการอบรมหลักสูตรครูฝ่ายปรีชาธรรมแผนกสามัญ ของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

ความชำนาญการ

แสดงเทศนาธรรม บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม งานนวัตกรรมการพัฒนาการศึกษา พิมพ์ดีด คอมพิวเตอร์

งานพิเศษ

พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล) เป็นกรรมการมูลนิธิตึกสงฆ์อาพาธ โรงพยาบาลอ่างทอง เป็นรองประธานกรรมการมูลนิธิสงฆ์จังหวัดอ่างทอง เป็นกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายหาทุน สำนักงานเหล่ากาชาดจังหวัดอ่างทอง เป็นกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายหาทุน สำนักงานประชาสงเคราะห์ จังหวัดอ่างทอง เป็นกรรมการพัฒนาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดอ่างทอง เป็นกรรมการพัฒนาการศึกษาจังหวัดอ่างทอง เป็นผู้ร่วมก่อตั้งสภาวัฒนธรรม จังหวัดอ่างทอง เป็นประธานศูนย์อบรมพัฒนาทางจิต เฉลิมพระเกียรติ กระทรวงศึกษาธิการ ประจำจังหวัดอ่างทอง เป็นประธานจัดอบรมพัฒนาทางจิต ให้แก่นักศึกษาวิทยาลัยช่างทองหลวง จำนวนนักศึกษาและครูอาจารย์ ๑๔๐ คน จำนวน ๓ วันและได้รับมอบหมายให้เป็นวิทยากรอบรมเจ้าคณะพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทองทุกระดับ ในการประชุมตามมติมหาเถรสมาคม ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๓-ปัจจุบัน

สมณศักดิ์

พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล) ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรเทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นโท ในพระราชทินนาม ที่ “พระครูอนุศาสน์โสภณ” ในปีพ.ศ.๒๕๒๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรรองเจ้าคณะอำเภอชั้นเอก ในพระราชทินนามเดิม ที่ “พระครูอนุศาสน์โสภณ” ในปี พ.ศ.๒๕๓๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอชั้นเอก ในพระราชทินนามเดิม ที่ “พระครูอนุศาสน์โสภณ” ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ “พระวิสิฐคุณาภรณ์” ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ และได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ “พระราชสุวรรณเวที” ในปี พ.ศ.๒๕๕๓

๔.๒ บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนฺตสีโล)

ด้านการปกครอง

พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนฺตสีโล) ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งด้านการปกครอง ดังนี้ พ.ศ.๒๕๑๔ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดต้นสน อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๑๕ เป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๑๗ เป็นเลขานุการคณะกรรมการสงฆ์จังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๒๓ เป็นเจ้าอาวาสวัดต้นสน พ.ศ.๒๕๒๓ เป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ครั้งที่ ๒ พ.ศ.๒๕๒๔ เป็นพระอุปัชฌาย์ พ.ศ.๒๕๒๖ เป็นผู้รักษาการเจ้าคณะตำบลบ้านอิฐ พ.ศ.๒๕๒๗ เป็นเจ้าคณะตำบลบ้านอิฐ พ.ศ.๒๕๒๙ เป็นรองเจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง พ.ศ.๒๕๓๘ เป็นเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๔๗ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๕๑ เป็นผู้รักษาการเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๕๒ เป็นเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๕๒ เป็นผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดอ่างทองวรวิหาร

ท่านได้ออกกติกาของวัด ดังนี้

๑. พระภิกษุสามเณร ผู้ขอเข้ามาอยู่อาศัยภายในวัด ต้องมีหนังสือรับรองของเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์
๒. ต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยทั้งนักธรรมและบาลีเต็มตามความสามารถของตน
๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติกรณียกิจตามหลักกัจจัตถ์ ๑๐ อย่าง และกติกาของวัดที่ประกาศใช้
๔. สำหรับพระภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ ต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย หรือ เข้ารับการอบรมเสริมความรู้ตามหลักสูตรอบรมพระนวกะของคณะสงฆ์อำเภอ
๕. ส่วนอารามิกชน หรือ ศิษย์ ให้ถือปฏิบัติตามกติกาของวัดโดยอนุโลม
๖. ห้ามเรียนและบอกเตร็จฉานวิชาทุกชนิด เช่นการบอกใบ้หวย เป็นต้น
๗. ห้ามส่งเสียงดัง หรือเล่นตลกคะนอง อันเป็นเหตุก่อความสงบสุขผู้อื่น
๘. ต้องพร้อมเพรียงกันช่วยเหลือกิจการของวัด หรือกิจการของคณะสงฆ์ที่จัดขึ้นภายในวัด
๙. ต้องช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดเสนาสนะที่พัก บริเวณวัด และยินดีในเสนาสนะที่วัดจัดให้
๑๐. เมื่อมีเหตุจำเป็นที่จะออกนอกบริเวณวัด ต้องบอกลาเจ้าอาวาส หรือภิกษุที่เจ้าอาวาสมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่แทนก่อนทุกครั้ง
๑๑. ห้ามนำบุคคลภายนอกเข้ามาพำนักอาศัยภายในวัด เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาส หรือภิกษุที่เจ้าอาวาสมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่แทน

ภายในวัดมีการทำอุโบสถสังฆกรรม (สวดพระปาติโมกข์) ทุกกึ่งเดือน ตลอดปีมีพระภิกษุสวดพระปาติโมกข์ ได้ ๓ รูป มีการทำวัตรสวดมนต์ เข้า – เย็น ทุกวัน ตลอดปีมีระเบียบการปกครองวัด โดยอาศัยหลักพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรม สาราณียธรรม อปริหานิยธรรม พระธรรมวินัย และคำสั่ง ระเบียบ กฎ มหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น

ด้านการศาสนาศึกษา

พระราชสุวรนเวที (ประถม กนฺตสีโล) เป็นพระสงฆ์ที่มีใจฝักใฝ่ต่องานการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในส่วนตนและส่วนรวม เริ่มจากได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ คือ พ.ศ.๒๕๑๔ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักศาสนศึกษาวัดต้นสน ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๒๓ เป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดต้นสน อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๒๕ เป็นกรรมการอำนวยการการสอบธรรมสนามหลวงจังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๒๖ เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง ภาค ๒ ณ วัดสุทัศน์ฯ พ.ศ.๒๕๒๗ เป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาประจำตำบลบ้านอิฐ พ.ศ.๒๕๒๙ เป็นรองเจ้าสำนักศาสนศึกษาอำเภอเมืองอ่างทอง พ.ศ.๒๕๒๙ เป็นกรรมการอำนวยการสอบบาลีสนามหลวงจังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๒๙ เป็นกรรมการอำนวยการตรวจประโยคธรรมชั้นนวกภูมิจังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๒๙ เป็นกรรมการอำนวยการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง ภาค ๒ พ.ศ.๒๕๓๘ เป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาอำเภอเมืองอ่างทอง พ.ศ.๒๕๓๘ เป็นประธานกรรมการสอบธรรมชั้นนวกภูมิ ประจำอำเภอเมืองอ่างทอง พ.ศ.๒๕๓๘ เป็นประธานกรรมการสอบธรรมสนามหลวงประจำอำเภอเมืองอ่างทอง พ.ศ.๒๕๔๑ เป็นกรรมการอำนวยการอบรมบาลีก่อนสอบ ภาค ๒ ณ วัดต้นสน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นคณะอนุกรรมการการศึกษาประจำจังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๕๒ เป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาจังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๕๒ เป็นประธานอำนวยการสอบธรรมสนามหลวงชั้นโท – เอก จังหวัดอ่างทอง พ.ศ.๒๕๕๒ เป็นประธานอำนวยการสอบบาลีสนามหลวง จังหวัดอ่างทอง

ทั้งนี้ พระราชสุวรนเวที ยังได้ส่งเสริมการศึกษาภายในสำนักศาสนศึกษาวัดต้นสน ดังนี้

๑. จัดตั้งกองทุน “มูลนิธิวัดต้นสน” เพื่อให้ดอกผลมาใช้จ่ายส่งเสริมและเป็นสวัสดิการของครูนักเรียนทั้งแผนกธรรมและบาลี เป็นค่าแบบเรียนพระปริยัติธรรม และหลักสูตรการเรียนการสอนต่างๆ ในสำนักเรียน ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) สาขาอ่างทอง เลขบัญชี ๓๘๔-๒-๑๖๘๗๑๐ ปัจจุบันมีเงินทุนทั้งสิ้นจำนวนเงิน ๑,๓๕๘,๖๑๐ บาท

๒. จัดตั้งกองทุน “พระราชสุวรนโมลี” อดีตเจ้าอาวาสวัดต้นสน อดีตเจ้าคณะ

จังหวัดอ่างทองนำดอกผลมาใช้จ่ายเป็นค่าอุปกรณ์การเรียนการสอนทั้งสองแผนกธรรม – บาลี ในสำนักศาสนศึกษาวัดต้นสนและสำนักเรียนที่ขาดแคลน ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) สาขาอ่างทอง เลขบัญชี ๓๘๔-๒-๑๗๐๕๐-๒ ปัจจุบันมีเงินทุนทั้งสิ้นจำนวนเงิน ๓๒๒,๐๐๒ บาท

ด้านการศึกษาสงเคราะห์

พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนตสีโล) ได้สนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ ดังนี้ คือ พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดต้นสน พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนศรีเมืองทองวิทยาของวัดต้นสน ซึ่งเปิดสอน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตั้งแต่ระดับมัธยมต้นถึงมัธยมปลาย พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาธรรมนิเทศจาก มหาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ท่านได้ตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา ตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา และตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นอุดมศึกษา รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๖๒๖,๔๕๗ บาท จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนตสีโล) ได้ตระหนักดีในหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่เสมอ ดังจะได้สรุปต่อไปนี้คือ พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นพระวิทยากรอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน ตำบลลาดกระวาด พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นพระธรรมทูตประจำจังหวัดอ่างทอง หน่วยที่ ๕ สายที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นกรรมการเผยแผ่ของคณะสงฆ์อำเภอเมืองอ่างทอง พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นพระวิทยากรหน่วยอบรมประชาชนระดับอำเภอ (อ.ป.อ.) พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นพระวิทยากรหน่วยอบรมประชาชนระดับจังหวัด (อ.ป.จ.) พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นพระวิทยากรอบรมประชาชนประจำหน่วยตำบลบ้านอิฐ พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นผู้อำนวยการฝึกอบรมพระวิทยากรนักเผยแผ่อำเภอเมืองอ่างทอง พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นผู้อำนวยการโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ได้จัดส่งพระวิทยากรผู้มีความรู้ความสามารถ ปฏิบัติงานร่วมกับส่วนราชการในโครงการแผ่นดินทองและหน่วยปฏิบัติงานจิตวิทยา จังหวัดอ่างทอง ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๘ ถึงปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๒๓ – ปัจจุบัน มีการจัดบวชศีลจาริณี เพื่อเป็นการส่งเสริมให้อุบาสกอุบาสิกาได้ ประพฤติปฏิบัติธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเพื่อทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไปมีพุทธศาสนิกชน ประมาณ ๕๐ กว่าจังหวัด เข้าร่วมศึกษาอบรมมีกำหนดดังนี้ วันขึ้น ๑-๙ ค่ำ เดือน ๑๐ รวม ๙ วัน ๙ ค่ำ เป็นประจำทุกปี พ.ศ. ๒๕๒๓ – ปัจจุบัน ได้จัดการอบรมปริวาสกรรมปฏิบัติธรรมเจริญสมาธิภาวนาและอบรมด้านทฤษฎี ทางพระพุทธศาสนาและหลักการปฏิบัติแก่พระภิกษุสงฆ์ มีกำหนดวันอบรมตั้งแต่วันที่ ๑๖ – ๓๑ ธันวาคม ของทุกๆ ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ – ปัจจุบัน จัดการให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิม

พระเกียรติ ในวันที่ ๑๑-๑๓ สิงหาคม และวันที่ ๔ - ๖ ธันวาคม เป็นประจำทุกปี มีการแสดง พระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ทำวัตรสวดมนต์ ทุกวันธรรมสวนะตลอดปี

ด้านการสาธารณูปการ

พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนฺตสีโล) ได้ทำงานด้านการเผยแผ่ควบคู่ไปกับงาน ด้านสาธารณูปการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้ การก่อสร้างภายในวัด ในปี พ.ศ.๒๕๔๘ เป็นประธาน ดำเนินการก่อสร้างศาลาพระศรีเมืองทอง จำนวน ๑ หลัง กว้าง ๒๕ เมตร ยาว ๔๐ เมตร ลักษณะทรงไทยประยุกต์ โครงสร้างทำด้วยเหล็กพื้นปูด้วยไม้เนื้อแข็ง มีข้อฟ้าใบระกา คันทวย หน้าบรรณ แล้วเสร็จบริบูรณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๘ ราคาค่าก่อสร้าง เป็นจำนวนเงิน ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๔๙ เป็นประธานดำเนินการก่อสร้างศาลาเพื่อประดิษฐานเจ้าแม่ กวนอิม จำนวน ๑ หลัง กว้าง ๙ เมตร ยาว ๑๕ เมตร ลักษณะทรงไทยประยุกต์ โครงสร้างทำ ด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ แล้วเสร็จบริบูรณ์ เมื่อ วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๔๙ ราคาก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๕๘๙,๑๒๙ บาท พ.ศ.๒๕๔๙ เป็นประธานดำเนินการ ก่อสร้างวิหาร เพื่อประดิษฐานหลวงพ่อบ้างปางง จำนวน ๑ หลัง กว้าง ๖ เมตร ยาว ๖ เมตร ลักษณะทรงไทยประยุกต์โครงสร้างทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ แล้ว เสร็จบริบูรณ์ เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๙ ราคาค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๕,๖๘๙,๑๒๙ บาท (ห้าล้านหกแสนแปดหมื่นเก้าพันหนึ่งร้อยยี่สิบเก้า บาทถ้วน) การปฏิสังขรณ์ภายในวัด พ.ศ.๒๕๔๘ เป็นประธานดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ศาลา การเปรียญ จำนวน ๑ หลัง โครงสร้างทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๘๐ เมตร ยาว ๑๑๐ เมตร เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาใหม่ เทพื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก พื้นปูกระเบื้อง และทาสี ข้อฟ้า ใบระกา หน้าบัน เปลี่ยนสายไฟ ติดตั้งพัดลม และเครื่องปรับอากาศ แล้วเสร็จบริบูรณ์เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๘ ราคาปฏิสังขรณ์ เป็นจำนวนเงิน ๑,๗๕๐,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๔๘ เป็นประธาน ดำเนินงานบูรณปฏิสังขรณ์ศาลาเจริญธรรม จำนวน ๑ หลัง โครงสร้างทำด้วยคอนกรีตเสริม เหล็ก กว้าง ๒๕ เมตร ยาว ๘๐ เมตร เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาใหม่ ปรับปรุงพื้นไม้ใหม่ เปลี่ยน สายไฟใหม่ ติดตั้งไฟฟ้า - พัดลม แล้วเสร็จบริบูรณ์ เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๘ ราคาค่าปฏิสังขรณ์เป็น จำนวนเงิน ๒๕๐,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๔๘ เป็นประธานดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์กุฏิสงฆ์รอบหอ สวดมนต์ จำนวน ๒๐ ห้อง โครงสร้างทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๘๐ เมตร เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาใหม่ ปรับปรุงพื้นไม้ใหม่ เปลี่ยนสายไฟ ติดตั้งไฟฟ้า - พัดลม แล้ว เสร็จบริบูรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘ ราคาค่าปฏิสังขรณ์เป็นจำนวนเงิน ๘๐,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๔๘ เป็นประธานดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์อุโบสถจำนวน ๑ หลัง โครงสร้างทำด้วยคอนกรีตเสริม เหล็ก กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาใหม่ ปรับปรุงยกพื้นให้พนัก้า เทพื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก และทาสี เปลี่ยนข้อฟ้า หน้าบันติดกระจกสี เขียนจิตรกรรมฝาผนัง พื้นปูกระเบื้องแกรนิต เปลี่ยนสายไฟ ติดตั้งพัดลม - โคมไฟ แล้วเสร็จบริบูรณ์ เมื่อพ.ศ. ๒๕๔๙

ราคาค่าปฏิสังขรณ์เป็นจำนวนเงิน ๘๐๐,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๕๐ เป็นประธานดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ห้องปฏิบัติธรรม จำนวน ๒๕ ห้อง ลักษณะทรงไทยประยุกต์ ๒ ชั้น โครงสร้างชั้นบนทำด้วยไม้และชั้นล่างทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๖ เมตร ยาว ๘ เมตร เปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคา เปลี่ยนประตู หน้าต่าง ติดมุงลวด ทาสี เปลี่ยนสายไฟ ติดตั้งระบบไฟฟ้า – พัดลม แล้วเสร็จบริบูรณ์ เมื่อ พ.ศ.๒๕๕๐ ราคาค่าปฏิสังขรณ์ เมื่อพ.ศ.๒๕๔ พ.ศ.๒๕๕๑ เป็นประธานดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์กุฏิสงฆ์ จำนวน ๓๘ หลังลักษณะทรงไทยประยุกต์ ๒ ชั้น โครงสร้างชั้นบนทำด้วยไม้และชั้นล่างทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง ๖ เมตร ยาว ๘ เมตร เปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคา เปลี่ยนประตูหน้าต่าง ติดมุงลวด ทาสี เปลี่ยนสายไฟ ติดหลอดไฟฟ้า แล้วเสร็จบริบูรณ์ เมื่อ พ.ศ.๒๕๕๑ ราคาค่าปฏิสังขรณ์ เป็นจำนวนเงิน ๑,๐๔๐,๐๐๐ บาท รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๖,๐๗๐,๐๐๐ บาท รวมงานก่อสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๑๑,๗๕๙,๑๒๙ บาท

การพัฒนาวัด ดังนี้

๑. จัดทำแบบแปลนแผนผังวัดแบ่งเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส
๒. จัดทำกำแพงล้อมรอบบริเวณวัด และจัดทำสวนหย่อม เป็นธรรมชาติ
๓. ตัดแต่งต้นไม้ภายในวัดให้เหมาะสมตามสภาพพื้นที่และการใช้งาน
๔. เทพื้นคอนกรีตบริเวณวัด จัดทำเป็นสถานที่จอดรถให้เป็นสัดส่วน
๕. ขอความร่วมมือพระภิกษุ – สามเณร ช่วยทำความสะอาดบริเวณวัด เช่น ศาลาการเปรียญ หอสวดมนต์ อุโบสถ กุฏิสงฆ์
๖. จัดบริเวณวัดให้เป็นสถานที่ร่มรื่น เป็นลานใจ ลานกีฬา เป็นต้น เพื่อต่อต้านยาเสพติด
๗. จัดสถานที่วัดให้ชุมชนใช้ประโยชน์ได้
๘. แต่งตั้งพระภิกษุภายในวัดช่วยดูแล รักษาของใช้ให้เป็นระเบียบ และ ช่วยดูแลรักษา ศาสนสมบัติของวัด และโบราณวัตถุ โบราณสถานของวัด

ด้านการสาธารณสงเคราะห์

พระราชสุวรรณหเวที (ประภม กนฺตสีโล) ได้จัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชน และชุมชน รอบ ๆ วัด สรุปรุได้ดังนี้คือ พ.ศ.๒๕๓๙ ได้รับพระราชทาน “เสมาธรรมจักร” จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี สาขาสงเคราะห์ประชาชน โดยบริจาคเครื่องอุปโภค บริโภคให้แก่ผู้ยากไร้ และผู้ประสบภัยธรรมชาติ อย่างต่อเนื่องทุกปี พ.ศ.๒๕๔๗ บริจาคเงินสร้างแท่นประดิษฐานองค์พระวิษณุกรรม ณ วิทยาลัยเทคนิคอ่างทอง ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นจำนวนเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๔๗ บริจาคเงินสมทบกองทุนมูลนิธิคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง วัดอ่างทองวรวิหาร ตำบล

บางแก้ว อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นจำนวนเงิน ๕,๓๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๔๗
 บริจาคเงินอุปถัมภ์โรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยวิทยามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นจำนวนเงิน ๑,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๔๘ บริจาคเงินสนับสนุน
 สงเคราะห์หนังสือการกุศล ในวาระวันเฉลิมพระเกียรติ เฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้า
 ฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นจำนวนเงิน ๕,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๔๙ บริจาคเงินสนับสนุนสงเคราะห์
 หนังสือการกุศล ในวาระงานฉลองครองราชย์ ครบ ๖๐ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็น
 จำนวนเงิน ๔,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๕๐ บริจาคเงินสมทบกองทุนมูลนิธิคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง
 วัดอ่างทองวรวิหาร ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นจำนวนเงิน ๕,๓๐๐
 บาท พ.ศ.๒๕๕๑ บริจาคเงินสมทบกองทุนมูลนิธิคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง วัดอ่างทองวรวิหาร
 ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นจำนวนเงิน ๕,๓๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๕๑
 บริจาคเงินเพื่อพัฒนาสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน โรงเรียนอ่างทองปัทมโรจน์วิทยาคม
 ตำบลบ้านอิฐ อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นจำนวนเงิน ๑,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๕๒
 บริจาคทรัพย์ตั้งมูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 เป็นจำนวนเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท พ.ศ.๒๕๕๒ บริจาคเงินได้ชีวิตโคและมอบโคตามโครงการ
 ธนาकारโค – กระบือ เพื่อเกษตรกรตามพระราชดำริ เนื่องในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระ
 ชนมพรรษา ๘๒ พรรษา ๘ ธันวาคม ๒๕๕๒ จังหวัดอ่างทอง เป็นจำนวนเงิน ๑๔,๐๐๐ บาท
 รวมเงินที่บริจาคในงานสาธารณสงเคราะห์จำนวน ๖๑๔,๑๐๐ บาท

บทสรุป

บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) สามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านการปกครอง พระราชสุวรรณเวที ได้จัดประชุม สัมมนา พระสังฆาธิการ
 การตรวจการคณะสงฆ์ซึ่งเป็นมติมหาเถรสมาคม และทำการตรวจตราวัดวาอารามในเขต
 ปกครองอยู่เสมอ ภายใต้วัดมีการทำอุโบสถสังฆกรรม (สวดพระปาติโมกข์) ทุกกึ่งเดือน
 ตลอดปีในวัดมีพระภิกษุสวดพระปาติโมกข์ได้ ๓ รูป มีการทำวัตรสวดมนต์ เช้า – เย็น ทุกวัน
 ตลอดปี มีระเบียบการปกครองวัด โดยอาศัยหลักพรหมวิหารธรรม สังคหัตถุทธรมสาราณีย
 ธรรม อปรินานียธรรม พระธรรมวินัย และคำสั่ง ระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระ
 พระสังฆราช และกฎหมายบ้านเมือง

ด้านการศาสนศึกษา พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) เป็นครูสอนพระปริยัติ
 ธรรม เป็นเจ้าสำนัก ศาสนศึกษาจังหวัดอ่างทอง เป็นประธานอำนวยการสอบธรรมสนามหลวง
 ชั้นโท – เอก จังหวัดอ่างทอง และเป็นประธานอำนวยการสอบบาลีสนามหลวง จังหวัดอ่างทอง

ด้านการศาสนศึกษา พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) ได้จัดตั้งทุน
 สงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา ตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา และตั้งทุน

สงเคราะห์นักเรียนชั้นอุดมศึกษา รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๖๒๖,๔๕๗ บาท จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระราชสุวรนเวที (ประถม กนฺตสีโล) ตรีหัตถิ์ในหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่อย่างสม่ำเสมอ โดยจัดให้มีการจัดบวชศีลจาริณี เพื่อเป็นการส่งเสริมให้อุบาสก อุบาสิกาได้ประพฤติปฏิบัติธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเพื่อทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไปมีเป็นประจำทุกปี ได้จัดการอบรมปริวาสกรรมปฏิบัติธรรมเจริญสมาธิภาวนา และอบรม ด้านทฤษฎีทางพระพุทธศาสนาและหลักการปฏิบัติแก่พระภิกษุสงฆ์ เป็นประจำทุกๆ ปี จัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ เป็นประจำทุกปี และจัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ทำวัตรสวดมนต์ ทุกวันธรรมสวนะตลอดปี

ด้านการศึกษาอุปการ พระราชสุวรนเวที (ประถม กนฺตสีโล) ได้ดำเนินการก่อสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดที่ชำรุดทรุดโทรมให้กลับมามีความโดดเด่นสวยงามอีกครั้ง จัดทำแบบแปลนแผนผังวัดแบ่งเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส จัดทำกำแพงล้อมรอบบริเวณวัด และจัดทำสวนหย่อม เป็นธรรมชาติ ตัดแต่งต้นไม้ภายในวัดให้เหมาะสมตามสภาพพื้นที่และการใช้งาน เทพื้นคอนกรีตบริเวณวัด จัดทำเป็นสถานที่จอดรถให้เป็นสัดส่วน ขอความร่วมมือพระภิกษุ – สามเณร ช่วยทำความสะอาดบริเวณวัด เช่น ศาลาการเปรียญ หอสวดมนต์ อุโบสถ กุฏิสงฆ์ จัดบริเวณวัดให้เป็นสถานที่ร่มรื่น เป็นลานใจ ลานกีฬา เป็นต้นเพื่อต่อด้านยาเสพติด จัดสถานที่วัดให้ชุมชนใช้ประโยชน์ได้ แต่งตั้งพระภิกษุภายในวัดช่วยดูแล รักษาของใช้ให้เป็นระเบียบ และ ช่วยดูแลรักษา ศาสนสมบัติของวัด และโบราณวัตถุ โบราณสถานของวัด

ด้านสาธารณสงเคราะห์ พระราชสุวรนเวที (ประถม กนฺตสีโล) ได้จัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชน และชุมชนมากมาย อาทิ บริจาคเงินสร้างแท่นที่ประดิษฐานองค์พระวิษณุกรรม ณ วิทยาลัยเทคนิคอ่างทอง ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง บริจาคเงินสมทบกองทุนมูลนิธิคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง วัดอ่างทองวรวิหาร ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง บริจาคเงินอุปถัมภ์โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ บริจาคเงินสนับสนุนสงเคราะห์หนังสือการกุศล ในวาระวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ บริจาคเงินไถ่ชีวิตโคและมอบโคตามโครงการธนาคารโค – กระบือ เพื่อเกษตรกรตามพระราชดำริ เนื่องในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๘๒ เป็นต้น ท่านได้รับพระราชทาน “เสมาธรรมจักร” จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี สาขาสงเคราะห์ประชาชน โดยบริจาคเครื่องอุปโภค บริโภคให้แก่ผู้ยากไร้ และผู้ประสบภัยธรรมชาติ อย่างต่อเนื่องทุกปี

๔.๓ ผลสำเร็จอันเกิดจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที

จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ จำนวน ๑๕ รูป ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนุตสีโล) โดยผู้สัมภาษณ์ได้แบ่งประเด็นสัมภาษณ์ ออกเป็น ๖ ด้าน พร้อมทั้งข้อเสนอแนะสรุปได้ดังต่อไปนี้

ด้านการปกครอง

พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนุตสีโล) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และยึดหลักภาวะผู้นำในการปกครอง โดยจะใช้หลักเหตุผลในการดูแลและปกครองอยู่เสมอ เพื่อให้การปกครองมีความเรียบร้อย สัมครสมานสามัคคีปรองดอง และเป็นมาตรฐานในแนวทางเดียวกัน ทั้งการปกครองคณะสงฆ์ทั้งจังหวัดอ่างทอง

ทั้งนี้ ในการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ท่านได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. จัดการประชุมประจำปี ๑ ละ ๒ ครั้ง ตามมติของมหาเถรสมาคมที่กำหนดให้เจ้าคณะจังหวัด จัดการประชุมภายในคณะสงฆ์ เป็นประจำทุกปี อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง เพื่อปรึกษาหาหรือเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ในเขตปกครองนั้นๆ และการจัดประชุมประจำปีในแต่ละครั้งนั้น ท่านได้เน้นย้ำอยู่เสมอให้คณะสงฆ์ในจังหวัดดูแลในเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดี ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ตามพระธรรมวินัย และกฎระเบียบต่างๆ ที่ได้วางไว้อย่างเคร่งครัดอยู่เสมอ^๑

๒. จัดการประชุมพระสังฆาธิการ ในระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เลขานุการเจ้าคณะอำเภอ เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เลขานุการเจ้าคณะตำบล เลขานุการรองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เพื่อชี้แจงการจัดโครงการต่างๆ ภายในการปกครองจังหวัดอ่างทอง ที่จะให้ดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน^๒

๓. การประชุมเพื่อเสนอแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ ภายในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง^๓

๔. การระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น ในกรณีที่ไม่สามารถตกลงกันได้ระหว่างภายในตำบลอำเภอ จึงต้องมีการเรียกประชุมเพื่อระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น ที่สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เพื่อให้อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นนั้นหมดไปโดยเร็ว

^๑สัมภาษณ์, พระราชสุธรรมมารถ (วิวัฒน์ จิตเปโม), เจ้าคณะอำเภอป่าโมก, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^๒สัมภาษณ์, พระมหาสนอง เดชวีโร, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^๓สัมภาษณ์, พระครูวิสุทธิชัยคุณ (สะอาด สุชีโว), เจ้าคณะอำเภอไชโย, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^๔สัมภาษณ์, พระครูปัญญาประโชต (พายัพ ปญญาโสโต), เจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

๕. การจัดประชุมตามโอกาสต่างๆ^๕

หลังจากที่มีการจัดประชุมขึ้นในกรณีต่างๆ พระราชสุพรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) ก็จะสั่งการและมอบหมายงานในการปฏิบัติให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนโดยเริ่มจาก จังหวัด อำเภอ ตำบล และเจ้าอาวาส ตามลำดับ เพื่อให้ปฏิบัติเป็นไปตามขั้นตอน ไม่ก้าวก่ายการทำงานของคนและกัน ทั้งนี้จะให้สิทธิในการปกครองขึ้นอยู่กับเจ้าคณะเป็นสำคัญ โดยเฉพาะจะให้สิทธิในการปกครองแก่เจ้าคณะอำเภอแต่ละอำเภอเต็มที่ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการปกครองและจะให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องของกฎหมายคณะสงฆ์ และกฎหมายบ้านเมือง หากเกิดปัญหาขึ้นในแต่ละอำเภอ

การมอบหมายงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองนั้น ท่านจะเน้นย้ำให้คณะสงฆ์ศึกษางานที่จะต้องทำ และให้ทำความเข้าใจในงานนั้นๆ อย่างชำนาญ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพในการทำงาน ทั้งนี้ การมอบหมายงานนั้น พระราชสุพรรณเวที จะดูจากศักยภาพของผู้ทำงาน โดยจะดูจากองค์ประกอบดังนี้ คือ ความรู้ ความสามารถ ศักยภาพ และให้ปฏิบัติงานเหมาะสมกับการงานและเวลา เพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการทำงาน และมีข้อผิดพลาดในการทำงานให้น้อยที่สุด

นอกจากนี้ยังได้ให้บุคลากรรู้จักการทำงานใน ๒ รูปแบบ คือ การทำงานแบบตัวบุคคลและการทำงานเป็นทีม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้งานในระดับต่างๆ และยังสร้างความสมัครสมานสามัคคีปรองดองในหมู่คณะอีกด้วย ในการปกครองนั้น จะเริ่มจากตัวของท่านเอง เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่า ในสิ่งที่พระเดชพระคุณฯ ส่งการหรือมอบหมายไปนั้น สามารถที่จะปฏิบัติได้จริง^๖

การปกครองของท่าน จะเน้นการใช้เวลา งาน บุคคล และรู้หน้าที่ที่ถูกต้อง และการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ เพื่อให้การปกครองมีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับตัวบุคคลในงานที่จะปฏิบัติรวมไปถึงการปฏิบัติงานให้ได้ตรงตามระยะเวลาที่กำหนด พระเดชพระคุณฯ ยังยึดหลักคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง โดยมีการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ในการบริหาร อันประกอบด้วย ธรรมัญญตา อุตัญญตา อดัตถัญญตา มัตตัญญตา กาลัญญตา ปริสัจญญตา และ ปุคคลัญญตา

นอกจากนี้ท่านยังได้ยึดหลักอปริหานิยธรรม ที่ทำให้การงาน หรือการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ที่ประกอบด้วย

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม

^๕สัมภาษณ์, พระครูสุกิตติยาภิวัฒน์ (จลฺง), รก.เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^๖สัมภาษณ์, พระสมุห์ถวิล ปิยธโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอแสวงหา, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕. ไม่ลู่อ่านาจัตถนา คือความอยากที่เกิดขึ้น

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า

๗. ตั้งสติระลึกรู้ไว้ในใจว่า เพื่อพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มา ขอให้มาที่มาแล้ว ขอให้อยู่ผาสุก^๗

หลังจากที่ท่านได้มอบหมายงานแล้วจะตรวจสอบ และติดตามการทำงานอยู่เสมอ ถ้าเป็นการทำงานที่สำคัญก็จะตรวจสอบโดยการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแล และตรวจสอบความถูกต้องเรียบร้อยในงานที่ทำ โดยการยกตัวอย่างกรณีของวัดที่บริหารจัดการได้ดี ขึ้นมาเป็นกรณีตัวอย่าง และยังให้รายงานผลการปฏิบัติงานทุกๆ ๓ เดือน หรือตามระยะเวลาที่กำหนด^๘

ทั้งนี้ หากเกิดปัญหา หรือข้อร้องเรียนขึ้น ท่านจะเน้นย้ำเสมอให้พระสงฆ์ทุกระดับ ให้ใช้พระคุณ ในการปกครอง ให้มีความเมตตา นำหน้า ให้มีการไกล่เกลี่ยให้ลงตัวกันก่อน โดยยึดหลักประนีประนอม เป็นสำคัญ เพื่อให้ปัญหา หรือเรื่องที่ร้องเรียนกันจบลงด้วยดีและรวดเร็ว โดยพยายามทำเรื่องใหญ่ ให้เป็นเรื่องเล็ก ทำเรื่องเล็ก ให้เป็นเรื่องไม่มีปัญหา^๙

แต่ถ้าไม่สามารถตกลงกันได้ ก็จะจัดประชุมกันในระดับพระสงฆ์แล้วให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตรวจสอบในเรื่องที่เกิดขึ้น โดยการพิจารณาเป็นไปตามลำดับขั้นตอน และจะต้องรายงานต่อผู้บังคับบัญชาทุกครั้งเสมอ โดยจะพิจารณาตามกฎหมายของคณะสงฆ์ และกฎหมายของบ้านเมืองเป็นหลัก

สรุปได้ว่า พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล) ได้ปกครองคณะสงฆ์ภายในเขตปกครองให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย โดยเริ่มจากการประชุม การมอบหมายงาน การสั่งการ การตรวจสอบ การรายงานผล การแก้ไขปัญหา และการลงโทษ โดยยึดพระธรรมวินัย เป็นหลัก และยังยึดหลักคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ และพระเถระผู้ใหญ่ มีอดีตเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง

^๗ สัมภาษณ์, พระครูพัฒนกิจจานุกูล (เจริญศักดิ์ ธีรจาโร), เลขานุการเจ้าคณะอำเภอไชโย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^๘ สัมภาษณ์, พระครูสุเมธานุวัตร (ประเมษฐ์ จานิสโร), เลขานุการเจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^๙ สัมภาษณ์, พระครูโสภิตกิจจานุกิจ (นพตล กมโล), เลขานุการเจ้าคณะอำเภอป่าโมก, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

พระธรรมโกศาจารย์ เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส เจ้าคณะภาค ๒ เป็นต้น จึงทำให้ท่านสามารถปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ด้านการศาสนศึกษา

พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนฺตสีโล) นอกจากจะดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดต้นสน และเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นตำแหน่งด้านการปกครองแล้ว พระเดชพระคุณยังเป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาจังหวัดอ่างทอง เป็นประธานอำนวยการสอบธรรมสนามหลวงชั้นโท – เอก จังหวัดอ่างทอง และเป็นประธานอำนวยการสอบบาลีสนามหลวง จังหวัดอ่างทอง เป็นต้น จะเห็นได้ว่า พระเดชพระคุณให้ความสำคัญทางการศาสนศึกษาเป็นอย่างยิ่ง^{๑๐}

อนึ่ง พระเดชพระคุณยังได้สนับสนุนให้พระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ที่ยังมีได้จบปริญญาตรี ได้มีโอกาสศึกษาต่อ โดยสนับสนุนให้เข้าศึกษาในหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บ.ส.) แล้วเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี และสนับสนุนให้ศึกษาต่อในระดับปริญญาโท และปริญญาเอก^{๑๑}

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า พระเดชพระคุณพระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนฺตสีโล) เป็นผู้มีความสนใจและให้ความสำคัญในด้านการศาสนศึกษา ภายในการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง เป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากการเอาใจใส่ในเรื่องการศึกษาของพระภิกษุ สามเณร และพระสังฆาธิการ โดยจัดให้ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป

ด้านการศึกษาสงเคราะห์

สำหรับงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ ของพระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนฺตสีโล) ท่านมีความโดดเด่นที่สุด คือ ท่านได้ตั้งทุนศึกษาสงเคราะห์แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษา ตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา และตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นอุดมศึกษา รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๖๒๖,๔๕๗ บาท จนกระทั่งถึงปัจจุบัน รวมทั้งมีการอบรมด้านศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม แก่พระภิกษุสามเณร มีการฝึกและปฏิบัติภารกิจวิปัสสนากรรมฐาน ให้พระภิกษุสามเณรและฆราวาส ทุกวันธรรมสวนะมีการอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน ทุกวันพระธรรมสวนะ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ให้การสนับสนุนการสอนจริยธรรม หนังสือพระพุทธศาสนา และส่งพระภิกษุภายในวัดไปช่วยสอนจริยธรรม และวิชาพระพุทธศาสนา ให้แก่โรงเรียนเทศบาล ๑ วัดต้นสน โรงเรียนเทศบาล ๒ วัดโล่สุทธาวาส โรงเรียนเทศบาล ๓ วัดชัยมงคล ตำบลลาดหลวง อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นต้น สนับสนุนศูนย์อบรมเด็กก่อน

^{๑๐} สัมภาษณ์, พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนฺตสีโล), เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๑๑} สัมภาษณ์, พระครูวิกรมธรรมโสภณ (วิชาญ เดชธมฺโม), เลขานุการเจ้าคณะอำเภอสามโก้, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

เกณฑ์ในวัด และนอกวัด ให้ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดอ่างทองใช้อาคารสถานที่ในการฝึกอบรมโครงการต่างๆ เป็นต้น^{๑๒}

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระราชสุวรนเวที (ประถม กนฺตสีโล) ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยคำนึงถึงหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และเหล่าอริยสาวกต่างๆ นอกจากนี้ยังยึดหลักตามคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์อยู่เสมอ โดยมุ่งเน้นภาคปริยัติ และภาคปฏิบัติควบคู่กันไป จะเห็นได้จากการที่ท่านเป็นผู้อำนวยการโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองได้จัดส่งพระวิทยากรผู้มีความรู้ความสามารถ ปฏิบัติงานร่วมกับส่วนราชการในโครงการแผ่นดินทองและหน่วยปฏิบัติงานจิตวิทยา จังหวัดอ่างทอง ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๘ ถึงปัจจุบัน จัดทำโครงการบวชศีลจาริณี เพื่อเป็นการส่งเสริมให้อุบาสกอุบาสิกาได้ ประพฤติปฏิบัติธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเพื่อทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไปมีพุทธศาสนิกชน ประมาณ ๕๐ กว่าจังหวัด เข้าร่วมศึกษาอบรมมีกำหนด รวม ๙ วัน ๙ คืน เป็นประจำทุกปี ได้จัดโครงการอบรมปรีวาสนกรรมปฏิบัติธรรมเจริญสมาธิภาวนา และอบรม ด้านทฤษฎี ทางพระพุทธศาสนาและหลักการปฏิบัติแก่พระภิกษุสงฆ์ มีกำหนดวันอบรมตั้งแต่วันที่ ๑๖ – ๓๑ ธันวาคม ของทุกๆ ปี และปัจจุบันได้จัดโครงการการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ เป็นประจำทุกปี^{๑๓}

ด้านการสาธารณูปการ

นอกจากงานด้านการปกครอง ด้านการศึกษา และด้านการเผยแผ่แล้ว พระราชสุวรนเวที (ประถม กนฺตสีโล) ยังมุ่งมั่นบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดให้กลับคืนสู่สภาพเดิมทุกประการ จนทำให้วัดมีความโดดเด่น และสะอาดเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของประชาชนทั่วไป

ท่านยังได้จัดทำแบบแปลนแผนผังวัดแบ่งเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส จัดทำกำแพงล้อมรอบบริเวณวัด และจัดทำสวนหย่อม เป็นธรรมชาติ ตัดแต่งต้นไม้ภายในวัดให้เหมาะสมตามสภาพพื้นที่และการใช้งาน เทพื้นคอนกรีตบริเวณวัด จัดทำเป็นสถานที่จอดรถให้เป็นสัดส่วน ขอความร่วมมือพระภิกษุ – สามเณร ช่วยทำความสะอาดบริเวณวัด เช่น ศาลาการเปรียญ หอสวดมนต์ อุโบสถ กุฏิสงฆ์ จัดบริเวณวัดให้เป็นสถานที่ร่มรื่น เป็นลานใจ ลานกีฬา

^{๑๒}สัมภาษณ์, พระครูสุวัฒนวรภิกข (สุพจน์ สุวฺจโจ), เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๑๓}สัมภาษณ์, พระครูสุวรนธรรมรังสี (ทองหล่อ ปภาภโร), เจ้าคณะอำเภอแสวงหา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

เป็นต้น เพื่อต่อต้านยาเสพติด^{๙๔} จัดสถานที่วัดให้ชุมชนใช้ประโยชน์ได้ แต่งตั้งคณะกรรมการมาควบคุมดูแลทางด้านการศึกษา เพื่อให้งานด้านการศึกษา และสาธารณูปการเกิดความเสียหายน้อยที่สุดอีกทั้งยังช่วยแนะนำในการก่อสร้าง และงานด้านสาธารณูปการแก่วัดต่างๆ ในเขตปกครองอีกด้วย แต่งตั้งพระภิกษุ สามเณรภายในวัดช่วยดูแล รักษาของใช้ให้เป็นระเบียบ และ ช่วยดูแลรักษา ศาสนสมบัติของวัด และโบราณวัตถุ โบราณสถานของวัดอีกโสดหนึ่ง^{๙๕}

ด้านสาธารณสงเคราะห์

พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนฺตสีโล) ได้จัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชน และชุมชนมากมาย อาทิ บริจาคเงินสร้างแท่นที่ประดิษฐานองค์พระวิษณุกรรม ณ วิทยาลัยเทคนิคอ่างทอง ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง^{๙๖} บริจาคเงินสมทบกองทุนมูลนิธิคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง วัดอ่างทองวรวิหาร ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง บริจาคเงินอุปถัมภ์โรงเรียนพุทธศาสนาวินาศวิทยามหาวิทยาลัยมหาราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ บริจาคเงินสนับสนุนสงเคราะห์หนังสือการกุศล ในวาระวันเฉลิมพระเกียรติ เฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ บริจาคเงินไถ่ชีวิตโคและมอบโคตามโครงการธนาคารโค – กระบือ เพื่อเกษตรกรตามพระราชดำริ เนื่องในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๘๒ เป็นต้น จนกระทั่งท่านได้รับพระราชทาน “เสมาธรรมจักร” จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี สาขาสงเคราะห์ประชาชน โดยบริจาคเครื่องอุปโภค บริโภคให้แก่ผู้ยากไร้ และผู้ประสบภัยธรรมชาติอย่างต่อเนื่องทุกปี

การที่พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนฺตสีโล) เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง สามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ให้มีความเรียบร้อย มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ดังกล่าวมาแล้วนั้น สาเหตุเพราะท่านมีคุณลักษณะที่ทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยดี ดังจะสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. มีการให้พระสังฆาธิการเสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะร่วมกันอยู่เสมอ^{๙๗}

^{๙๔} สัมภาษณ์, พระครูสุทธิกิจจาทร (ประเวศ สุทธิธาดา), เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๙๕} สัมภาษณ์, พระครูสิริวิฑูรกิจ (พิษณุ วิฑูจน์โก), เจ้าคณะอำเภอสสามโก้, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๙๖} สัมภาษณ์, พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนฺตสีโล), เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๙๗} สัมภาษณ์, พระครูสุวรรณหธรรมรังสี (ทองหล่อ ปภากรโ), เจ้าคณะอำเภอสว่างหา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

๒. มีความเอาใจใส่ และการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมสมกับเป็นผู้นำอย่างแท้จริง^{๑๘}

๓. มีพรหมวิหารธรรม สม่าเสมอ

๔. เป็นผู้รู้คน รู้งาน รู้ตน^{๑๙}

๕. มีนโยบายชัดเจน เอาใจใส่ต่องาน และตรวจสอบงานที่สั่งการอยู่เสมอ^{๒๐}

๖. ให้ความเป็นธรรมกับทุกๆ ฝ่าย และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆ อย่างเคร่งครัด

๗. เป็นคนตรงไป ตรงมา^{๒๑}

๘. มีความเอาใจใส่ทั้งงาน การบริหาร และบุคคล อีกทั้งยังมีการติดตามการทำงาน เสียสละเวลาอยู่เสมอ และยังปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ถูกต้องอยู่เสมอ^{๒๒}

๙. บุคลิกภาพของท่าน มีความสุขุม เยือกเย็น มีภาวะความเป็นผู้นำสูง

๑๐. พูดแล้วสามารถทำ หรือปฏิบัติได้ตามที่พูด^{๒๓}

๑๑. มีความกล้าคิด กล้าทำในสิ่งที่ดีที่สุด มีความคิดแบบก้าวหน้า และมีการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพมากขึ้น และยังให้ความสำคัญในแต่ละงานอยู่เสมอ โดยมีการคำนึงถึงงาน และความจำเป็นของงานที่จะทำ นอกจากนี้ยังให้กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน และยึดเป้าหมายอยู่ที่ตัวบุคคลเป็นสำคัญ^{๒๔}

ถึงแม้ว่า พระราชสุพรรณเวที (ประถม กนตสีโล) จะได้ดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพียงใด แต่ก็ยังมีส่วนที่พระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทองได้เสนอแนะให้มีการเพิ่มเติมและปรับปรุงในบางประเด็น ดังนี้

^{๑๘} สัมภาษณ์, พระครูปัญญาประโชต (พ่ายบ ปญญาโสโต), เจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๑๙} สัมภาษณ์, พระครูสุกิตติยาภิวัฒน์ (จลุง), รก.เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๒๐} สัมภาษณ์, พระราชสุธรรมาภรณ์ (วิวัฒน์ จิตเปโม), เจ้าคณะอำเภอป่าโมก, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๒๑} สัมภาษณ์, พระครูสุวัฒน์วรกิจ (สุพจน์ สุวจใจ), เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๒๒} สัมภาษณ์, พระครูพัฒนกิจจานุกูล (เจริญศักดิ์ วีระจาโร), เลขานุการเจ้าคณะอำเภอไชโย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๒๓} สัมภาษณ์, พระครูวิสุทธิชัยคุณ (สะอาด สุชีโว), เจ้าคณะอำเภอไชโย, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๒๔} สัมภาษณ์, พระมหาสนอง เดชวีโร, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

๑. ควรเน้นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้มากขึ้น โดยการส่งเสริมและขยายและครอบคลุมทั้งจังหวัด^{๒๕}

๒. ควรเน้นการศึกษาให้ความรู้โดยเฉพาะระเบียบกฎหมายเถรสมาคม การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระสังฆาธิการควรมีบทบาทในการเผยแผ่ให้มากกว่านี้ โดยเน้นการเผยแผ่เชิงรุก มากกว่าเชิงรับ^{๒๖}

๓. ควรส่งเสริมเรื่องการศึกษาของพระภิกษุสามเณรให้มากขึ้น และบางครั้งผู้ปฏิบัติงานก็ต้องการกำลังใจจากพระผู้ใหญ่ ระดับผู้ปกครอง ในเรื่องของ ปริยัติ และปฏิบัติ

๔. ต้องการให้เจ้าคณะจังหวัดให้ความสำคัญแก่พระภิกษุ สามเณร อย่างทั่วถึงมีการปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยมากขึ้น เน้นให้พระภิกษุ สามเณร เข้มงวดในการปฏิบัติกิจวัตร โดยเฉพาะการสวดมนต์ ทำวัตรเช้า-เย็น

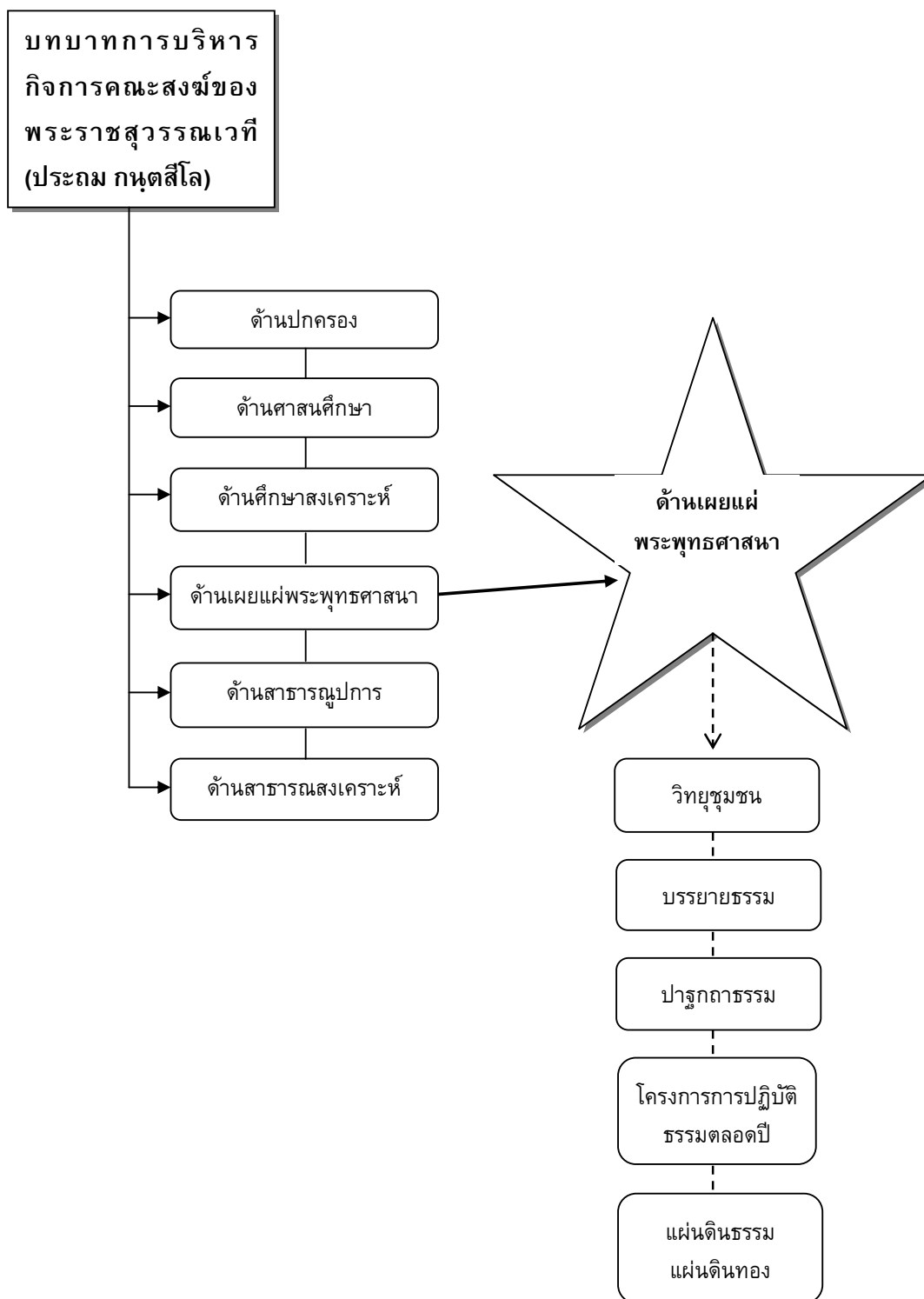
๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) มีความโดดเด่นในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีความสามารถพิเศษในการแสดงเทศนาธรรม บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม และท่านได้จัดตั้งวิฑูยชุมชนขึ้นภายในวัดต้นสน เพื่อเป็นช่องทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกช่องทางหนึ่ง ได้ดำเนินมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ได้รับการยกย่องจากทางภาครัฐและเอกชน โดยมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาศึกษาดูงานที่สถานีวิฑูยชุมชนวัดต้นสน เป็นประจำ

จึงนับได้ว่า พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล) เป็นผู้มียุทธศาสตร์โดดเด่นในด้านการเผยแผ่ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

^{๒๕} สัมภาษณ์, พระครูสิริวุฒิกิจ (พิษณุ วุฑฺฒโก), เจ้าคณะอำเภอสามโก้, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

^{๒๖} สัมภาษณ์, พระครูสุวรรณธรรมรังสี (ทองหล่อ ปภากรโ), เจ้าคณะอำเภอแสวงหา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

แผนภูมิที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนุดสีโล)” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัย จนถึงยุคปัจจุบัน เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ของราชสุวรรณหเวที (ประถม กนุดสีโล) และเพื่อศึกษาผลสำเร็จอันเกิดจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนุดสีโล) เป็นการศึกษาเชิงเอกสารและใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑๕ รูป โดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ รูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัย จนถึงยุคปัจจุบัน

๕.๑.๑.๑ รูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ยุคสุโขทัย

พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัย เป็นนิกายมหายาน เพราะสืบทอดมาจากสมัยขอมมีอำนาจ ครั้นถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงพระองค์ขยายอำนาจไปทางใต้ ทรงเลื่อมใสในพระเถระนิกายเถรวาท ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากลังกา จึงทรงอาราธนาพระเถระจากเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อมาปรับปรุงพุทธศาสนาและพระสงฆ์ในสุโขทัย เมื่อคณะสงฆ์ทางใต้ขึ้นไปปรับปรุง คณะสงฆ์สุโขทัยจึงหันกลับมาถือนิกายหินยาน หรือเถรวาทมากขึ้น คณะสงฆ์สุโขทัยแบ่งออกเป็น ๒ คณะใหญ่ๆ คือ (๑) คามวาสี (นิกายเดิม) เป็นพระที่มีอารามอยู่ใกล้บ้านใกล้เมืองหรืออยู่ในบ้านในเมือง เล่าเรียนคันถธุระ (ศึกษาพระไตรปิฎก) (๒) อรัญญวาสี มาจากลังกา ทางลังกานิยมเรียกคณะนี้ว่า “วนวาสี” แปลว่า “ผู้อยู่ป่า” ปรากฏในศิลาจารึกว่า พระเจ้าแผ่นดินซึ่งครองกรุงสุโขทัย ทรงจัดให้พระมหาสวามีสังฆราช ที่มาจากลังกาอยู่ในอรัญญิกประเทศ คือ อัมพวันวนาราม วัดสวนมะม่วง นอกพระนครเป็นพระอยู่ในอารามป่า เล่าเรียนวิปัสสนา

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์การปกครองคณะสงฆ์ มิได้แบ่งการปกครอง เป็นการปกครองร่วมกันบังคับบัญชาตามลำดับชั้น (๑) พระสังฆราช เป็นตำแหน่งสูงสุดของการปกครองคณะสงฆ์ (๒) “ปู” คงจะเป็นตำแหน่งรองจากสังฆราช (ปัจจุบันเรียกว่า พระครู) (๓) “มหาเถระ” คงได้แก่พระผู้มีพรรษา ผู้คงแก่เรียน รัฐธรรมวินัยทั่วไป แต่มิใช่ตำแหน่งที่กษัตริย์แต่งตั้ง อาจจะมีตำแหน่งทางการปกครองเป็นเจ้าของคณะ หมู่ วัด หรือสมภารวัดก็ได้ (๔) สมัยสุโขทัยตอนปลายได้มีประเพณีพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ครั้งรับมาจากลังกา (๕) ในสมัยสุโขทัยบางครั้งเรียก “คณะคามวาสี”

ว่า ฝ่ายขวา “คณะอรัญญาบาลี” ว่า ฝ่ายซ้าย แต่ชื่อคณะคามวาสีและคณะอรัญญาบาลีคงมีใช้ต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา เข้าใจว่า “ตำแหน่งสังฆราช” กับ “ปุครู” เป็นสมณศักดิ์ในสมัยนั้น สุโขทัยมีสังฆราชหลายพระองค์แต่การปกครองไม่มีเอกภาพเหมือนกรุงรัตนโกสินทร์เพราะหัวเมืองใหญ่ที่เป็นประเทศราชเจ้าเมืองก็ตั้งสังฆราชเป็นประมุขในแต่ละเมืองเป็นประมุขในสมัยหลังปรากฏเรียกตำแหน่งพระเถระเจ้าคณะเมืองว่า “สังฆราชา” อยู่หลายแห่ง สังฆราชจึงมีใช้มีองค์เดียว ส่วนปุครูนั้นเมืองใหญ่ๆ อาจมีหลายองค์ ถ้าเมืองเล็กมีองค์เดียว ขึ้นตรงต่อสังฆราช พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา (พิมพ์ พ.ศ.๒๔๕๕) ว่า “.....มูลเหตุแห่งการแยกคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ เกิดขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ราว พ.ศ.๒๔๒๗ พระองค์ทรงระลึกถึงพระมหาเถรคันฉ่อง (ชาวมอญ) จึงโปรดให้เป็นสังฆราช ครองวัดมหาธาตุ มีพระทินนามว่า สมเด็จพระอริยวงศญาณฯ ครั้งนั้นคณะสงฆ์แยกเป็น ๒ คณะ คือ คณะเหนือให้ขึ้นต่อสมเด็จพระอริยวงศญาณฯ คณะใต้ขึ้นต่อสมเด็จพระวันรัตน์ (สังฆราชาเดิม คือ คณะป่าแก้ว) คณะสงฆ์นั้นสันนิษฐานว่าน่าจะแบ่งออกเป็น ๓ คณะ คือ (๑) คณะคามวาสีฝ่ายขวา (๒) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย (๓) คณะอรัญญาบาลี

๕.๑.๑.๒ รูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ยุคอยุธยา

ยังคงถือแบบอย่างสุโขทัย แต่เพิ่มขึ้นมาอีกคณะคือ “คณะป่าแก้ว” สืบเนื่องจากตามตำนานโยนก กล่าวว่า เมื่อ พ.ศ.๑๙๖๕ พระเถระชาวเข็ยงใหม่ ๗ รูป พระเถระชาวอยุธยา ๒ รูปและพระเถระชาวเขมร ๑ รูป เดินทางไปลังกาและได้บวชแปลงเป็นสิงหลนิกายในสีม้าน้ำ แม่น้ำกัลยาณีในสำนักพระวันรัตนมหาเถระ เมื่อบวชใหม่แล้วก็ปฏิบัติอยู่ในลังกานานหลายปีจึงเดินทางกลับขากลับนิมนต์พระเถระชาวลังการมาด้วย ๒ รูป เมื่อถึงอยุธยาแล้วก็แยกย้ายกันไปเผยแผ่ ตั้งนิกายขึ้นมาใหม่เรียกว่า “ป่าแก้ว” (วันรัตน = ป่าแก้ว) คณะนี้ยังปรากฏที่นครศรีธรรมราชและพัทลุง เช่น วัดเขียนคณะป่าแก้ว เป็นต้น คณะนี้ปฏิบัติเคร่ง ประชานจึงสนับสนุนมาก

สมณศักดิ์ในสมัยอยุธยาเพิ่มเป็น ๓ ชั้น คือสังฆราช กับ พระครู ยังเอาแบบสุโขทัยเพิ่มตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช บังคับบัญชาคณะสงฆ์ทั่วอาณาจักร แบ่งการปกครองดังนี้ (๑) สมเด็จพระสังฆราช ว่าการทั่วราชอาณาจักร (๒) พระสังฆราช ว่าการหัวเมืองใหญ่ๆ (๓) พระครู ว่าการหัวเมืองเล็ก หรือในราชธานี

ต่อมาจึงยกพระครูให้สูงเท่ากับพระสังฆราชหัวเมือง ที่เราเรียกว่า “พระราชาคณะ” อยู่ทุกวันนี้ คำว่า “สมเด็จพระสังฆราช” เป็นภาษาเขมรที่นำมาใช้ ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชในสมัยพระนารายณ์มหาราช ปรากฏในหนังสือของลาลูแบร์ “เรื่องเมืองไทย” ว่า พระวันรัตน์เป็นสมเด็จพระสังฆราชที่มหาสังฆปริณายกปกครองคณะสงฆ์ทั้งปวง แต่ในหนังสือเก่าๆ มีชื่อ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายคามวาสี ส่วนสมเด็จพระวันรัตน์ เป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญญาบาลี รูปใดมีพรรษามากรูปนั้นก็จะเป็นสมเด็จพระสังฆราช

๕.๑.๑.๓ รูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ยุคกรุงธนบุรี

การปกครองสงฆ์ยุคนี้เอาแบบอย่างมาจากอยุธยา และในตอนกลางรัชกาล การคณะสงฆ์เจริญมาก แต่ตามพงศาวดารกล่าวว่า ในตอนปลายรัชกาลก็เสื่อมลง เพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีสำคัญผิดไป แต่ก็นับว่าพระองค์ก็ทรงได้กอบกู้ฐานะพระสงฆ์ไว้เท่าๆ กับการกอบกู้เอกราชของชาติไว้นั่นเอง

๕.๑.๑.๔ รูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ยุคกรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๑ ทรงปรับปรุงคณะสงฆ์พอสรุปได้ดังนี้

๑. ให้พระภิกษุบางรูปลาสิกขา เพราะทรงปฏิบัติไม่เหมาะสมในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และโปรดเกล้าให้ตั้งแต่งใหม่หมด สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) วัดบางหว้าใหญ่ ซึ่งถูกถอดยศในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชอีก นับว่าเป็นสังฆราชองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

๒. รัชกาลที่ ๑ ได้ออกกฎหมายสงฆ์ เพิ่มขึ้นจากวินัยสงฆ์อีกด้วย กฎหมายที่ออกมา มี ๑๐ ฉบับ ฉบับแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ ฉบับสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๔ นับเป็นกษัตริย์องค์แรกที่ออกกฎหมายคณะสงฆ์ เนื่องจากอยู่ระหว่างการฟื้นฟูบ้านเมืองและเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๓. สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๒ อันดับ คือ พระราชาคณะผู้ใหญ่ และ พระราชาคณะสามัญ พระราชาคณะผู้ใหญ่กำหนดไว้ ๔ ชั้น คือ

๓.๑ สมเด็จพระสังฆราช ชาย-ชวาได้แก่สมเด็จพระอริยวงศ์และสมเด็จพระวันรัตน์

๓.๒ พระพุฒาจารย์ เจ้าคณะใหญ่ธวัชวาสิ พระพุทธโฆษาจารย์ ผู้ช่วยสังฆปริณายก พระพิมลธรรม เจ้าคณะรองฝ่ายซ้าย พระธรรมวโรดม เจ้าคณะรองฝ่ายขวา

๓.๓ พระพรหมมุนี พระธรรมเจดีย์ คณะเหนือ พระธรรมไตรโลก คณะใต้

๓.๔ พระเทพกวี คณะเหนือ พระเทพมุนี คณะใต้ พระญาณไตรโลก เจ้าคณะรองธวัชวาสิ นอกจากนี้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญทั้งหมด คือ พระเทพโมลี พระธรรมโกษา พระโพธิวงศ์ เป็นต้น แต่พระโพธิวงศ์ ยกเป็นชั้นเทพในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือรัชกาลที่ ๑ ส่วนพระราชาคณะยังไม่มี

รัชกาลที่ ๒

คณะสงฆ์ยังไม่เปลี่ยนแปลง สมณศักดิ์ที่น่าสนใจ คือ รัชกาลที่ ๒ ทรงตั้งพระเจ้าน้อยยาเธอพระองค์เจ้าवासกรี ซึ่งผนวชอยู่ที่วัดพระเชตุพนเป็น “พระองค์เจ้าพระราชาคณะกรมหมื่นนุชิตชิโนรสศรีสุตขัตติยวงศ์” แต่มีสมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะชั้นสามัญ

รัชกาลที่ ๓

ทรงปฏิรูปคณะสงฆ์ขึ้น เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับคณะสงฆ์มีดังนี้

๑. โปรดให้รวมพระอารามหลวงและอารามราษฎร์ในกรุงเข้าเป็นคณะหนึ่งต่างหาก เรียกว่า "คณะกลาง" ขึ้นในกรมหมื่นนุชิตชิโนรส
๒. คณะสงฆ์เพิ่มขึ้นมี ๔ คณะ คือ
 - ๒.๑ คณะเหนือ
 - ๒.๒ คณะใต้
 - ๒.๓ คณะกลาง
 - ๒.๔ คณะอารัญวาสี
๓. มีคณะใหม่เกิดขึ้นในรัชกาลนี้คือ คณะธรรมยุติ ครั้งแรกจำนวนน้อยอาศัยอยู่กับคณะกลาง

รัชกาลที่ ๔

คณะสงฆ์เริ่มดีขึ้น จำนวนพระสงฆ์เริ่มมากขึ้นตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๓ ทั้งยังมีคณะใหม่เพิ่มขึ้นอย่างเป็นทางการคือ คณะธรรมยุติ และคณะอารัญวาสีเดิมกลับหายไปไม่ทราบชัดว่าหายไปไหน ตอนเริ่มรัชกาลยังมีอยู่ คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศเป็นเจ้าของคณะ แต่ชื่ออารัญวาสีค่อยๆ หายไปในภายหลัง ด้านสมณศักดิ์รัชกาลนี้เพิ่มมากขึ้น และทรงเห็นว่า กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ทรงคุณธรรมยิ่งกว่าสังฆนายกอื่นๆ จึงโปรดตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกสถาปนาขึ้นเป็น "กรมสมเด็จพระปรมาณุกุชิตชิโนรส" เป็นประธานสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร และทรงสถาปนาพระพิมลธรรม (อู่) วัดสุทัศน์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณอนโรดมตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๓ ที่จะให้เป็นสังฆราชา แต่ตอนนี้ยังไม่ได้เป็นสังฆราชา เป็นเพียงเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายเหนือเท่านั้น และทรงยกพระพุทธรโฆษาจารย์ (จิม) เป็นสมเด็จพระพุทธรโฆษาจารย์ด้วย ส่วนการปกครองหัวเมืองแต่เดิมตำแหน่งเป็นพระสังฆราชา รัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปลี่ยนเป็น สังฆปาโมกข์ มียศเทียบเท่าพระครู แต่บางเมืองก็มียศเท่าพระราชาคณะ ใช้ราชทินนามเหมือนกรุงเทพฯ

สมัยรัชกาลที่ ๕

เป็นระยะที่กิจการทุกส่วนของประเทศได้รับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากระบบเก่าสู่ระบบใหม่ ด้านศาสนาก็เช่นเดียวกัน มีการปฏิรูปขึ้นในทุกๆ ด้านเวลานั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ได้ทรงช่วยในด้านการคณะสงฆ์เป็นอย่างดี ด้านสมณศักดิ์ มีที่น่าสนใจคือ ในรัชกาลนี้ได้เพิ่มสมณศักดิ์ชั้น "ราช" ขึ้นใหม่ ครั้นก่อนพระราชาคณะมี ๔ ชั้น คือ

พระราชอาณาเขต ๑ ชั้น เมื่อเพิ่มชั้นราชชั้น จึงมี ๕ ชั้น ส่วนชั้นสามัญกลายเป็นชั้นที่ ๖ จึงเรียงตามลำดับใหม่ได้ดังนี้

๑. ชั้นสมเด็จพระ
๒. ชั้นรองสมเด็จพระ
๓. ชั้นธรรม
๔. ชั้นเทพ
๕. ชั้นราช
๖. ชั้นเทพ

และต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะของบางตำแหน่ง เช่นเลื่อนพระพรหมมุนีจากชั้น ๓ ขึ้นเป็นชั้น ๒ เลื่อนพระธรรมโกษาจารย์จากชั้นสามัญเป็นชั้นที่ ๓ เป็นต้น เรื่องสำคัญในวงการสงฆ์ คือการมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์อย่างจริงจังขึ้น ซึ่งควรจะรู้โดยละเอียดไว้ดังนี้

๕.๑.๑.๕ รูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ยุคพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑

ก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ เราทราบมาแล้วว่าคณะสงฆ์จัดเป็น ๓ นิิกาย คือ

๑. มหานิกาย
๒. ธรรมยุติกนิกาย
๓. รามัญนิกาย

ทั้งหมดนี้สืบมาจากทักษิณนิกายหรือเถรวาท แต่ก็มีอุตรนิกาย หรือมหายานอยู่บ้างคือ พระอานนท์กับพระจีนฝ้ายหลังนี้มีได้รับการยกย่องเป็นพระภิกษุสงฆ์ คงถือว่าเป็นนักพรตเท่านั้น มาถึงรัชกาลที่ ๕ จึงทรงตั้งหัวหน้าฝ่ายอานนท์เป็นพระครู และฝ่ายจีน เป็นพระอาจารย์ ก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็ยังคงมี ๔ คณะเหมือนรัชกาลที่ ๓,๔ คือ

๑. คณะเหนือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (แสง) วัดราชบูรณะ เป็นเจ้าคณะใหญ่ โดยมารวมเอาวัดทางเหนือมาขึ้นกับคณะนี้ และคณะนี้ก็ขึ้นตรงต่อมหาดไทย

๒. คณะใต้ สมเด็จพระวันรัตน์ (ชิต) วัดมหาธาตุเป็นเจ้าคณะใหญ่ รวมเอาวัดทางใต้มาขึ้นกับคณะนี้ และขึ้นต่อกรมพระกลาโหมและกรมท่า

๓. คณะกลาง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (หม่อมเจ้าสังฆทัต) วัดพระเชตุพน เป็นเจ้าคณะใหญ่ รวมเอาวัดในส่วนกลางและนครเขื่อนขันธ์ (อ.พระประแดง) มาขึ้นในคณะนี้ แต่ที่ปรากฏจริงวัดในส่วนกลางไปขึ้นต่อคณะเหนือก็มี คณะใต้ก็มีสืบสนอยู่

๔. คณะธรรมยุติ เวลานั้นยังไม่มีสมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ มีพระศาสนโสภณเป็นเจ้าคณะรอง รวมเอาวัดธรรมยุติทั่วราชอาณาจักรขึ้นคณะนี้ ผู้ปกครองต่อมาเป็นพระราชอาณาเขตที่เป็นเจ้าเสียส่วนมาก สมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ของคณะนี้มีฐานานุกรมเป็นพิเศษกว่าคณะอื่นๆ

การปกครองแบ่งเป็นคณะ ๔ คณะนี้ที่น่าสนใจก็คือ ไม่ทราบเหตุใดจึงแบ่งเช่นนี้
เข้าใจว่า เปลี่ยนมาจากคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คณะอรัญวาสีและคณะคามวาสีฝ่ายขวา ครั้งกรุง
เก่าคือ

คณะเหนือ = คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย

คณะใต้ = คณะคามวาสีฝ่ายขวา

คณะอรัญวาสี

คณะกลาง

ทั้งหมดนี้มีมาแล้วครั้งรัชกาลที่ ๓ ต่อมาคณะอรัญวาสีค่อยๆ หายไปพร้อมกับคณะคามวาสี
จึงเหลือเพียง ๓ คณะ ครั้นต่อมาจึงมีคณะธรรมยุติกขึ้นจึงเป็น ๔ คณะอีก

ครั้นต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๑๒๑) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้โปรดให้ตรา พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติ
ธรรมวินัย ให้สอดคล้องกับการปกครองบ้านเมือง พ.ร.บ. ฉบับนี้กำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่อีก ๔
คณะ รวมเป็น ๘ รูป ทั้ง ๘ รูปนี้เป็น "กรรมการมหาเถรสมาคม" ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางงาน
ปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร พ.ร.บ. ฉบับนี้ กำหนดให้มีสมเด็จพระสังฆราชองค์เดียวเป็น
ผู้บัญชาเด็ดขาด เป็นประธานของมหาเถรสมาคม การปกครองแบ่งออกเป็นมณฑล เมือง แขวง
และวัด ทั้งหมดนี้แบ่งกันขึ้นตามคณะใหญ่ทั้ง ๔ พ.ร.บ. นี้มี ๔๕ มาตรา และให้เสนาบดีกระทรวง
ธรรมการ (ปัจจุบันคือ รมต.กระทรวงศึกษา) รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

สำหรับคณะธรรมยุตินั้น เดิมรวมอยู่กับคณะกลางและได้แยกเป็นคณะต่างหาก ครั้ง
แรกนั้นไม่มีเจ้าคณะใหญ่ พ.ศ. ๒๓๙๓ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ จึงได้ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่
ต่อมาก็คือ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

สมัยรัชกาลที่ ๖-๗

การคณะสงฆ์ดำเนินตาม พ.ร.บ. ฉบับนี้ตลอด แต่ตอนปลายรัชกาลที่ ๗ คณะสงฆ์
กลุ่มหนึ่ง แสดงสังฆมตติจะให้มีการแก้ไข พ.ร.บ. ฉบับนี้ การเคลื่อนไหวขยายวงกว้างออกไปจน
ต้องมีการเปลี่ยนแปลงในครั้งรัชกาลที่ ๘

สมัยรัชกาลที่ ๘

คณะรัฐบาลปฏิบัติ ซึ่งมีพ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ก็พยายาม
แก้ไข พ.ร.บ. เก่า และต้องการจะรวมนิกายทั้ง ๒ คือมหานิกายกับธรรมยุตินิกายเข้าด้วยกัน
เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๔๘๔ พระยาพหลฯ ได้อุปสมบท ณ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน
ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อรวมนิกาย การอุปสมบทครั้งนี้มีมนต์พระนั่งอันดับ ๕๐ รูป มีพระมหานิกาย ๓๔
รูป พระธรรมยุติก ๑๕ พระรามัญ ๑ เมื่อพระยาพหลฯ ลาสิกขาบทไปแล้ว คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติก
ก็ครองวัดมหาธาตุเสีย การรวมนิกายจึงไม่สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม ความพยายามรวมnikายก็มีผลบ้าง คือ สภาผู้แทนได้ออกกฎหมายสงฆ์เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๙๔ นั่นคือ " พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๙๔" มี ๖๐ มาตรา ไม่มีมาตราใดแบ่งแยกการปกครอง พ.ร.บ.ฉบับนี้ประกอบด้วย คณะสังฆมนตรี สังฆสภา พระธรรมทร (อัยการ) พระวินัยธร (ผู้พิพากษา) เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส อำนาจสูงสุดอยู่ที่ สมเด็จพระสังฆราช นอกนี้ยังแบ่งส่วนในคณะสังฆมนตรีออกเป็นองค์การใหญ่ๆ ๔ องค์การ คือ

๑. องค์การปกครอง ทำหน้าที่ฝ่ายปกครอง
๒. องค์การศึกษา ทำหน้าที่ฝ่ายการศึกษา
๓. องค์การเผยแผ่ ทำหน้าที่เผยแผ่อบรม
๔. องค์การสาธารณูปการ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการก่อสร้างบูรณะ

พ.ร.บ.ฉบับนี้เป็นฉบับประชาธิปไตย คณะสงฆ์สอดคล้องกับบ้านเมืองทุกประการ ด้านการศึกษาสมัยนี้เจริญมาก เพราะองค์การศึกษาดูแลควบคุมตั้งแต่ส่วนกลางไปถึงส่วนภูมิภาค ด้านอื่นๆ ก็ได้รับการเอาใจใส่เช่นเดียวกัน

ต่อมาเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๕ สมัยที่ พณฯ จอมพล ส. ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี (รัฐบาลปฏิวัติ) ต้องการให้ใช้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์เป็นไปอย่างรวดเร็วทันการ รัฐบาลจึงยกเลิก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ๒๔๙๔ เสีย และให้ออก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ๒๕๐๕ แทนโดยให้อำนาจเด็ดขาดกับฝ่ายปกครอง (เจ้าหน้าที่บ้านเมือง) และพระปกครองมากขึ้น แต่ด้านการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมนั้นด้อยลงอย่างเห็นได้ชัด จึงปรากฏว่าการศึกษาในระยะหลังนี้ไม่ก้าวหน้าเหมือนสมัย พ.ร.บ. ๒๔๙๔

๕.๑.๑.๖ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ.๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕)

สมัยรัชกาลที่ ๙

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลปัจจุบันนี้ เป็นการบริหารตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ให้เหตุผลในการประกาศใช้พระบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ความวุ่นวายทั้งภายในและภายนอกของคณะสงฆ์ และรัฐบาลภายใต้การนำของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยการนำพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาใช้อย่างเป็นทางการซึ่งพอประมวลสรุปเนื้อหาสาระได้ดังนี้ (๑) ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๙๔ นั้นหมายถึงการยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรี คณะวินัยธร อำนาจทั้งหมดมอบให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมใช้แทน (๒) สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทยและเป็น

ประธานมหาเถรสมาคม และมหาเถรสมาคมนั้น ประกอบด้วยสมเด็จพระราชาคณะจำนวน ๘ รูป เป็นโดยตำแหน่ง

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่นในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการมหาเถรสมาคมมี ๒๑ รูป เหมือนเดิมแต่ว่าอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่างชัดเจนกว่าฉบับ ๒๕๐๕ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) ด้านการสาธารณูปการ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับชั้นคือ ตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส

สรุป

รูปแบบและวิธีการบริการกิจการคณะสงฆ์ตั้งแต่ยุคสุโขทัย ยุคกรุงศรีอยุธยา ยุคกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จวบกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ การปกครองคณะสงฆ์ไทยยังปฏิบัติตามรูปแบบการปกครองของพระพุทธองค์ถือตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ คณะสงฆ์จะมีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร การพึ่งอำนาจรัฐน่าจะเป็นการสร้างความศรัทธาให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาไปตามนานาอารยประเทศ ถึงกระนั้นก็ตามพระสงฆ์ก็ยังอยู่บนกรอบแห่งพระธรรมวินัยเดียวกันนั่นเอง

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ มีกระบวนการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี และการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหารไปสู่ความเจริญและมีกฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้เฝ้ายามพร้อมด้านจริยวัตรข้อปฏิบัติที่ดีงาม และเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม

๕.๑.๑.๗ บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรนเวที (ประถม กนฺตสีโล)

บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ของพระราชสุวรนเวที (ประถม กนฺตสีโล) เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง สามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านการปกครอง ได้จัดประชุม สัมมนา พระสังฆาธิการ การตรวจการคณะสงฆ์ซึ่งเป็นมติมหาเถรสมาคม และทำการตรวจตราวัดวาอารามในเขตปกครองอยู่เสมอ ภายใต้วัดมีการทำอุโบสถสังฆกรรม (สวดพระปาติโมกข์) ทุกกึ่งเดือน ตลอดปีในวัดมีพระภิกษุสวดพระปาติโมกข์ ได้ ๓ รูป มีการทำวัตรสวดมนต์ เช้า – เย็น ทุกวัน ตลอดปี มีระเบียบการปกครองวัดโดยอาศัยหลักพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรมสาราณียธรรม อปริหานิยธรรม พระธรรมวินัย และคำสั่ง ระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และกฎหมายบ้านเมือง

ด้านการศึกษา เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นเจ้าสำนัก ศาสนศึกษาจังหวัดอ่างทอง เป็นประธานอำนวยการสอบธรรมสนามหลวงชั้นโท – เอก จังหวัดอ่างทอง และเป็นประธานอำนวยการสอบบาลีสนามหลวง จังหวัดอ่างทอง

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้ตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กในระดับชั้นประถมศึกษา และทำการเพิ่มทุนการศึกษาตลอดเวลา นอกจากนี้ยังเป็นประธานในการมอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนอีกด้วย

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านตระหนักดีในหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่เสมอ โดยจัดทำหนังสือเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่างๆ มากมาย ได้บรรยายธรรมอบรมอยู่เสมอเช่นกัน และได้จัดทำโครงการอบรมเสริมความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป เช่น การอบรมเสริมความรู้พระภิกษุภายในพรรษา การอบรมเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ที่เข้ารับตำแหน่งใหม่ เป็นต้น

ด้านสาธารณูปการ ตั้งแต่ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดต้นสน ก็ได้ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานต่างๆ ทั้งในเขตสังฆาวาส และเขตพุทธาวาสที่ชำรุดทรุดโทรมให้กลับมามีความโดดเด่นสวยงามอีกครั้งหนึ่ง เป็นที่ชื่นชม และอนุโมทนาของสาธุชนที่ได้พบเห็น อีกทั้งยังตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแลการก่อสร้าง และสาธารณูปการ เพื่อให้งานด้านสาธารณูปการนั้นเป็นไปตามการวางแผนที่ได้ตั้งใจ นอกจากนี้ ท่านยังได้ให้คำปรึกษากับพระสังฆาธิการต่างๆ ในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดอีกด้วย

ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้จัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชน และชุมชนรอบๆ วัดต้นสน ประกอบด้วย ซ่อมแซมถนน บริเวณทางเข้าวัด และรอบๆ ชุมชนวัดต้นสน เพื่อความสะดวกในการสัญจรไปมา ของประชาชน ติดตั้งเสาไฟฟ้าโคมไฟส่องสว่างทั่วบริเวณวัด และรอบๆ ชุมชนวัดต้นสน เพื่อความสะดวกในการเดินทาง และความปลอดภัยใน

ชีวิต และทรัพย์สิน อนุเคราะห์ประชาชน และหน่วยงานราชการในการใช้สถานที่ภายในวัดจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดเลือกตั้งในโอกาสต่างๆ เป็นต้น มีโครงการสงเคราะห์ต่างๆ โดยให้ความช่วยเหลือประชาชนทั่วไป สงเคราะห์ศพไม่มีญาติ จัดหาแพทย์มาให้บริการตรวจ และรักษาโรคแก่ประชาชน และภิกษุสามเณรภายในวัด การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ และการตั้งโรงเรียนเลี้ยงอาหารแก่ประชาชนที่มาร่วมงานในเทศกาลต่างๆ ทางพุทธศาสนา

๕.๑.๑.๗ ผลสำเร็จอันเกิดจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล)

จากบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล) เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เห็นได้ว่า ท่านให้ความสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน นั้นเท่าเทียมกัน โดยยึดหลักคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอริยสงฆ์สาวกต่างๆ และครูบาอาจารย์ที่ได้ทำการสั่งสอนเรื่อยมา เพื่อให้อยู่ในกฎ ระเบียบ การปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จนทำให้เห็นว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทองนั้น มีความสัมพันธ์กันทั้ง ๖ ด้าน ยกตัวอย่างเช่น

ด้านการปกครองกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทุกครั้งที่ท่านจัดการประชุม พระสังฆาธิการก็จะกล่าวถึงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่เสมอ เน้นย้ำให้มีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในทุกๆ โครงการ เป็นต้นว่า การอบรมเสริมความรู้แก่พระนวกะ ในระดับอำเภอ หรือเขต ก็จะทำให้มีการอบรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่เสมอ หรือการให้พระสังฆาธิการในระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์ ที่ดำรงตำแหน่งใหม่ หลังจากที่มีการอบรมทางด้านวิชาการแล้ว ก็จะทำให้มีการอบรมการวิปัสสนากรรมฐานอีกด้วย

ด้านการศาสนศึกษากับการศึกษาสงเคราะห์ ท่านก็ให้ความสำคัญใน ๒ ด้านนี้ อย่างเท่าเทียมเป็นต้นว่า พระเดชพระคุณ ฯ จะสนับสนุนการเรียนการสอนของพระภิกษุสามเณร ทั้งทางธรรมและทางโลก หากพระภิกษุสามเณรรูปใดสามารถสอบผ่านในระดับความรู้ของชั้นนั้น ๆ ก็จะมีมอบทุนการศึกษาให้อยู่เสมอ หรือจะพิจารณาให้มีโอกาสได้รับทุนเล่าเรียนหลวงอีกด้วย เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการศึกษาต่อของพระภิกษุสามเณรในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

ด้านการสาธารณูปการกับด้านสาธารณสงเคราะห์ ท่านสนับสนุนให้มีการปฏิสังขรณ์ของวัดวาอารามอยู่เสมอ โดยเริ่มที่วัดที่ท่านอาศัยอยู่ก่อน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า ท่านก็สามารถปฏิบัติให้เห็นก่อนได้ว่า ในสิ่งที่ได้สั่งการหรือแนะนำไป สามารถปฏิบัติได้จริง จึงแนะนำให้วัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทองให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ เสนาสนะถาวรวัตถุอยู่คู่วัด มิให้เสื่อมสลาย หรือรกร้าง เป็นที่ไม่น่าดูของสาธุชนทั่วไป และยังแนะนำว่า ถ้าวัดน่าอยู่คู่ดี ญาติโยมก็จะเริ่มเข้าวัดมากขึ้น และถ้าหากว่าวัดใดมีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่ด้วย ก็จะสามารถดึงดูดญาติโยมเข้าวัดเพิ่มมากขึ้น และเมื่อญาติโยมเข้าวัดแล้วสิ่ง

ต่างๆ ก็จะทำให้วัดดีขึ้นมาเอง นอกจากนี้ยังเน้นย้ำมิให้เลือกปฏิบัติต่อญาติโยมคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษ ให้ปฏิบัติกับญาติโยมทุกคนเท่าเทียมกันอย่างเสมอภาค ให้มีมาตรฐานและระดับเดียวกันทั้งหมด และยังอนุเคราะห์ประชาชน และชุมชน การซ่อมแซมถนนบริเวณทางเข้าวัด และรอบๆ ชุมชนวัดต้นสน ตลอดจนถึงการติดตั้งเสาไฟฟ้าโคมไฟส่องสว่างทั่วบริเวณวัด และรอบๆ ชุมชน ทั้งนี้ยังอนุญาตให้หน่วยงานราชการในการใช้สถานที่วัดจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น จัดการเลือกตั้งในโอกาสต่างๆ เป็นต้น ตลอดจนถึงการสงเคราะห์ศพไม่มี และการจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ มากมาย

จากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ของพระราชสุวธรรมเวที (ประถม กนตสีโล) ดังกล่าว จะทำให้เห็นว่า ท่านสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ให้มีประสิทธิภาพ เกิดผลสัมฤทธิ์ในทางที่ดีต่อด้านต่างๆ มากมาย เป็นที่ประจักษ์ชัด เป็นที่ไว้วางใจของพระมหาเถระผู้ปกครองโดยตรงของท่าน และเป็นที่ยอมรับของพระภิกษุสามเณรและญาติโยม ประชาชนทั่วไป

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวธรรมเวที (ประถม กนตสีโล) ทำให้เกิดการอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ว่า พระราชสุวธรรมเวที ได้มีแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ที่สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย ดำเนินตามพระพุทธบัญญัติ ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม พร้อมกับประยุกต์หลักพุทธธรรม เช่น หลักอริยปไตย สังคหวัตถุธรรม พรหมวิหารธรรม อปริหานิยธรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นสื่อในการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง การปกครองของท่านเองก็มีบทบาทโดดเด่นทั้งด้านการบริหารและการจัดการไม่ว่าจะเป็นด้านแนวคิด วิธีการปกครองคณะสงฆ์ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการ ศาสนสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ จัดได้ว่า พระราชสุวธรรมเวที เป็นนักบริหารที่มีความคิดและวิธีการทำงานที่มีวิวัฒนาการอย่างไม่หยุดนิ่ง ซึ่งทำให้ผู้วิจัยนำผลการวิจัยในครั้งนี้มาประมวลเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

ด้านการปกครอง ส่งเสริมให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการบริหาร พัฒนาบุคลากรคณะสงฆ์ให้มีความรู้ในด้านต่างๆ ส่งเสริมคนดีมีความรู้ความสามารถในการทำงาน ควบคู่ไปกับการปฏิบัติธรรม ภายในวัดมีการทำอุโบสถสังฆกรรม (สวดพระปาติโมกข์) ทุกกึ่งเดือน ตลอดปีมีพระภิกษุสวดพระปาติโมกข์ ได้ ๓ รูป มีการทำวัตรสวดมนต์ เช้า – เย็น ทุกวัน ตลอดปี มีระเบียบการปกครองวัด โดยอาศัยหลักพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรม สาราณียธรรม อปริหานิยธรรม พระธรรมวินัย และคำสั่ง ระเบียบ กฎ มหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น

ด้านการศาสนศึกษา ได้จัดตั้งกองทุน “มูลนิธิวัดต้นสน” เพื่อให้ดอกผลมาใช้จ่าย ส่งเสริมและเป็นสวัสดิการของครูนักเรียนทั้งแผนกธรรมและบาลี เป็นค่าแบบเรียนพระปริยัติธรรม และหลักสูตรการเรียนการสอนต่างๆ ในสำนักเรียน ปัจจุบันมีเงินทุนทั้งสิ้นจำนวนเงิน ๑,๓๕๘,๖๑๐ บาท และจัดตั้งกองทุน “พระราชสุพรรณโมลี” อดีตเจ้าอาวาสวัดต้นสน อดีตเจ้าคณะจังหวัดอ่างทองนำดอกผลมาใช้จ่ายเป็นค่าอุปกรณ์การเรียนการสอนทั้งสองแผนกธรรม – บาลี ในสำนักศาสนศึกษาวัดต้นสนและสำนักเรียนที่ขาดแคลน ปัจจุบันมีเงินทุนทั้งสิ้นจำนวนเงิน ๓๒๒,๐๐๒ บาท ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมและสร้างบุคคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในพระสัทธรรมอย่างแท้จริง อันจะเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาพระพุทธศาสนาสืบไป

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้ตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนในระดับประถมศึกษา และทำการเพิ่มทุนการศึกษาอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณร มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม โดยทางธรรมนั้น เป็นประจำทุกปี เพื่อส่งเสริม เป็นขวัญและกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนในระดับสูงๆ ขึ้นไป สำหรับพระภิกษุสามเณรที่ศึกษาเล่าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย ท่านก็ส่งเสริมให้การศึกษาในด้านนี้เช่นเดียวกัน โดยมีทุนการศึกษาให้เล่าเรียนในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้มีการศึกษาที่ต่อเนื่อง

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความ ที่นำเสนอมีความเด่นด้านการใช้ภาษาการอธิบายกระชับ ชัดเจน เข้าใจง่าย ได้มีการยกพุทธศาสนสุภาษิต ยกอุทาหรณ์ เล่านิทาน เปรียบเทียบตัวอุปมาอุปมัย ใช้วิธียกบุคคลเป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นและถือว่าเป็นรูปแบบและแนวทางที่ท่านได้นำเอาออกมาเผยแผ่พุทธธรรมมากที่สุด พุทธธรรมที่ท่านนำเสนอเป็นเรื่องง่ายๆ ใกล้ตัว ท่านได้อธิบายเนื้อหาสาระธรรมชัดเจน แจ่มแจ้ง ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงในชีวิตประจำวัน และสามารถนำไปใช้ปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและคนส่วนรวมได้

ด้านการสาธารณูปการ มีการจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแลการก่อสร้าง และสาธารณูปการ เพื่อให้งานด้านสาธารณูปการนั้นเป็นไปตามการวางแผนที่ได้ตั้งใจ โดยให้ถือว่าพระทุกรูปที่อยู่ภายในวัด มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดหาทุนการก่อสร้าง และร่วมกันก่อสร้างวัดร่วมกันทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังอุปถัมภ์วัดในเขตปกครองที่มีสภาพทรุดโทรม โดยการจัดโครงการ “วัดช่วยวัด” เพื่อให้แต่ละวัดในเขตปกครองมีสภาพเท่าเทียมกัน ไม่แตกต่างกันมาก

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้จัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชน และชุมชนรอบๆ วัดต้นสน นอกจากนี้ยังอนุเคราะห์ประชาชน และหน่วยงานราชการในการใช้สถานที่ภายในวัดจัดกิจกรรมต่างๆ และยังมีโครงการสงเคราะห์ต่างๆ โดยให้ความช่วยเหลือ

ประชาชนทั่วไป สงเคราะห์ศพไม่มีญาติ การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ และการตั้งโรงทานเลี้ยงอาหารแก่ประชาชนที่ไปร่วมงานเทศกาลทางพระพุทธศาสนาที่วัดเป็นประจำ

จึงกล่าวได้ว่า พระราชสุวรนเวที (ประถม กนฺตสีโล) มีแนวคิดในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ชัดเจน ประสานความคิดที่เหมาะสมทั้งทางโลกและทางธรรม โดยท่านเป็นพระเถระที่มีความเป็นผู้นำ เป็นที่น่าเคารพยำเกรงของผู้ใต้บังคับบัญชา มีความพึงพอใจของผู้ร่วมงาน จึงทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จและมีคุณภาพ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรมเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย อิงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม เป็นแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ศูนย์ราชการ และที่สำคัญ คือสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการปกครองคณะสงฆ์ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ซึ่งพอสรุปได้ว่า ด้านการปกครอง ส่งเสริมให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการบริหาร พัฒนาบุคลากรคณะสงฆ์ให้มีความรู้ในด้านต่างๆ ส่งเสริมคนดีมีความสามารถได้ทำงาน สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เข้มแข็ง ส่วนด้านการศึกษา ส่งเสริมพัฒนาให้พระภิกษุ สามเณร มีความรู้ด้านปริยัติธรรม เป็นผู้นำสังคมด้านการศึกษาและด้านการเผยแผ่ ส่งเสริม ผลิตบุคลากรให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งเชิงรุกและเชิงรับ

ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาสมบุญ พันธุ์สุข ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๔” ซึ่งผลการวิจัยพบว่าการบริหารจัดการของวัดพัฒนาตัวอย่าง โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งเกิดจากวัดพัฒนาตัวอย่างได้มีการดูแลเอาใจใส่ในการบริหารจัดการวัดอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งการที่วัดพัฒนาตัวอย่างสามารถบริหารจัดการได้เช่นนี้ มีความเป็นไปได้ว่า ได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายช่วยสนับสนุน ทั้งนี้ การขับเคลื่อนนโยบายในการบริหารจัดการย่อมเกิดจากเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญด้วย อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการวัดพัฒนาตัวอย่าง ย่อมมีความแตกต่างและความเด่นชัดมากกว่า โดยสามารถแสดงออกเป็นรูปธรรมและการกล่าวถึงอย่างต่อเนื่องกล่าวคือ เป็นวัดที่มีความพร้อมในทุกด้าน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรนเวที (ประถม กนฺตสีโล)” ทำให้มีข้อเสนอแนะของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

องค์กรพระพุทธศาสนา และวัดต่างๆ ควรนำผลงานวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้ระบบการบริหารในองค์กรมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล สร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างผู้บริหารกับ

พนักงานหรือบุคลากรภายในองค์กร ซึ่งเป็นประโยชน์และจำเป็นต่อการบริหารและการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑) ควรศึกษาบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในระดับเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะท่านอื่นๆ เพื่อศึกษาว่ามีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่เหมือนกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง อย่างไร

๒) ควรศึกษาบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ด้วยวิธีการแจกแบบสอบถามเพื่อที่จะได้กลุ่มตัวอย่างที่มากกว่านี้

๓) ควรศึกษาบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการควบคู่กับหลักภาวะผู้นำ หลักธรรมาภิบาล หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

บรรณานุกรม

ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปีฎกั ๒๕๐๐.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘.

คะเนิง นิตย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ราชบัณฑิต ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

_____. การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย. ๒๕๒๖, เอกสารอัดสำเนา.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงปณฺโณ). เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระเทพเวที (ประกอบ ฐมฺมเสฏฺโฐ). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๐.

พระธรรมญาณมุนี (วราณ มนุญโญ). **วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร**. การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๒๖, เอกสารอัดสำเนา.

_____. **การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓.

พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). **ธรรมบทวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวัน, ๒๕๓๐.

พระธรรมปริยัติโสภณ (วราวิทย์ คงคปญโญ). **การพัฒนาพระสังฆาธิการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตติทินุโณ). **ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปีพระพุทธรญาณ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุขใจ, ๒๕๕๒

พระไพศาล วิสาโล. **พระพุทธรศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากรัก**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๖.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระมหาสุภา อุทโท, **พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒.

พระมหาสมทรง สิริธโร. **“บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต”**. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). **การบริหารวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๗, นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระราชวรมุนี (ประยูร ชาญโต). **สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๙.

พระมหาธรรณ วีระปญโญ. **พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท, การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย**. ๒๕๒๗. เอกสารอัดสำเนา.

พัทธา สายหู. **กลไกของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ไพบูลย์ ช่างเรียน. **สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** จำนงค์ ทองประเสริฐ บรรณาธิการ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐.
- นำทรัพย์ จันทร์หอม. **การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย.** ๒๕๒๖, เอกสารอัดสำเนา.
- นนท์ ธรรมสถิต. **พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอดิสัน, ๒๕๓๓.
- ประยุทธ์ ปยุตโต. **พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน.** พระนคร : ห้างหุ้นส่วนศิwap, ๒๕๑๓.
- ประสาร ทองภักดี. **พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามสมาคม, ๒๕๒๓.
- ปภาณี จิตวิวัฒนา. **รายงานการวิจัยเรื่อง สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู.** เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๒๓.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานปกครองคณะสงฆ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕.
- สมเด็จพระราชรมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญญโธ). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- สุชา จันทร์เอม. **จิตวิทยาสังคม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ประวัติศาสตร์พระศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมสาส์น, ๒๕๔๑.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. **ศาสนากับการพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.
- สมบูรณ สุขสำราญ. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- เสฐียร โกเศศ. **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน.** พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๐.
- สำนักเลขาธิการคณะสงฆ์รัฐมนตรี. **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๙ ตอนที่ ๑๑๕ ก ฉบับพิเศษ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๒๓.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือวิชาการโครงการคนรักวัด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กฤตดา มมตะชบ. "ทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕". **วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

สมคิด เพ็งอุดม. "การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทฤษฎีของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สี่กระทรวงหลักระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม". **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖.

เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม. "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท". **วิทยานิพนธ์ สส.ม. บัณฑิตวิทยาลัย**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔.

เดโช สวานานนท์. "บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช". **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐.

นงเยาว์ ปิฎกัรัชต์. "บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช". **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอกไทยคดีศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐.

นางกัญแก้วพารณณ์ กลิ่นนิ่มนวล, "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

บุญมี ธิอูด. "การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร". **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

ประสพสุข พันธุ์ประยูร. "บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย". **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สถาบันวิจัยสังคม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

พระเกษมศักดิ์ วรสกุโข (อาสนะทอง). "บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัด
ขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูใบฎีกาอภิชาติ ฐมมสุโข (พรสุทธิชัยพงศ์). "ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสใน
จังหวัดนนทบุรี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการ
เชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูสถิตนพคุณ เสนสุข. "สภาพการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าอาวาสของพระสังฆาธิการ :
กรณีศึกษาเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร". **วิทยานิพนธ์ศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๐.

พระครูสังฆรักษ์กฤษฏีตมณ สุเมธ. "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขต
อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปัญญา. "บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ :
ศึกษากรณีพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ ไซตินุโร สัจฉลย์สวຍ). "บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการ
ปกครองของจังหวัดปทุมธานี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
การจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๓.

พระชนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์). "การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์".
วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมโม (เป็จิตตั้ง). "บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัด
ขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาสนอง อุดกรมโม (ยาจิตร์). "บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง:ศึกษา
กรณีพระครูพิพิธธรรมรส". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขา
พระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๐.

พระมหาสุชญา โรจนภาโณ. การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. **ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.**

พระมหาสมณ สุนติกโร. การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.**

พระมหาสังเวียร ปณณาธโร (ศรีมันตะ). "บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษาพระครูสุภาจารวัฒน์". **วิทยานิพนธ์ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.**

ศิริธร สุขไขใจ. "การปฏิบัติงานของพระสงฆ์ระดับปกครองในจังหวัดฉะเชิงเทรา". **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗.**

สมพิศ สวัสดิ์. "พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่ได้รับรางวัลพระราชทานปีการศึกษา ๒๕๓๓". **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.**

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศบ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

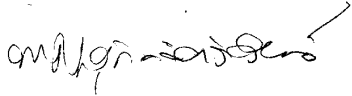
เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสุกิตติสมาภิวัฒน์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์อดุล ฉายา ปริบุญโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

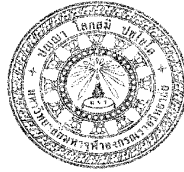
จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูสุกิตติสมาภิวัฒน์)
๑๑ ก.พ. ๕๕

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๔๓๔-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูปัญญาประโชติ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์อุดร ฉายา ปริบุญโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิต
ปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ
พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

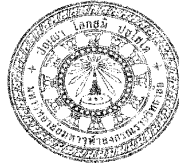
จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

อธิการบดี
(พระครูปัญญาประโชติ)
วัดศรีสุดาราม
10 ม. ๕๕
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุตาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูพัฒนกิจจานุกูล
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์อุตร ฉายา ปริบุญโญ รักษาสงฆกรรมวาจาจารย์ ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(พระครูพัฒนกิจจานุกูล)
๑๐ ก.พ. ๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๔-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสุเมธานุวัตร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

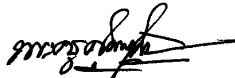
ด้วย พระสมุห์อดุล ฉายา ปริบุญโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิต
ปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ
พระราชสุวรรณเวที (ประณม กนตลีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

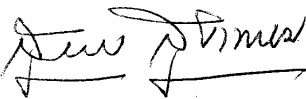
ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(พระครูสุเมธานุวัตร)
๑๑ ก.พ. ๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๔-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวิกรมธรรมโสภณ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

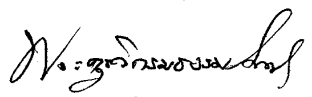
ด้วย พระสมุห์อุตร ฉายา ปริบุญโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิต
ปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ
พระราชสุวรรณเวที (ประณม กนฺตสีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

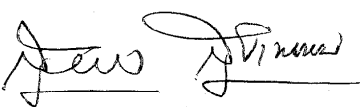
ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(พระครูวิกรมธรรมโสภณ)
๑๗ ก.พ. ๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวิศุทธิ์สุตาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๔-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวิสุทธิชัยคุณ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์อดุล ฉายา ปริบุญโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสิโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูวิสุทธิชัยคุณ)

๑๑ ก.พ. ๕๕

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕-๒๑๑๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

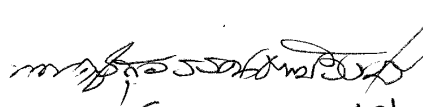
เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสุวรรณธรรมรังษี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์อดุล ฉายา ปริบุญโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๕๗๗๔ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขออนุญาตขอทราบจากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูสุวรรณธรรมรังษี)
ณ ก.พ. ๕๕

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๑๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสิริวุฒิกิจ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

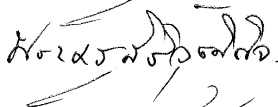
ด้วย พระสมุห์อดุล ฉายา ปริบูรณ์โร รักษประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิต
ปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ
พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนตสีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

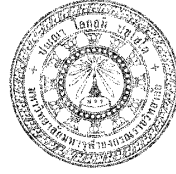

๑๐ ก.พ. ๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

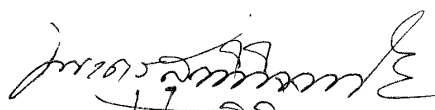
เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสุทธิกิจจาทร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์อุตร ฉายา ปริบูรณ์โณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิต
ปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ
พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

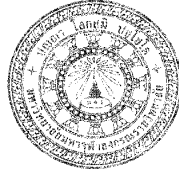
จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ)
เลขที่ ๑.จจ.๑๗๓๐๖
๑๑ กพ. ๕๕

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเจียนัตศรีสุตาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๔๖๓๕-๒๑๑๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูสุวัฒนวรภิกข

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์อุดร ฉายา ปรีปฎุณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนุตสิโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

พระครูสุวัฒนวรภิกข
พระครูสุวัฒนวรภิกข
1๐ 1๗ ๕๕

ดร.สุรพล สุยะพรหม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๑
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๔-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูโสภิตกิจจานุกิจ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

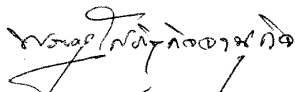
ด้วย พระสมุห์อุดร ฉายา ปริบูรณ์ธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิต
ปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ
พระราชสุวรรณเวที (ประณม กนฺตสีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(พระครูโสภิตกิจจานุกิจ)
๑๐ ก.พ. ๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๔-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหาสนอง เดชวีโร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

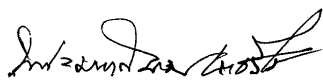
ด้วย พระสมุห์อุดร ฉายา ปริบุญโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

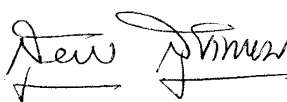
ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(พระมหาสนอง เดชวีโร)
เจ้าคณะอำเภอเมือง
๑๑ ก.พ. ๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบบนั้สการ พระเดชพระคุณ พระราชสุทธรรามารณ์ เจ้าคณะอำเภอป่าโมก
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์อุตร ฉายา ปริบูรณ์โณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิต
ปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ
พระราชสุวรรณเวที (ประดม กนฺตสีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวม
ข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับ ความอนุเคราะห์จาก
พระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบบนั้สการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบบนั้สการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระเดชพระคุณ
(พระราชสุทธรรามารณ์)
๑๐ ม.ค. ๕๕

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๔

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๔๓๔-๒๑๒๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบนมัสการ พระเดชพระคุณ พระราชสุวรรณหเวที เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

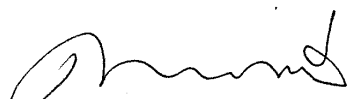
ด้วย พระสมุห์อุดร ฉายา ปริบูรณ์โร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๗๔ นิสิต
ปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ
พระราชสุวรรณหเวที (ประณม กนต์ลีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

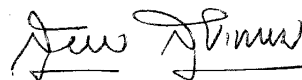
ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวม
ข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จาก
พระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระเจ้าสุวรรณหเวที)
เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง
ศ.ก.พ. ๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕-๒๑๒๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๐๕

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

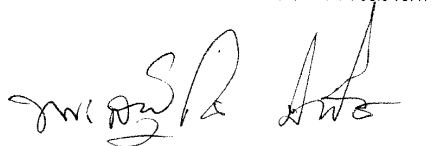
เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระสมุห์ถวิล ปิยธโร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมุห์อุตร ฉายา ปริบูรณ์โณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๕๗๗๔ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนฺตสีโล)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสมุห์ถวิล ปิยธโร)
๑๑ ก.พ. ๕๕

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ ๑

สัมภาษณ์ พระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนตสีโล)

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก, บันทึกเสียง)

วันสัมภาษณ์

สถานที่

๑. พระเดชพระคุณฯ คิดว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอดีตกับปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๒. พระเดชพระคุณฯ คิดว่า อะไรคือข้อจำกัด หรือปัญหาอุปสรรค ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

.....

.....

.....

๓. ตั้งแต่พระเดชพระคุณฯ ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง พระเดชพระคุณฯ มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน อย่างไรบ้าง

๓.๑ ด้านการปกครอง

๑) พระเดชพระคุณฯ มีรูปแบบการบริหารจัดการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ ที่อยู่ หรือพำนักในวัดอย่างไร

.....

.....

.....

๒) พระเดชพระคุณฯ มีบทบาทการจัดระเบียบข้อปฏิบัติเฉพาะสำหรับพระภิกษุสามเณรภายในจังหวัดเป็นอย่างไร นอกเหนือจากพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายบ้านเมือง

.....

.....

.....

๓.๒ ด้านการศาสนศึกษา

๑) พระเดชพระคุณฯ มีบทบาทการจัดการด้านศาสนศึกษา มีวิธีการดำเนินการอย่างไรบ้าง และมีกี่แห่ง

- แผนกบาลี
- แผนกธรรม
- แผนกธรรมศึกษา
- การเรียนพระธรรมวินัยเป็นส่วนเสริม

.....

.....

.....

๓.๓ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

๑) พระเดชพระคุณฯ มีบทบาทการจัดการด้านศึกษาสงเคราะห์ อย่างไรบ้าง

- การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล
- โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
- โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา
- โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์
- โรงเรียน/ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด
- รวมทั้งการตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียน

.....

.....

.....

๓.๔ ด้านการเผยแผ่

๑) พระเดชพระคุณฯ มีรูปแบบด้านการเผยแผ่เชิงรุก คือเข้าไปสงเคราะห์ทั้งการศึกษา สงเคราะห์ และการสาธารณสุขสงเคราะห์ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๒) พระเดชพระคุณฯ มีรูปแบบด้านการเผยแผ่เชิงรับ คือ การให้มีการนิมนต์ หรือเชื้อเชิญ ทั้งในวัดและนอกวัด อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๓.๕ ด้านการสาธารณูปการ

๑) พระเดชพระคุณฯ มีบทบาทการจัดการด้านการสาธารณูปการ อย่างไรบ้าง

- การก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์เสนาสนะ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน หรือการอื่นอันเกี่ยวกับกิจการของวัด เช่น การขอพระราชทานวิสุงคามสีมา
- กิจการอื่นๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
- การศาสนสมบัติของวัด

.....

.....

.....

๓.๖ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์

๑) พระเดชพระคุณฯ มีการดำเนินการด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ อย่างไรบ้าง

- กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน
- การตั้งมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือคน
- การกำหนดเขตอภัยทาน
- การช่วยเหลือทางราชการ เช่น ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด
- การสร้างถนนหนทาง
- การสร้างประปา หรือไฟฟ้า
- การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ

.....
.....
.....

๔. หลักการในการทำงานที่พระเดชพระคุณฯ ยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางในการทำงานมีอะไรบ้าง

.....
.....
.....

๕. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระเดชพระคุณฯ นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง มีหลักธรรมอะไรบ้าง และนำมาใช้อย่างไร

.....
.....
.....

๖. พระเดชพระคุณฯ มีบุคคลตัวอย่าง หรือบุคคลในอุดมคติที่เป็นผู้ให้กรอบความคิดในการทำงานหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

๗. การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง มีปัญหา หรืออุปสรรคในการปฏิบัติงานอะไรบ้าง

.....
.....
.....

๘. พระเดชพระคุณฯ มีแนวความคิดในการกำหนดทิศทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง โดยภาพรวมในอนาคต อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๙. พระเดชพระคุณฯ มีนโยบายเห็นการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ในด้านใดเป็นกรณีพิเศษ

.....
.....
.....

๑๐. ในฐานะผู้นำ พระเดชพระคุณฯ มีแนวปฏิบัติที่จะสร้างพระสังฆาธิการในเขตปกครองให้เป็นที่ “ผู้นำ” และ “ผู้ตาม” ที่ดี อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๑๑. พระเดชพระคุณฯ คิดว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับ “ภาวะผู้นำ” เพียงใด

.....
.....
.....

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ ๒

สัมภาษณ์ เจ้าคณะอำเภอ, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัด, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอ

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก, บันทึกเสียง)

วันสัมภาษณ์

สถานที่

๑. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้จัดให้มีการประชุมพระสังฆาธิการในกรณีใดบ้าง

.....

.....

.....

๒. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้ใช้หลักกรรมหมวดสัพปุริสธรรม ๗ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างไรบ้าง จึงทำให้ผู้ร่วมงานในการสนับสนุน และเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้กำหนดแผนหรือโครงการในการปฏิบัติงานหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

๓. ท่านคิดว่า การบริหารงานในตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ของพระราชสุวรรณเวที มีลักษณะโดดเด่น ด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

๔. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้มอบหมายนโยบายในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านของจังหวัดอ่างทอง อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๕. เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในเขตปกครองจังหวัดอ่างทอง ท่านเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้มีการสั่งการอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๖. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้มีวิธีการตรวจสอบ ติดตามผลงานต่าง ๆ การแก้ไข และอุปสรรคต่าง ๆ อย่างไร

.....
.....
.....

๗. ท่านคิดว่าลักษณะพิเศษของเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ที่สร้างจุดแข็งในทางการบริหารให้เป็นที่ยอมรับแก่บุคคลทั่วไป มีอะไรบ้าง

.....
.....
.....

๘. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง ได้ใช้ภาวะผู้นำโน้มน้าวให้ท่านทำงานอย่างเป็นผลสำเร็จในด้านใดบ้าง

.....
.....
.....

๙. ท่านคิดว่าเจ้าคณะจังหวัดอ่างทองมีผลงานเด่นในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านใดมากที่สุด เพราะเหตุใด

.....
.....
.....

๑๐. ท่านมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ที่ต้องการให้เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เน้นการพัฒนา กิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองด้านใดเป็นกรณีพิเศษ(ข้อเสนอแนะ)

.....
.....

ภาคผนวก ค
รูปการสัมภาษณ์เชิงลึก

สัมภาษณ์
พระราชสุวรรณเวที เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง
วัดต้นสน

สัมภาษณ์

พระครูสุทธิกิจจาทร เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง
วัดอ่างทองวรวิหาร

สัมภาษณ์
พระราชสุธรรมมากรณ์ เจ้าคณะอำเภอป่าโมก
วัดป่าโมกวรวิหาร

สัมภาษณ์

พระครูโสภิตกิจจานุกิจ เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอป่าโมก
วัดป่าโมกวรวิหาร

สัมภาษณ์
พระครูสุกิตติยาภิวัฒน์ รักษาการเจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง
วัดท่าโขวง

สัมภาษณ์
พระมหาสนอง เตชวีโร เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง
วัดอ่างทองวรวิหาร

สัมภาษณ์

พระครูสุวัฒน์วรกิจ เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง
วัดช้าง

สัมภาษณ์
พระครูสุวรรณธรรมรังษี เจ้าคณะอำเภอแสวงหา
วัดหัวสะแกตก

สัมภาษณ์
พระสมุห์ถวิล ปิยธโร เลขานุการเจ้าคณะอำเภอแสวงหา
วัดแสวงหา

สัมภาษณ์
พระครูวิสุทธิชัยคุณ เจ้าคณะอำเภอไชโย
วัดมหานาม

สัมภาษณ์
พระครูพัฒนกิจจานุกูล เลขานุการเจ้าคณะอำเภอไชโย
วัดมหานาม

สัมภาษณ์
พระครูสิริวุฒิกิจ เจ้าคณะอำเภอสามโก้
วัดสามโก้

สัมภาษณ์
พระครูวิกรมธรรมโสภณ เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอสามโก้
วัดสามโก้

สัมภาษณ์
พระครูปัญญาประโชติ เจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ
วัดห้วยโรง

สัมภาษณ์

พระครูสุเมธานุวัตร เลขานุการเจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ
วัดตลาดใหม่

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระสมุห์อุตร ปริบูรณ์ (มะลิพวง)
- เกิด** : วันพฤหัสบดี ที่ ๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔
- สถานที่เกิด** : ๓๕ หมู่ ๑๐ แขวงกระทุ่มราย เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร
- การศึกษา** : ประถมศึกษา – โรงเรียนนิลราชบุรีอุปถัมภ์
: มัธยมศึกษาตอนต้น – โรงเรียนวัดหนองจอก
: พระวิปัสสนาจารย์ ศูนย์วิปัสสนาเคลื่อนที่แห่งประเทศไทย
: ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
: พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่น ๕๕ พ.ศ. ๒๕๕๒
- อุปสมบท** : วันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘
- สังกัด** : วัดบึงทองหลวง เลขที่ ๑ หมู่ ๑ ตำบลศาลาแดง อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
- หน้าที่** : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดต้นสน
: พระสอนปริยัติธรรมแผนกธรรม
: ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
: ครูสอนวิปัสสนา
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดต้นสน เลขที่ ๑ หมู่ ๑ ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง รหัสไปรษณีย์ ๑๔๐๐๐